

F 10
1923

3.12.679

ქართული

კოლეჯის ესთეტიკა კრიტიკა

თავიური ჟურნალი

1923

თბილისი

ნ° 4

ილიონი

41

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

- ი. გრიშაშვილი:
- ბ. გრანელი:
- მარიჯან:
- ი. მოსაშვილი:
- ა. ჭუმბაძე:
- ი. ყანელი:
- კ. გამსახურდია:
- ლ. ახობაძე:
- უიარაღო:
- ვ. გორგაძე:
- კ. აბაშიძე:
- ი. ტატიშვილი:
- ო. გ. ფონ-ვეჟენდონი:
- პროფ. გ. წიკითელი:

მე და უბოძა
 სიიუბე და სიმატოვუ
 შენი ქობილი
 დღღღი სქობიღღღი
 La derniere
 ფართლი მჭესართუნა
 გატსი მართადი
 სამი შესვედტა.
 მოაჭბოვრე „ცტილთღიცი“
 მელვა კატბელი
 „გატსი მართადი“
 კტიღღღი
 სელთა მ...

ბიბლიოთეკაშია.

080 (21x14) 306

ი. გრიშაშვილი

მე და ევროპა

მე ტფილისმა შემამეკო, მე ტფილისმა შემზარდა,
და მეც ვმლერი თამამად, როგორც შეხერაზადა.

მიყვარს ლექსი/სიცხარე—თემა აღმოსავლური—
მაგრამ მუდამ მალეღვებს მე ევროპა სწავლული.

ჩემში ორი გრძნობაა, ორი ენამკვევრობა,
სინაზე და სიტლანქე, ტფილისი და ევროპა.

გულო, უცხო კარები შეაღე და შერაზე
და იქ დარჩი მზვერადად ქართულ ჯვარის წერაზე.

მეგობრები მარქმევენ პოეზიის შეფს, თავადს,
მაგრამ რითმის კამათზე ვერ მომთხოვენ შელავათს.

და, როს ძარღვებს მე ვჭიმავ კიანურის თოკებად:
ღვინო როდი მჭირია ვნების ასატოკებად.

და ჩემს ლამაზ ხუმრობას და ჩემს ჭკვიან შენიშვნებს—
თუ ტფილისი დასჩაგრავს: მას ევროპა შეიშენევს.

პოეტებო, ისმინეთ პოეტი გეუბნებათ:
მსურს ევროპა გარდავქმნა მე ტფილისის უბნებად.

ტერენტი ბრანელი

სიჩუმე და სიმარტოვე

ჩემი სული სიზმარია,
ბედზე დარდი მივატოვე.
და მე ასე მიხარია
სიჩუმე და სიმარტოვე.

დღესაც ბალში ვიმალები,
როგორც თეთრი მღუმარება.
და მიზიდავს გრიგალივით
სიჩუმე და მწუხარება.

მალლა თეთრი თავანია,
გლოვა ისევ აინთება.
ეხლა ჩემი სავანა
სიჩუმე და გარინდება.

გული შენთან მეგონება,
ეს ეკლია დაფენილი:
ასე ჩნდება მოგონება,
ზარის ხმაზე გაფრენილი.

სადღაც მკრთალი მიდამოა
და ცისფერი მოჩვენება.
და მწყურია სამუდამო
სიჩუმე და მოსვენება.

ლამის მიერ შენაფერი—
მე ვედრებაც მივატოვე.
და მგონია ყველაფერი
სიჩუმე და სიმარტოვე.

ტფილისი.

მარიჯან

შენი ქორწილი

ვილოცავ გვირგვინს, თუმცა გასტეხე ფიცი და სიტყვა:
გახდი სხვის ქმარი, სხვას ეტოლე, სხვა შეიჯუფეთ;
მოულოდნელად ყოველივე დასწვი, დასეტყვე,
მაგრამ ჩემს ხსოვნას კვლავ დაურჩი უვნებო, სუფთა.

შებოდიშები! თითქოს იყვე დანაშაული
გზაჯვარედინზე რომ გიპოვნე დაკარგულ განძად.
რა საჭიროა დღეს სიტყვების ცრუ ნართაული
და ან ლექსების მოგონება: „ნელი“ და „განჯა“.

შენი ქორწილი გულწრფელობას ვერ მატყობინებს.
მხიარულ ფარჩებს ჩაეკერა თალხი ფერადი.
ჩემს ამაღლაში ენდობოდი ძვირფას დობილებს
და როგორც ვეფხი მუქ თვალებით ხარბად მზვერავდი.

შენ გინდა ღიმილს გაატანო სევდა იჯარით,
შეკვეთილ ვნებით უიმედოთ ჰფანტავ ფირუზებს.
მე კი ნატყვიარ გულის ფსკერით, გულის ნიჟარით
ცაზე დავანთებ სიძულვილის ძველ პაპირუსებს.

მაგრამ როდესაც შენი ხელი იმოგზაურებს
პატარძლის ტანის გასაცნობად და დასარბევად:
ჩემი სახელი თქვენს ტუჩებზე გაიხმაურებს
და თეთრ ბალიშზე გაიშლება ყორნის წარბებად.

ი. მოსაზვილი

ღმღმეი სწორებთან

შეღებილია ჩემი სისხლით არაგვის ქეიშით.
 ღღეს ცხელი მკერდი ალაზანმა გაღამიღამა.
 ბედი შემება და წაქცევა ჩემი იღამა.
 მაგრამ მთებისკენ მიმაქანებს ამაყი ჯიში.

შეუბოვარი მყავღა მამა და ღეღა მწყემსი—
 ეხღაც ბუხართან მეგონება ცოღი ღეღისა.
 ბერჯელ მებურა მეც ღრუბელი და ნათევი ცა.
 ღამის მეღანში გავღებუღი—წოღიღა ჩემზე.

ფშავსა და ქიზიყს ვაქორწიღებ როგორც ჯიღაგებს
 როცა ღრღიღან საქართვეღოს მოუტან ბაღღადს.
 ბედი გვირგვინებს წინ ღამიფენს და ღამიღაგებს.

მივენღე ყისმაღს, სიმაღღეებს ვქმნი განგებიღან.
 და თუ მოგტყუეღი და მიზნები აღარ განაღღდა,
 ...უფსკრუღებისკენ..— გაფრენიღი უზანგებიღან.

ტფიღისი. 1923 წ. იანვარი.

ა. ჭუმბაძე

LA DERNIERE

ჩემთვის ბრწყინავდა მზე დიადი, სხივმოელვარე,
 ძვირფას თვლებივით ციმციმებდნენ სულში მთიები,
 ჩემს თანაგრძნობას ვერცხლით რთავდა პირსავსე მთვარე
 გულში ხარობდნენ გაზაფხულის ნაზი იები.
 განთიადის ფრთას აპყვებოდა ჩემი სიმღერა,
 ხან ლოცვასავით მოჩურჩულე, ხან ანთებული,
 ერთს უგალობდა ჩემი სულის ყოველი ბგერა,
 ერთისთვის იყო ნება ჩემი წარმართებული.
 სულაც არ დამრჩა საუნჯეში ძვირფასი თვალი—
 ყველა ოქროს თავს მივუძღვენი მე დიადემად,
 მის სამსხვერპლოზე ჩავანლე ოცნების ალი,
 წრფელი ზრახვანი ფეხთ დაუგე ტურფა ედემად.
 და შენატრიდა ჩემს დიდებას ადამის ტომი:
 თქმათა გამართვით ვპირველობდი გრძნობის მგოსანი,
 შურით და ელდით ივსებოდა ბოროტის მდომი,
 ვმეფობდი ლალად სიყვარულის გვირგვინოსანი!...
 მაგრამ ჩამოჰკრა შემოდგომამ ყვითელი ზარი,
 პირგამგუნებით სხვა ქვეყნისკენ მზე გაეშურა,
 თან მოიტანა ჩრდილოს ქარმა სუნთქვა საზარი,
 ლურჯთვალა იებს ცივი რთვილი პირს დაესხურა.
 და, აჰა, ეწლა მის ნაზ გულში სცურავს ყინული...
 დე, მოკვდეს უხმოდ სიტყვა ჩემი ვნებით აღძრული,
 აღარც გაიღოს საგანძური აწ დარკინული
 და თეთრს ოცნებას ფრთა შეახმეს მისგან დაზრული!..

სატახტო ქალაქი.

ირაკლი ჟანგელი

უარული მშენარევა

გადასული ლოდინი
და ცისფერი ოცნება:
ლამეებში ლოთივით,
დასჭრის სულს გაოცება.

როცა მამა ვიცანი,
მე პირველი წამიდან,
როგორც ძვირი მიზანი,
მწუხარებით წავიდა.

შავი ლანდი მელოდა,
ავი წლების ფლიდობით;
ტრაური სახელოდან,
ვერ დაეტოვე მშვიდობით.

ლამე მუდამ მწუხარე,
შავად შემომესია,
და დამქრალი ბუხარი,
უამიდოთ მეწვია.

მოლანდების ფერები,
ჩემი ბეჭდის თვალია
და ძვირფას მიფერებით,
გადავყვები ვალიანს.

კიდევ ბევჯერ ვიწვიმებ
და სხეული გალხვება.
და ანთებულ სიწითლეს
ჩემი ბედიც გაყვება

გადასული ლოდინი
და მწუხარე ოცნება.
ლამეებში ლოთივით,
დასჭრის სულს გაოცება.

ტფილისი.

კონსტანტინე გამსახურდია

გარსი მარადი

მისტერია

ნიშნებს ბჟელთაგან უნაა ღმერთუჭის.

თბილისი.

ამ მისტიკის სცენაზე დადგმა აკრძალულია ავტორის დაუკითხავად.

ქვეყანა 6—...ს

თქვენს სრულ სახელს მე არ ვახსენებ: რადგან საგნის პირდაპირი ხსენება ყოველთვის საშიშია, თქვენი ადამიანური სახელი არც კი გამოჰხატავს იმ ძვირფასსა ხსენს, რომელიც ჩემს ხსოვნაში სინატიფის მთიები თაა გარემოსილი. თქვენ ისედაც გაიგებთ, რომ ეს პოემა თქვენ გეკუთვნით, როგორც ყველაფერი, რაც ჩემს სამყაროსადმი დამოკიდებულებას გამოჰხატავს. თქვენ ისედაც გაიგებთ რომ ბევრი, ბევრი რამ ჩვენთვის ძვირფასი და საყვარელი მითიურ ნისლით უნდა იქნეს შემოსილი; ასე სათუთად ვინახავ მე თქვენს ძვირფას სახელს. ამ წამში მგონია, რომ გიყურებთ ცხადლივ და გებაასებით, ჩემს ბნელ თვალებიან ღმერთს.

მიიღეთ ეს მცირე ნობათი ჩემი ცხოვრების შუაგზიდან. ნეტავი იმდროს, როცა ქვეყანა სიზმარი მგონა და ლექსი ღმერთისა დიდის.

ხატახტო ქალაქი, 1923. 15. I.

კონსტანტინე გამსახურდია.

კ. ზამსახურდია

ზაახი მარალი

მისხარია.

ტფილისი, 1923. I. 16.

მოქმედნი:

- მკზავრი
- ბნელი
- 12 მონაპირე
- ნათელი
- მისანი
- ციხის უფროსი
- კუშაგნი
- მთის ხულები
- ტუხადები

მოქმედებითა დასასრულამდის ფარდა აბ ჩაბლინვას!

პროლოგი:

კოსტიუმები დროს ელფარის ზარეზ.

ნაირი დაჯგუფება.

ხინათლე მურქუიანი.

ქისაიის ფარდის გაღმა მოხანს ზღვისპირი რუნი, მაღალ ლოდზე კაცი წევს. მარჯვნივ ფონზე შავი, მაღალი ხის ჯვარი. გამოდიან მარჯვნივ ექვსი თეთრსამოსიანი, მარცხნივ ექვსი შავსამოსიანი მონაპირენი. (მონაპირეებს ავგიათ თავისუფალი, ბერძნული ტოვას მზგავსი სამოსები).

მონაპირენი: (ცეკვით ყველანი ერთად, ტუჩებზე ხელის მიტანით.)
სუუ, სუ, უ, უ, სუ, უ, უ, უ, ს, უ, უ . . . . .
(მონაპირენი ცეკვავენ ლოდზე მწოლარის გარშემო).

პირველი: (გამოდის ფერხულიდან, — უახლოვდება მძინარეს.)
ახალი კაცია!

მეორე: მძინარე.

პირველი: მას ესაზმრება...

მეორე: ხომალდები რომელნიც არასოდეს მოვლენ.

მესამე: ხომალდები რომელნიც ჯერ არ მოსულან!

მეოთხე: აფრები, რომელნიც არასოდეს გამოჩნდებიან.

მესუთე: კანდელები, რომელნიც არასოდეს გაანათებენ.

მექვსე: გემები, რომელნიც ახლა ზღვაურს ებრძვიან.

მეშვიდე: გემები, რომელნიც უნდა დაილუპონ.

მერვე: გემები, რომელნიც ჩვენთან მოაღწევენ.

- მეცხრე:** მას შემდეგ რაც დაიღუპებიან.
- მეათე:** რადგან ეს არის ნაპირი დაღუპულთა.
- მეთერთმეტე:** არა,—ნაპირი გადარჩენილთა. (პაუზა)
- პირველი:** მას ესიზმრება... (მცირე პაუზა) ჩამქრალი ვარსკვლავები...
- მეორე:** დიდი ხანძარი, ქვეყანა რომ უნდა გადასწვას...
- მესამე:** დიდი გრივალი გემების დამღუპველი...
- მეოთხე:** დიდი წვიმები ყანების მომსვრელი...
- მეხუთე:** დიდი გვალვები ჯეჯილების მომსვრელი.
- მექვამე:** მას ესიზმრება...
- მეშვიდე:** დედაკაცი წითელ მხეცზე მჯდომარე.
- პირველი:** მას უნახავს...
- მეორე:** სისხლიანი ცისკრები.
- მესამე:** დაღალული კაცია...
- მეოთხე:** მან ომები გადაიხადა...
- პირველი:** მან იხილა...
- მექვამე:** მთა განწმენდისა...
- მეშვიდე:** სინათლე უფსკრულებათა...
- მერვე:** სილატაკე სათნოებათა...
- პირველი:** ის იხილავს...
- მეორე:** ჯვარცმულის მეორეჯერ ჯვარცმას.
- მესამე:** (გამოდის წრიდან უახლოვდება მძინარეს) ეს ახალი კაცია...
- პირველი:** (დააჩერდება მძინარეს სახეზე) არა, იგი ხანშია შესული!
- მეორე:** (გამოდის წრიდან დააჩერდება სახეზე მძინარეს) რა სათნო სახე აქვს!
- მესამე:** (გამოდის წრიდან უახლოვდება მძინარეს, დააჩერდება სახეზე.) რამდენი ნაოჭი აქვს!
- მეოთხე:** (გამოდის წრიდან უახლოვდება, დააჩერდება სახეზე.) რამოდენა შუბლი აქვს!
- პირველი:** ლამაზია!
- მეორე:** როგორც ქრისტე გეთსამანიის ბაღში.
- მეათე:** როგორც იოჰანე ნათლისმცემელი ლანგარზე.
- მეთერთმეტე:** როგორც ბუდდა უდაბნოში.
- მექვამე:** იგი ჯვაროსანია სინათლისა და ცეცხლისა!
- პირველი:** იგი მდიდარი იყო.
- მეორე:** მას გემები ჰყავდა.
- მესამე:** მე მისი მეზღვაური ვყოფილვარ.
- მექვამე:** ის ახლაც მდიდარია.

- მეორე: რადგან არაფერი აქვს...
- მესამე: არც ცეცხლისთვის...
- მეოთხე: არც მეკობრეებისთვის.
- მეხუთე: არც ყაჩაღებისთვის.
- მექვსე: არც დასარიგებელი.
- მეშვიდე: არც წასართმევი.
- მერვე: არც შესაწირავი.
- მეცხრე: არც გასაკითხავი.
- პირველი: იგი მდიდარია.
- მეათე: ცოდვებით.
- მეთერთმეტე: შეცდომებით.
- მეთორმეტე: სიბრძნით.
- პირველი: ის მწერალი იყო.
- მეორე: არა,—მეცნიერი.
- მესამე: მან უამრავი წიგნები დასწერა.
- მეოთხე: წიგნები, რომელნიც არავის დასჭირვებია.
- მეხუთე: წიგნები, რომელთაც ჩრჩილი შესქამს.
- მექვსე: მას ლამაზი ცოლები ჰყავდა.
- მეშვიდე: ისინი დაიხოცნენ.
- მერვე: რადგან მისი სიყვარული ვერ აიტანეს.
- მეცხრე: მე ვნახე მან ცეცხლზე გადაიარა ფეხშიშველი...
- მეათე: და ცეცხლმა იწივლა უდაბნოს ასპიტივით.
- მეთერთმეტე: მე მიწაზე იგი ლანდებთან მოლაპარაკე.
- მეთორმეტე: მან დაახრჩო ჩემი პატარა და ტაძარში ლოცვის დროს.
- მეხუთე: მას ისე დასდევდნენ ქალწულები, როგორც ატენილი ფა-შატები წითელ ულაყს.
- მექვსე: და მას შესძულდა ქალის თესლი.
- მერვე: რადგან ყველაფერი, რასაც ქალის თესლი გაეკარება...
- მეცხრე: გაიბრწუნება.

(ხევის გადაღმიდან მოდის შორეული, მარტოხელა ზარის ხმა. ყველანი შეჭკრთებიან და გააცემის ნიშნად ხელებს ხევით ახ-წევენ. მგზავრი იღვიძებს, თვალების ფშვინებით ღოდზე წამოჯდება. შეწყურებს, გააცემით მის ირვკლივ წრეში მდვარ მონაპირებს.)

- მგზავრი: ვინა ჰხართ თქვენ?
- პირველი: მონაპირენი. (პაუზა).
- მგზავრი: (ბნელ პანტომზე ხელს იშვერს.) ვინაა ეს კაცი?

- პირველი:** ბნელსა ჰკითხეთ.
- მგზავრი:** ბნელი ვინღა?
- პირველი:** ეგერ რომ დგას.
- მგზავრი:** რა ჰქვია მას?
- პირველი:** არავინ იცის.
- მგზავრი:** საიდან მოვიდა?
- პირველი:** ის მუდამ აქ იყო.
(მგზავრი განცვიფრებით აჰხედავს ბნელ პანტომს.)
- მგზავრი:** ბნელი მაღალია!...
- პირველი:** ქრისტეზე უფრო.
- მეორე:** რადგან მას შემეცნება აქვს და სიყვარული აკლია.
- მესამე:** ქრისტე მხოლოდ სიყვარულმა მოიყვანა მიწაზე.
- მეოთხე:** მიწას სიყვარული ვერ მოერევა.
- მეხუთე:** მიწა სიყვარულზე დიდია.
- მექვსე:** ბნელი დიდია.
- მერვე:** ბნელა უსაზღვროა.
- მეცხრე:** ბნელი უგარსოა.
- მეათე:** ბნელი სრულყოფილია.
- მეთერთმეტე:** არავინაა სრულყოფილი. (პაუზა).
- მგზავრი:** რა უნდა მას?
- პირველი:** რაც არავის უნდა.
- მგზავრი:** რა უნახავს მას?
- პირველი:** რაც არავის უნახავს.
- მგზავრი:** რა იცის მან?
- პირველი:** რაც არავინ იცის.
- მგზავრი:** რა ახსოვს მას?
- პირველი:** რაც არავის ახსოვს.
- მგზავრი:** რა არ იცის მან?
- პირველი:** თუ ვინ იყო ღმერთი.
- მგზავრი:** მე ვიცი ვინ იყო ღმერთი.
- პირველი:** უენ სად ნახე ღმერთი?
- მგზავრი:** ღმერთი დამესიზმრა.
- პირველი:** როგორია ღმერთი?
- მგზავრი:** ღმერთი ღრმაა, როგორც ეს ზღვა (ხელს აშვერს ზღვაზე) ვრცელი, როგორც ის ფირმამენტი ვარსკვლავებისა.
(უჩვენებს ვარსკვლავიან ცაზე.)
- პირველი:** როგორი თვალები აქვს ღმერთს?
- მგზავრი:** ზღვის კორალების ფერისა.

- პირველი:** ისინი ანათებენ?
- მგზავრი:** როგორც ოკეანეში ჩამქრალი მზეები (პაუზა).
- პირველი:** როგორც ოკეანეში ჩამქრალი მზეები.
- თორმეტივე მონაპირე ერთად:** როგორც ოკეანეში ჩამქრალი მზეები (პაუზა).
- ბნელი:** (დაბალი ხმით.) როგორც ოკეანეში ჩამქრალი მზეები. (სცენის გადაღმა შორეული ხმა: როგორც ოკეანეში ჩამქრალი მზეები.)
- მგზავრი:** (წასასვლელად ემზადება).
- პირველი:** (წინ გადაელობება) გზა საითკენ?
- მგზავრი:** ჩემი თავის სანახავად.
- პირველი:** რათ არ დაისვენებ ჩვენთან?
- მგზავრი:** სურვილი აღარა მაქვს.
- მეორე:** ვაი იმას ვისაც სურვილი აღარა აქვს!
- მესამე:** აქ სურვილიანები ამოდიოდენ აქამდის.
- მგზავრი:** ვინ გაიარა აქ?
- პირველი:** მილიონებმა—უსაზღვროების ნაპირზე.
- მგზავრი:** უსაზღვროებიდან?—
- პირველი:** ჯვაროსნები.
- მეორე:** მეშანდლეები.
- მესამე:** მეჩირაღდნენი.
- მეოთხე:** წინამძღოლნი.
- მეხუთე:** ნათლისმცემელნი.
- პირველი:** მაცხოვარნი, რომელნიც ჯვარზე უნდა გასულიყვენ.
- მგზავრი:** ვინ ლა ჩავა უსაზღვროებაში?
- პირველი:** რჩეულნი. შენც უსაზღვროებას დაუბრუნდები დაბოლოს.
- მგზავრი:** თუ მიწას?
- პირველი:** მიწას, დედა მიწას!
- თორმეტივე მონაპირენი:** დედა მიწას. დედა მიწას. დედა მიწას. (მგზავრი მიდის. ყველანი მდუმარედ გასცქერიან ხის ჯვარისკენ მიმავალ მგზავრს).

პირველი სურათი

მთიანი ალბილი.

ლილისფერი ატმოსფერა. შავი ზის ჯვარი მარჯვნივ ფონზე. უმაღლეს მწვერვალზე მისანი ზის. მას ფიფქების სინათლე ხეშს ხახვზე.

- მგზავრი:** (ბილიკზე ამოდის თვალეზე ხელის მიჩრდილვით).
მისანი: (თვალეზე ხელს იჩრდილავს) ვინ ამოდის?
მგზავრი: უსურვილო (მგზავრი მანძილზე შესდგება).
მისანი: სულიერი თუ ხორციელი?
მგზავრი: ხორციელი, რომელმაც ხორცი დასძლია.
მისანი: ის გუშინ ჩამოიღეს ამ ჯვარიდან (უჩვენებს ჯვარზე).
მგზავრი: მერე რა უყვეს?
მისანი: ღამე ქურდებმა მოიპარეს.
მგზავრი: ქურდებს რათ უნდოდათ ჯვარცმული.
მისანი: ჯვარცმული ქურდებისთვის მოვიდა მიწაზე (პაუზა).
მგზავრი: (ნელა უახლოვდება მისანს, შეჭხედავს თვალეში. გაჩუმდება). მიცანი?
მისანი: ჩვენ ყველას ვიცნობთ.
მგზავრი: ყველას?
მისანი: ყველას ვინც ბნელთან ყოფილა.
მგზავრი: ძნელია ბნელთან ყოფნა. (პაუზა) ძნელია მარტო სვლა, ძნელია მარტოსულობა.
მისანი: მარტო ვერავინ ივლის. (პაუზა) მარტოსული ვერ გაძლებს. (პაუზა) გირჩევ დაისვენო. (პაუზა) ხომ დარწმუნდი: წიგნები სტყუიან. რელიგიები თვალს უხვევენ. ოქროები ამოდ ბრწყვიალებენ. პოეტები თავს იტყუებენ.—მეცნიერები—ერთმანეთს. მოიხვეწე შენ არ იცი რა მოგელის.
მგზავრი: ვიცი რა მომელის..... უფსკრულები.
მისანი: დიახ, აღამიანებთან მისვლა, ან სხვა რაიმე აფთარებთან.
მგზავრი: ახალი პლანეტი მირჩევნია ძველს მიწას.

- მისანი:** აფთარი თუ კაცი?
- მგზავრი:** აფთარი სჯობია ადამიანს. ადამიანები მე ჯვარს მევენ როცა მათ უკანასკნელ სიმართლეს ვეტყვი: რომ მათი ღმერთი მოკვდა. მათ ოქროებს წონა დაეკარგა, მათი თავისუფლება საპყრობილეში ფასდება. მათი უბიწოება—საროსკიპოში. მათი გონიერება—საგიჟეთში.
- მისანი:** ვერც შენ ეტყვი მათ უკანასკნელ სიმართლეს. სიმართლეს კაცი ვერ ზიდავს. სიმართლეს ქვეყანა ვერ აიტანს. სიმართლე რომ გაიგონ—ქალაქებს ხანძარებს დაულოცავენ. დასწვავენ თეატრებს, ბიბლიოთეკებს. ცინებებს, საროსკიპოებს და საგიჟეთებს გააღებენ...
- მგზავრი:** მაშ ხელცარიელი დაფურუნდე ადამიანებს? მათ ხელცარიელნი არ უყვართ.
- მისანი:** სჯობს ხელცარიელი მიხვიდე ადამიანებისთან.
- მგზავრი:** მე წავალ მათთან.
- მისანი:** როგორც?...
- მგზავრი:** როგორც წინასწარმეტყველი, სინათლი, ჯვაროსანი.
- მისანი:** არა,—მიდი ადამიანებთან როგორც თანასწორი, როგორც მეთევზე, ან მხედარი, ყველა ამ გზით მისულა მათთან, ვისაც მათი მოქცევა ნდომებია. ისინიც ჯვარს აცვენ.
- მგზავრი:** მათი სიტყვა ხომ დარჩა? მათი სინათლე ხომ ნათლობს? სინათლეს ვერავე აიტანს ჯვარზე.
- მისანი:** სინათლეს მეშანდლე უნდა. სიტყვას—ძალა.
- მგზავრი:** მე მინდა მეშანდლე ვიყო. სიტყვის ძალა ვიყო.
- მისანი:** სიტყვა მკვდარია უსაქმოდ.
- მგზავრი:** მე მინდა საქმე ვიყო.
- მისანი:** მაშინ სიტყვა წაგერთმევა; სინათლეს ვერ მოჰფენ.
- მგზავრი:** მე მინდა შანდალი ვიყო.
- მისანი:** მაშინ ვერ გაანათებ. მეშანდლე უნდა მონახო. მარტო შანდალივერ გაანათებს. შანდალს ანთება უნდა. შანდალს ტარება უნდა. შანდალს ნათელი უნდა.
- მგზავრი:** მე მინდა ეგ ნათელი ვიყო.
- მისანი:** მაშინ უნდა დაიწვა.
- მგზავრი:** მე მინდა სიმართლის ჯვაროსანი ვიყო.
- მისანი:** ჯვარი არ დაგავიწყდეს, თორემ შენვე მოგატანიებენ, როგორც იესოს მოატანიეს თავისი ჯვარი. (პაუზა) ყოველ წინასწარმეტყველს ილიაში უნდა ჰქონდეს თავისი ჯვარი. სხვა გზა არ არის.
- მგზავრი:** მიჩვენე გზა ადამიანებისკენ.
- მისანი:** ყველა გზები შენშია.

მეორე სურათი.

ოდნავ ბნელა. მთის ორწიფებში ნიხლი. უმაღლეს მწვერვალზე
თეთრსამცხიანი ნათელი ზის. მიხი სილუეტი მოხჩანს.

ხმა უფსკრულიდან: ღამე არის მწვანე მანდილოსანი.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამე არის იღუმალის მგოსანი.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამე მოგვცა მაცხოვარის ხატმა.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამე არის ღვთაებრივის ატმან.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამეების სიბნელეში ვიშვით.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: დავილევით ღამეების შიშით.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამე მოვა—სიძე ანაზღეული.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამეს ეტრფის ყველა მზედალეული.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ღამე არის ნაღვლიანთა მაცხოვარ.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: მადლობა ღმერთს მხოლოდ ღამეს ვახსოვარ.

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

ხმა უფსკრულიდან: ჰაუ, ჰარ, ჰაუ, ჰაუ, უ, უ, (ჰაუზა—ნათელი
ყურს უგდებს.)

მთის სულეების ხორა:

ნათელო სადა ხარ, სადა.

ნათელო, დაგეძებთ გელით.

ვარსკვლავნი გამქრალან ცათა,

გრიგალზე დაჰქროლავს ბნელი.

გამცდარა მგზავრისა სანდალი,

გამქრალა მზის ჩირაღდანი,
დავკარგეთ სინათლის შანდალი.
დავკარგეთ სიმართლის გზანი.
მოისმის ძახილი წეროთა,
შორეული მღვიმეთა ეხო

და მუნჯი მუსიკა სფეროთა. (მცირე პაუზა)

გავედრებთ, ვინც მზეზე მღეროდა
უფსკრულში არ გადასჩეხო.

ნათელი: (წამოდგება² ძირს გადაიხედავს—ნაპრალღებისკენ) ჰეი
მგზავრო აქეთკენ, აქეთკენ!

მგზავრის ხმა: უფსკრულში არ გადამჩეხო. (მგზავრი ბილიკზე ხვნე-
შით ამოდის. ჯერ მხოლოდ ზემოტანი უჩანს.)

მგზავრი: ვინა ხარ?

ნათელი: მე ვარ სარანგი ღამისა.

მგზავრი: მაშ შენ გზას მიჩვენებ?

ნათელი: მე გზას უჩვენებ მხოლოდ.

მგზავრი: ვინ დაგაკისრა?

ნათელი: ყოვლისმცოდნემ. (პაუზა:) რასეძებ?

მგზავრი: უკანასკნელ სიმართლეს.

ნათელი: უკანასკნელი სიმართლე—უკანასკნელს მოჰკითხე.

მგზავრი: ვინ იქნება უკანასკნელი?

ნათელი: ვინც უპირველესი იყო.

მგზავრი: ვინ იყო პირველი და უკანასკნელი.

ნათელი: უზენაესი.

მგზავრი: მაშ უზენაესი მეტყვის უკანასკნელ სიმართლეს.

ნათელი: უზენაესი არასოდეს არ ლაპარაკობს.

მგზავრი: მაშ ღმერთი დადუმებულა.

ნათელი: ღმერთი დადუმდა—რაც კაცმა ლაპარაკი ისწავლა.

მგზავრი: მაშ ვინ მეტყვის უკანასკნელ სიმართლეს?

ნათელი: ამას ზევით გაიგებ.

მესამე სურათი.

თო გამოსვლისა

ვარსკვლავების რეგიონები.

ახსოვლბური სითათრე!

მგზავრი: აქ სიცივეა.. თავი მებრუს.

ნათელი: აქ შემეცნების მწვერვალია და მიტომაც ბარის სინორტივეს მიჩვეულს მწვერვალებზე თავბრუესხმის. (პაუზა) სადაც უმაღლესი შეგნებაა—იქ უდიდესი სიცივე.— შეგნება და სიცივე ტყუბი დებია (პაუზა) აქ სიჩუმეა და სიცივე.

მგზავრი: (ფლევმატიურად) სიჩუმე და სიცივე.. ნუ თუ ერთად დადიან? აკი ამბობდი აქ უკანასკნელ სიმართლეს მეტყვიან.

ნათელი: აიხედე ზევით.

მგზავრი: ჩემს ზევით ვარსკვლავებია.

ნათელი: ის—ვარსკვლავებს გადაღმა.

მგზავრი: შენ?..

ნათელი: მე შუაგული ვარ ვარსკვლავების უფსკრულებისა.

მგზავრი: ვარსკვლავი მოსწყდა. ჩემსკენ მოექანება.

ნათელი: ვაენმაურე.

მგზავრი: ჰეი, ვინა ხარ?

ვარსკვლავის ხმა: მე ვარ შენ.

მგზავრი: შენ რომელი?

ვარსკვლავის ხმა: რომელიც ეთერის უფსკრულებში ენთება და ჰქრება.

მგზავრი: ვინა ხარ ჰეი სთქვი გამოტებით?

ვარსკვლავის ხმა: მე ვარ შენ. (მოგზაური მობრუნდება ნათელისკენ. მას მოულოდნელად ბნელი პანტოში წინ აეტუხება.)

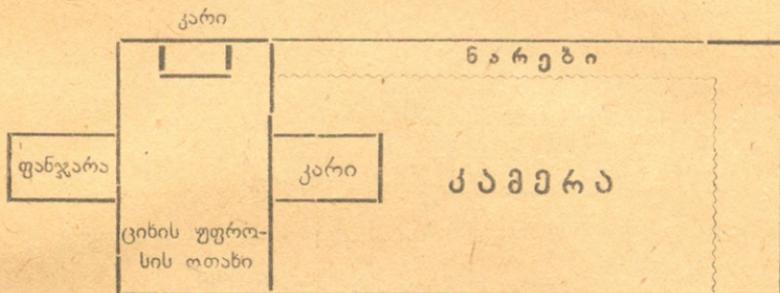
მგზავრი: (უკანა იხვეს) შენ აქაც ამოსულხარ?

ბნელი: მე ყველგანა ვარ.

- შვავრი:** ვინ გაგაწესა ამ სიმაღლეზე?
- ბნელი:** არავინ, მე თვით ხელმწიფე ვარ სიმაღლეთა და უფსკრულეზბათა.
- შვავრი:** (ხმა დაბლა:) ხელმწიფე სიმაღლეთა და უფსკრულეზბათა! (პაუზა!)
- შენ:** შენ აქ ნათელს ამოასწარი.?
- ბნელი:** მე ნათელზე ადრე ვიყავი, მის შემდეგაც ვიქნები.
- შვავრი:** ილაპარაკე მარტივად.
- ბნელი:** ჩემი ენა მარტივია როგორც ეთერი.
- შვავრი:** სულიერი ხარ თუ ხორციელი?
- ბნელი:** ხორციელი რომ ვიყო,—მწვერვალეზზე ვერ გავძლებდი. სხეული ამძინებს საგნებს. მიტომაც ეცემიან ხორციელნი. (პაუზა) ვინც ხორცს დასძლევს, მწვერვალეზზე ის გასძლევს.
- შვავრი:** მაშ მე?
- ბნელი:** დასძლიე ხორცი და გამიტოლდი.
- შვავრი:** მაგრამ სადღაა უკანასკნელი სიმართლე?
- ბნელი:** უკანასკნელი სიმართლე უკანასკნელებს შორის—.
- შვავრი:** უკანასკნელი ვინ უნდა იყოს.
- ბნელი:** აღამიანია უკანასკნელი.
- შვავრი:** სადღარიან ისინი?
- ბნელი:** ქვესკნელის წიაღში.
- შვავრი:** რატომ ქვესკნელში?
- ბნელი:** რადგან მათ უფსკრულეზი უყვართ.

მეოთხე სურათი

წილი კვანძებისა.

მარჯვნივ ციხის უფროსის ოთახი. გრძელი არე თეთრად შეღებილი მაღალი კედლებით. ციხის უფროსის მაგიდაზე ქალღებო—და სამი მაღალი, წითელი ფანარი. კუთხეში თღებია მიყუდებული. მარჯვნივ ტუსადების ვრცელი კამერა. კარი გადის ციხის უფროსის ოთახიდან დიდ კამერაში. სანახევროდ ბნელა. კუთხეებში მაღალი წითელი ფანრები—ოდნავ მკუტრები. ტუსადები ნარებზე წვანან—ხვრინავენ. კარიდან პირველ საწოლზე უბერანვო ტუსადი წამომჯდარა და მკბენარებს ვძებს თავის პერანგში.

უპერანვო ტუსადი: (დაიქერს და ჰკლავს მკბენარს): აჰა, ასე გაუშეპეყე თავი ჩემი ცოლის საყვარელს. ისიც ამ ტილისავით ქერაწამწამებიანი მლილი იყო (პაუზა განაგრძობს თავის საქმეს).

ციხის უფროსი: (თავის მაგიდაზე სწერს. ალაგებს ქალღებოს. ნიშნავს ხელს აწერს. ციხის უფროსს დიდი, ყვითელი სათვალეები აქვს.)

გარედან ვუშავის ხმა: (ბოხი. მბრძანებელი. ცივი.) ტუსადი ნომერი 113.

პასუხი: აქავარ.

ვუშავის ხმა: ტუსადი ნომერი 114.

პასუხი: აქავარ.

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 115.

პასუხი: აქავარ.

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 116. (არავინ იძლევა პასუხს).

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 116. (სიჩუმე.) **გუშაგის ხმა:** ტუსალი ნომერი 116.

პასუხი: აღარ აოის! პაუზა. წუხელ მომკვდარა.

გუშაგის ხმა: მაშ თავისუფალია. (ვიღაც ცინიკურად იცინის.)

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 117.

პასუხი: ლაზარეთშია.

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 118.

ქალის ხმა: აქავარ.

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 119. (სიჩუმე.)

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 119.

ქალის ხმა: მოსალოდინებლად წაიყვანეს ლაზარეთში.

გუშაგის ხმა: ტუსალი ნომერი 120.

პასუხი: აქავარ.

გუშაგის ხმა სწყდება. ისმის ტუსალების ფეხის ხმა. ხრიალი. გინება. ხმები: „მეექვსე კამერა. მეექვსე კამერა. მოდის... სუუ... მოდის. სუუ... წამოდი ქალო. აქეთაა ჩვენი კამერა. (ქალის ხმა) ვიღაც ბოხით: ნუ ხმაურობთ, რას უცდი გველისწიწილო.“? სიჩუმე. მიწყდება ხმაურობა. (ციხის უფროსი ზარს აწკარუნებს. შემოდის თოფიანი გუშაგი. წელში გასწორდება: კამერები სულ დათვლილია.

ც. უფროსი: ახალი პარტია?.

გუშაგი: სამი ამ კამერაში. ციხის უფროსი ანიშნებს და წერას განაგრძობს.) გუშაგი გატრიალდება. კარებს ვაიხურავს ბეჯითად. (პაუზა) ორ გუშაგს სამი ტუსალი შემოჰყავს. ტუსალებს კუთხეში დააყენებენ. ციხის უფროსს ლოკუმენტებს გადაცემს ერთი გუშაგთაგანი.

ც. უფროსი: (თავის აულებლად, ქალაღს აჩერდება) ტუსალი ნომერი 227. (გრძელ წვერიანი, წარმოდგება კუთხიანი სახით — აჩერდება ც. უფროსს:) „მე დამნაშავე არავარ“.

ც. უფროსი: (შეჭხედავს სახეში. თითს უწვენებს კამერის კარზე). დანაშაულს იქ გეტყვიან. (ტუსალი გაჰყავს გუშაგს, კარს გადაურაზავს.)

ც. უფროსი: ტუსალი ნომერი 228.

ახალგაზდა ტუსალი: მე არა ვარ დამნაშავე. (ც. უფროსი მასაც

ისეგ—როგორც პირველს. გუშავს მიჰყავს—კარებს გა-
დაურაზავს.

ც. უფროხი: ტუსალი ნომერი 229.

შესამე ტუსალი: „მე არავარ დამნაშავე.“

ც. უფროხი: გაბრალებენ?...

შესამე ტუსალი: ადამიანებისათვის უკანასკნელი სიმართლის თქმას.

ც. უფროხი: რა უთხარი ადამიანებს.

შესამე ტუსალი: მე მგზავრი ვიყავი და ვუთხარი ადამიანებს უკანასკნელი სიმართლე.

ც. უფროხი: მაინც?

მგზავრი: მე ვუთხარი ადამიანებს, რომ მათი ღმერთი მოკვდა. მათ ოქროებს წონა დაეკარგა. მათი თავისუფლება საპყრობილეში ფასდება—მათი უბიწოება—საროსკიპოში, მათი გონიერება—საგიჟეთში.

ც. უფროხი: (ოდნავ იღიმება.) ჰმ, ღმერთი მოკვდა? შეხედავს მრისხანედ ტუსალს. ანიშნებს გუშავს, მასაც ისე გადაურაზავენ კარებს როგორც პირველ ორს. (კამერაში მგზავრი უპერანგო ტუსალის გვერდით ჩამოჯდება ნარზე.)

უპერანგო ტუსალი: (—მგზავრს—) ააა, ახალი კაცი! ათვალეირებს მგზავრს..

პაუზა!

უპერანგო: შენ რატომ?...

მგზავრი: მე უთხარი ადამიანებს, რომ მათი ღმერთი მოკვდა. მათ ოქროებს წონა დაეკარგა. მათი თავისუფლება საპყრობილეში ფასდება. მათი უბიწოება—საროკიპოში, მათი გონიერება საგიჟეთში.

უპერანგო: კიდევ ერთი უდანაშაულო!

ტუსალები: (ნარებიდან) ააა, კიდევ ერთი უდანაშაულო!

უპერანგო: აბა კიდევ სთქვი მგზავრო რა უთხარი ადამიანებს?

მგზავრი: მე ვუთხარი ადამიანებს რომ მათი ღმერთი მოკვდა, მათი თავისუფლება საპყრობილეში ფასდება. მათი უბიწოება—საროსკიპოში, მათი გონიერება საგიჟეთში.—

უპერანგო: ღმერთი მომკვდარა!

ტუსალები: (ფეხზე წამოსცვივიან ნარებზე შესდგებიან. გაოცებით, ხმა მალლა ყველანი ერთად): ღმერთი მომკვდარა. ღმერთი მომკვდარა!!!.

უპერანგო: მაშ ჩვენ დამნაშავე არა ვყოფილვართ, თუ ღმერთი მოკვდა.

უპირანგო: (თავის მეზობელს:) შენ რა დააშავე?

მეზობელი: დედა მოვკალი.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: როსკობი შემომაკვდა.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პ.ხუხი: ეკლესია გავქურდე.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: ცოლის საყვარელი მოვკალი.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მცირე წლოვანი გავაუპატივრე.

შემდეგი შემდეგ: შენ?

პასუხი: ქრთამი ავიღე.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: ქარხანა გადავწვი.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მეც იმას ვეხმარებოდი.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მეც იმას ვეხმარებოდი,

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მეც იმას ვეხმარებოდი

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მეც იმას ვეხმარებოდი

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მეც იმას ვეხმარებოდი.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მე დავლევწე დაზგები, რომელთანაც ათი წელი ვიყავი ხარივით დაბმული.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მე მაშინა დავამსხვრიე, რომელმაც ცერი მომწყვიტა. ჩემი ცერი ახლაც სახლში აქვს ჩემს ცოლს შენახული.

შემდეგი შემდეგ: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მე მაშინას ვინტები მოვპარე. იმ მანქანას დამბლა და-ცემული კაცივით სახსრები გაუჩერდა მერე.

შემდეგი-ნარზე უკანასკნელს: შენ რა დააშავე?

პასუხი: მე არა ვარ დამნაშაე.

მგზავრი: არავინაა დამნაშავე.

უველა ტუსადები ერთად: მაშ ვინლაა დამნაშავე?

მგზავრი: დამნაშავეა, ვინც დანაშაული მომიგონა.

- უპერანგო:** არავინაა დამნაშავე.
- მგზავრი:** დამნაშავეა ვინც თავდაპირველად დააშავა.
- ტუსალები ერთად:** ჩვენ არა ვართ დამნაშავე რომ ვილაცამ თავდაპირველად დააშავა. ჩვენ არა ვართ დამნაშავე, ჩვენ არა ვართ დამნაშავე, ჩვენ არა ვართ დამნაშავე.
- ც. უფროსი:** (შემოდის ყურში კალმით) სათვალეებს ისწორებს. რა-აშბავია, რა მოხდა?
- უპერანგო:** ღმერთი მომკვდარა და ტუსალებს თავისუფლება უნდათ.
- ც. უფროსი:** დამნაშავეებს თავისუფლება? მაშ რისთვის სვამენ დამნაშავეებს ციხეებში?
- მგზავრი:** თავისუფლებმა რომ გარედ თავისუფლად დააშავონ.
- ც. უფროსი:** მაშ არავინ ყოფილა დამნაშავე?
- ტუსალები:** (ერთად). ჩვენ არავართ დამნაშავე, რომ ვილაცას თავდაპირველად დაუშავებია.
- ც. უფროსი:** მე მხოლოდ დამნაშავეებს ვუყურებ.
- ტუსალები:** ჩვენ არავართ დაამნაშავე.
- ც. უფროსი:** მე მხოლოდ დამნაშავეებს ვუყურებ.
- მგზავრი:** დაამტკრიეთ ფანრები და ვერც ერთს დამნაშავეს ვეღარ ნახავთ. (ტუსალები დაღეწავენ წითელ ფანრებს (კამერაში ბნელდება.)
- ც. უფროსი:** მაშ ვინდაა დამნაშავე?
- მგზავრი:** არავინაა დამნაშავე როცა ბნელა.
- უპერანგო:** შენა ხარ დამნაშავე, შე იუდა, ღმერთის გამყიდველო.
- მგზავრი:** არც იუდაა დამნაშავე, რომ ღმერთი გაჰყიდა. იუდას ღმერთი რომ არ გაეყიდა, ღმერთს არ დაათასებდნენ. აღამიანები ვაჭრებია, მხოლოდ ძვირად ნაყიდ საქონელს აფასებენ. (ისმის ბორკილების ჩხრიალი)
- ხმები:** ვაიმე ბორკილები!
- მგზავრი:** ვინც ბორკილებს დაივიწყებს, ის თავისუფალია.
- ხმები:** როგორ გავითავისულოთ მგზავრო თავი?
- მგზავრი:** ყველამ იპოვნოს თავის თავი. (იღეწება ბორკილები. ტუსალები კარებს მისცვივდებიან.)
- ხმები:** რა უყოთ ურდულებს?
- მგზავრი:** მოვა ანგელოსი უფლისა... ურდულები ძირს დასცივიან.
- ტუსალები:** (ერთად) მოვა ანგელოსი უფლისა.. ურდულები ძირს დასცივიან. (გამოჩნდება ცეცხლის მახვილიანი ანგელოსი. ურდულები სცივიან.)
- მგზავრი:** (მას თავზე სინათლის შარავანდელი ადგება) მომყევით სინათლის გზისკენ!

მეხუთე სურათი

წაკლესი შვიკისა

სინათლე ოდნავ მურუყიანი. სილუეტები მოხჩანან. ადგილი: მაღალი პლატო. ბილიკებზე სხვა და სხვა მზრდიან ჯგუფ ჯგუფად ამოდიან ქალები და კაცები. (ხელში ანთებული ჩა-რადენებით.)

- I. **ჯგუფი:** ჩვენ დავსწვით ქარხნები.
 მე-II. **ჯგუფი:** დავლევით დაზგები.
 მე-III. **ჯგუფი:** სახლები მივეციტ ხანძარს.
 მე-IV. **ჯგუფი:** მოვდივართ, მოვდივართ
 ელდისა აღზნებით.
 მე-V. **ჯგუფი:** დავანგრევთ უფლისა ტაძარს.
 I. **ჯგუფი:** მოვდივართ, მოვდივართ ელდისა აღზნებით.
 მე-II. **ჯგუფი:** ხუნდები აღარსად არიან,
 მოდიან, მოდიან ნათელი დღეები!
 მე-III. **ჯგუფი:** მზეები, მზეები, წითელი მზეები
 მოჰქრიან და მოიჩქარიან.
ყველანი ერთად: ჩვენ დავსწვით, ქარხნები
 დავლევით დაზგები,
 ხუნდები აღარსად არიან.
 ჩვენ ღმერთი გავყიდეთ.
 ჩვენ დავწვით ტრაპეზი
 ჩვენ მოგვიხარიან, ჩვენ მოგვიხარიან.

პლატოზე იგივე სამღერა და ეკზალტიური ცეკვა ფა-კელებით ხელში. ისმის მელანქოლიური, მონოტონუ-რი მუსიკა. დაქანცულები მოიკეტავენ. ყველანი ფეხ-მორთხმულნი დასხდებიან სდუმან. პაუზა.

პირველი ტუსალი: ჩემი ცოლი მრუში, მე მოვკალი შარშან ამდროს მურუყიან გათენებაზე.

ტუსალი ქალი: ჩემი ბავში დავახრჩე — შვილი — გველის წიწილის (პაუზა.) აი, ასე ამოვიწყვიტე მუცლიდან — როგორც ეს

გვირილა. (დასწვდება მიწას და სწყვეტს გვირილას მიწიდან.)

შეორე ქალი: როგორც თეთრი გვირილა დედამიწის საშოს მოგ-
ლეჯილი.

ყველა ქალები ერთად: როგორც თეთრი გვირილა დედამიწის სა-
შოს მოგლეჯილი.

შესამე ქალი: თოვლივით თევითი, თევითი გვირილა დედამი-
წის მუცლიდან. გვირილა, გვირილა, გვირილა...

ერთი ტუსალი ვაჟი: რა კარგია გვირილა!

შეორე ტუსალი: ხუთი წელია გვირილა არ მინახავს.

შესამე ტუსალი: ათი წელია გვირილა არ მინახავს.

შეთოხე ტუსალი: მე ათი წელია მზეს ვნატრობდი... რომ არ ამოდის?..

მეზუთე ტუსალი: (ხელს უსობს მიწას:) რა კარგი მოლია, რბილი,
რბილი როგორც საყვარლის თმები.

მეექვსე ტუსალი: რა სუფთა ჰაერია.

მეშვიდე ტუსალი: სადაც აღამიანი არაა,—ყველგან სუფთა ჰაერია.

მერვე ტუსალი: მე ვაკოცებ ამ მიწას.

მეცხრე ტუსალი: მიწა მსუქანია და ნოყიერი.

შეთოე ტუსალი: მიწა მოხუც დედასავით აღურსიანია.

მეთერთმეტე ტუსალი: მიწა მოხუცი დედაა.

მგზავრი: მე მიყვარს ახალი მიწა.

ყველანი ერთად: გვიჩვენეთ, ახალი მიწა!

ვილაცა ბრბოში: სადა ჩვენი წინამძღოლი, გვიჩვენეთ ახალი მიწა.

მგზავრი: ადექით და ნახავთ. (ყველანი სდგებიან. ისმის შორე-
ული ზარების რეკა. ყველა ხმა გაკმედილი!)

ვილაცა ბრბოში: ეს სატუსალოში რეკავენ!

მგზავრი: მიწა რეკავს, მიწა გეძახით!

ტუსალები: მიწა რეკავს, მიწა გვეძახის!

მგზავრი: თაყვანი მიწას, თაყვანი ბალახებს! თაყვანი მზეს!

ჩემ ამოდის, ნათლდება აღისფრად.

(ტუსალები მარჯვენა ხელებს რიტმიულად იშვერენ მზისკენ:)

ტუსალები: მზე. მზე. მზე. მზე. მზე. მზე. მზე. მზე. (ტუსალები
მუხლებზე ეცემიან.)

მგზავრი: (გამოეყოფა ბრბოს, რომელიც ნისლის ლაქასავით მოს-
ჩანს ძირს დამხობილი.) იყავით მიწა!

ეპილოგი:

მღვიმე ხალხმორკოვოში.

ზღვისპირი რუხი. ბნელხახიანი მღვიმე. მარცხნით შეხავალ-
თან ბნელი ბანტომი. მარჯვნივ ფენზე შავი, ხის ჯვარი.
ძღისძის მღრეული ზღვის რიტმიული ხშილი.

ბნელი: გესმის?

მგზავრის ხმა: (იგი არ მოსჩანს ხმა მღვიმიდან:) ეს ზღვა უნდა იყოს.

ბნელი: ხომ დაუბრუნდი უსაზღვროებას?

მგზავრის ხმა: მეორე მხრიდან.

ბნელი: და შენი თავი იპოვნე!

მგზავრის ხმა: სთქვი ვარკვეულად!

ბნელი: ვინც თავს იპოვნის უსაზღვროებას შემოუვლის.

მგზავრის ხმა: მაშ ძალა მქონია.

ბნელი: იყავ ძალა უსხეულო.

მგზავრის ხმა: ახლა ძალა ვარ უსხეულო! (პაუზა) ჰაუ, ბნელა, ნი-
სლებმა მომიტაცეს...

ისმის შორეული, მშობიარე ქალის კივილი. სცენაზე გა-
გამოდიან ნათელი და 12 მონაპირე.

მონაპირენი: (ცეკვით ტუჩებზე ხელების მიტანით)... სუ, სუ, უ, უ, უ...

ბნელი: იგი ხელ მეორედ იშვა.

ნათელი: მან იპოვნა უკანასკნელი სიმართლე.

პირველი: მან იხილა.

ნათელი: ღმერთის პირისჩენა.

(ზარი შორეული რეკავს. სცენაზე სოსანის ფერი სინათ-
ლის ტალღების ლივლივი.)

ბნელი და ნათელი: მღვიმის შესავლის მარცხნითა და მარჯვნივ
დგანან და ბნელ ხახიან მღვიმეს შესცქერიან.

12 მონაპირე:

პირველი ჯგუფი: ყველა დაშრება, ყველა გაჰქრება.

გზას გადასცდება სატურნი, მარსი.

მეორე ჯგუფი: მოკვდება ღმერთი, მოკვდება ჭია

და შეიცვლება უაზრო ფარსი.

მესამე ჯგუფი: მზე დაღეული დღეების ტრიალს

წაუვა ფერი და შინაარსი.

მეოთხე ჯგუფი: გარდაუვალი დარჩება მხოლოდ

მარადი გარსი, მარადი გარსი.

12-ივე ერთად: მარადი გარსი, მარადი გარსი.

ფ ა რ ა ა .

ლადო ახოვაძე.

სამი უხვედრა

(პატარა ცხოვრება)

I

... უცნაური იყო ჩვენი პირველი შეხვედრა, უცნაური... შენ მაშინ 17 წლისა თუ იქნებოდი. მოწათის კაბაში გამოწყობილი ტოლ-ამხანაგებთან ერთად უდარდელად სტკეპნილი ზღვის პირად გაშლილს ჩვენს ბაღს. ძოწეულის ფერ მოღატაკე ლოყებზე მაღლიანი ღიმილი დაგთამაშებდა, ხოლო შენი ყუყუნა თვალები ისე გამოკრთოდენ, ისეთის ნდომით დაპყრებდნენ ხეივნის გასწორე ჩამწკრივებულს ახლად გაშლილს ვარდის ბუჩქებს, რომ შემთხვევით გამვლელსაც კი არ შეეძლო არ გაჩერებულიყო და უნებურად არ შეეხებინა შენთვის...

ბაღო! საყვარელო ბაღო!.. რაოდენ ტკბილ გრძნობათ, რაოდენ ტკბილ ფიქრთა და სურვილთა აღმძვრელი იყავ მაშინ!..

ბუნებას საგაზაფხულო ფერხული ჰქონდა გამართული, ხოლო ფერად ყვავილებში ჩამჯდარი და მზის სხივებით გულ-გამთბარი ჩვენი ბაღი, მართლაც რომ საარაკო სანახაობას წარმოადგენდა. და ამ თვალისა და გულის მომჯადოებელ სანახაობის დამამშვენებელი გვირგვინი— შენ იყავი... ყველაფერი შენით ჰხარობდა, შენით ნეტარებდა. ძნელა იყო იმისი თქმა, რა უფრო მოქმედებდა მწვანით შექოჩრილ, ვნებით დამთვრალ არე-მარეზე: მზის მაცოცხლებელი სხვები, თუ შენ— ბუნების ჯადოსნურ ძალთა შემოქმედების ნაშთი... ცხოვრების ველზე ახლად აყლორტილი, შენ სრული სახიერება იყავი გაზაფხულისა, რომლის უხილავი ძალის ზედგავლენით მთელი ბუნება პატარაღივით საზეიმოდ იმოსებოდა და სასიცოცხლო ებანსა სცემდა გარემოს... შორიდან დაგინახე თუ არა, რაღაც უცნაური ძალით ამოძრავებულნი გამოვეშურე შენსკენ. დაიჯერე, დღესაც არ ვიცი, რა მინდოდა, ან რა უნდა მეთქვა შენთვის. და, ის-ის იყო ხელით უნდა შეგხებოდი, რომ უცებ შევდეგ. ერთს ალაგს გავქვავდი... ცივმა ოფლმა დამასხა,

ტანში ჟრუანტელმა დამიარა. ალბად, მეტად საცოდავ სანახაობას წარმოვადგენდი რადგან შენს თვალეში წყრომისა და გაკვირვების ნაცვლად სიბრაღულის გრძნობა ამოვიკითხე... გონს მხოლოდ მაშინ მოვედი, როდესაც გარს გამეფებული სიჩუმე უცებ შენმა გულიანმა სიცილმა დაარღვია...

— ხა, ხა, ხა, ხა!.. — თავდავიწყებით ხითხითებდი შენ და შენს მადლიანს სიცილს ბანს აძლევენ შენსავით უღარდელი შენი მეგობრები, რომელნიც არა ნაკლებ იყვნენ გაკვირვებულნი ჩემი თავხედური საქციელით და ერთმანეთს ანიშნებდნენ ჩემზე.

შიმოვიხედე, შენ უკვე ჩემგან კარგა შორს იყავ მოცილებული. ისევ ისე ხმა-მალლა იცინოდი, მაგრამ შენი მადლიანი თვალეები მაინც ჩემსკენ იყურებოდნენ და, თითქოს მადლობას მითვლიდნენ იმ მხიარულ წუთების განცდისათვის, რომლის უნებური მიზეზი თქვენთვის შე ვიყავი..

შენ ვერ მიმიხვდი, ბავშო, თუ რა მამოძრავებდა მაშინ, როდესაც ვინ იცის, რა გრძნობებით გატაცებული მოგიახლოვდი და შენის შვენებით მოხიბლული ერთბაშად გავქვევდი შენს წინაშე...

შენ მაშინ უღარდელი, ცხოვრების მდგლოზე ახლად გაშლილი გაზაფხულის ყვავილი იყავ, საკუთარი ბედნიერებით დამთვრვავი ყვავილი...

მე კი... ჭაბუკი ვიყავ, მაგრამ ჩემი სიცოცხლის ზაფხულს ვწურავდი უკვე და ყველაფერზე გულგატეხილი თალხს დღეებს ჩემსას მხოლოდ შით ვფენდი იერს, რომ მშვენიერებას ვეძებდი ზუღამ... და მშვენიერების მონა-მორჩილმა გნახე თუ არა ბუნებისაგან ასე საგანგებოდ ნაჰედი, შენსკენ გამოვეშურე,

მაგრამ..

უცნაური იყო ჩენი პირველი შეხვედრა, უცნაური...

II

და ისევ ვიხილე...

ზაფხულის საღამო იყო. ბაღში აუარებელი ხალხი ფუსფუსებდა. ზოგი ზღვის პირად ჩამწკრივებულს პატარა მაგიდას უჯდა, და სხვა და სხვა სასმელით ივრილებდა გულს; ზოგი ბნელ ხეივანისაკენ მიეშურებოდა, რათა დამტკბარიყო სარტუოსთან მარტო ყოფნით. იყვნენ ისეთებიც, რომელთაც არაფრად ეპიტნავებოდათ ხალხში, ან ვინმესთან ერთად ყოფნა და არჩევდნენ ტკბილად მოდუღუნე ზღვის პირად განმარტობებით ჯდომას. ამ უკანასკნელთა რიცხვში მეც ვერიე. ჩემს სულში კვლავ მოეკალათნა ჩემი სიცოცხლის განუყრელს თანამგზავს —

საყვარელ სევდას. საყვარელი სევდა! არ ვიცი, როდის დაიბადებოდა იგი ჩემში, რა ნაირად გაჩნდა, რამ წარმოშვა. ვიცი მხოლოდ: ჩემს არსებაში ღრმად არის ჩაქსოვილი იგი, და ჩემთან ერთად ერთგულად სცევთ თაღს დღეებს ჩემის სიცოცხლისას...

მხარ-თეძოზე წამოწოლილი ჩვეულებრივ გავეხვიე სევდის სამოსელში და ოცნების სამთავროში შევტოპე. ცხადლივ წარმოვიდგინე განვლილ სიცოცხლის ბედნიერი წუთები, ჩემი სიჭაბუკე, პირველი უანგარო ვატაცება, თაღლით სარტფოს ღალატი, საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოსვლა და ამ გამოსვლასთან ერთად დაკავშირებული მწარე კითხვები... შემდეგ უშინაარსოდ, ფუჭად, „უსიყვარულოდ განვლილნი დღენი“ და წყეული მარტოობა, წითელ ზოლად რომ ჰქონდა გავლებული მთელს ჩემს სიცოცხლეს.

გარეგნობით ჭაბუკს, მაგრამ სულით უკვე მოხუცებულს, წარმომიდგა ჩემი ყრმობის ხანაც, როდესაც სულს აღაცტებულს ათას-გვარ კეთილშობილურ ზრახვა-მისწრაფებით ასე სწყუროდა ჭეშმარიტ სიყვარულის განცდა და მით დატკობდა. მაგრამ კაცთა სიავით ვულგატეხილს არ დამცალდა მის სპეტაკ სამხვერპლოზე მეც მიმეტანა შეუგინებლად მსხვერპლი ჩემი და...

— ჩემო ყველავე, გიყვარვარ? ხომ გიყვარვარ? ჩემი ხარ?.. მომესმა ამ დროს ვილაც ვაჟის მიერ მხურვალე გრძნობით წარმოთქმული სიტყვები.

— შენი ვარ, შენი, ჩემო ძვირფასო! — აპობდა ჰაერს ყმაწვილის შეკითხვით ატლერებულ ქალის ბაგენი და მხურვალე, ჟინ-მორეული კოცნის ხმა ვნების ცეცხლით სწავდა იქაურობას...

სულ რამდენსავე ნაბიჯზე, სადაც ზღვის ნაპირი ოდნავ იყო შეღრმავებული, სწორედ იქ, შეეფარებინათ თავი შეყვარებულებს. თავიანთ თავის მარტოდ მგულებელნი, ვერც კი მამჩნევდნენ, მე, მათ გვერდით მყოფს ცოცხალს აღამიანს, რომელსაც, ვინ იცის, შეიძლება ასევე მწყუროდა სიყვარულის აღში გახვევა, როგორც მათ, ბუნების კალთაზე სიყვარულის სადიდებლად საგანგებოდ მოსულებს...

წამოვიწიე, მარჯვენა ხელს დაეაბჯინე და, ჰოი განგება! მთვარის შუქზე აშკარად დაგინახე შენ, ღეთაება ჩემი, რომელსაც ჟამსა ყრმობისას მხოლოდ ერთხელ შეგხვდი შემთხვევით და მას შემდეგ სამუდამოდ ჩამრჩი გულში, ვით მშვენიერების საუცხოო ხატება...

საკინძე გარდასხნილი, გულმკერდ გაღელილი შენ თვით ვნებად, ზორცხმული ვნების ღმერთად იყავ ქცეული და ხარბად სწყურავდი საკოცნელად გამოწვდილ სატრფოს ტუჩებს...

მთვარის შუქი... თეთრ ხავერდათ აქორჩილი ზღვა, მისი მომჯადოე-

ბელი მხუილი, ვნებით გაქლენთილი ჰაერი!.. მკვდარსაც კი აღადგენდა მკვდრებით ასეთი წამის განცდა და... ხორცსმულმა ადამიანმა ვერ დავთმე, გველნაკებნივით ზეზე წამოვიჭერ, და მოურიდებლად თავს წამოვადექით.

— განანებ მაგ თავხედობას უზრდელი ადამიანო! — ბრაზიანად დაისისინა შენმა ცხოვრების თანამგზავრმა — სხვად ვერ წარმომედგინა მე იგი, შენი აზიკი, რადგან შენ ჩემთვის ამ წუთშიაც მხოლოდ უმანკოება იყავი, — და ელვის უმაღლეს დამბაზა გაათამაშა ჰაერში.

— არ მოჰკლა!.. სასოწარკვეთით შეჰკვივლე შენ და ჩვენს შორის ვეფხვივით შემოიჭერ გასაზავებლად.

რა მომხიბლავი, რა წარმტაცი იყავი მაშინ! მკერდ ამოჭრილ, გვირულისფერ კაბით შენ თვით ვნების ღმერთად იყავ ქცეული, ხოლო შენი თვალები, დიდი ჟუჟუნა თვალები, ისე ანათებდნენ, როგორც მაშინ, პირველად რომ გნახე ჟამსა ყრობისას...

და თვალნი ჩვენი შეხვდნენ ერთმანეთს... შეხვდნენ და...

— ხა, ხა, ხა, ხა! — ხარივით გაისმა ამ დროს შენი სიცილი — ისევ ის, უცნაური ადამიანი!.. ხითხითებდი შენ თავდავიწყებით და ზედმეტი სიცილისაგან აცრემლებული თვალებით უკან მიეწოდი შენს სატრს ფოს, რომელსაც თუძკა კარგად არ ესმოდა, თუ რა ხდებოდა შენში, მაგრამ შენი მადლიანი სიცილით ერთბაშად გულდამცხრალი ისიც იცინოდა შენსავით და გაკვირვების ნიშნად უცნაურად შლიდა ჰაერში ხელებს...

როგორც წინად, ეხლაც ვერ მიმიხვდი, ბაღლო, თუ რამ მომიყვანა შენთან, ჩემს ხატებასთან, როს სიყვარულად ქცეული ხარბად სწოვდი სატრფოს მხურვალე ტუჩებს!.. შენ ამ წუთშიაც ისევ ისუდარდელი, ცხოვრებისაგან ხელშეუხებელი, ხოლო უკვე გაშლილი ზაფხულის ყვავილი იყავ, ხსოვნაში რომ ჩამრჩი ჟამსა პირველის შეხვედრისას...

მე კი... ჭაბუკი, ჩემი სიცილის შემოდგომას ვწურავდი უკვე და სატრფოს ღალატით გულგატეხილი თალხს დღეებს ჩემსას მხოლოდ შით ვფენდი იერს, რომ ჭეშმარიტს სიყვარულს ვეძებდი ყველგან... და რა გიხილე შენ, სიყვარულად ქცეული, სიხარულით გამოვეშურე შენსკენ...

მაგრამ...

უცნაური იყო ჩვენი მეორე შეხვედრა, უცნაური...

III.

და კვლავ გიხილე...

ნაშუადღევს 4 საათი იქნებოდა. მზე უკვე დასავლეთისაკენ მიეშუა

რებოდა და მკრთალი სხივი მისი ძლივს ატანდა ტყვიისფერ ღრუბ-
ლებს, რომლითაც ცა თანდათან იგრავენბოდა. შემოდგომის
ჰლაფაჟადა სულს და საზამთროდ გამზადებული ბუნება ხანდაზმულს
საპატარძლოს წააგავდა. ხეს ფოთლები გასცვივნოდა და გაშიშვლე-
ბულს ტოტებს ჩვეულებრივ არ ამკობდა მწვანე ჯავარი. მუდამ მზია-
რული და ფერად ყვავილებით გულ ჩაქარგული ჩვენი ბალი სევდის
სამოსელში გახვეულიყო ხოლო შემოდგომისაგან ურცხვად გაძარცუ-
ლი ხეივანი ნაღვლიანად იგონებდა წარსულ დღეთა დიდებას, რო-
დესაც თავით ფეხამდე მწვანე და ფერად ყვავილებში ჩამჯდარი სა-
ერთო ოცნების საგნად იყო ქცეული.

სტიროდა ჩვენი კეკლუცი ბალი და მთელი ჩემი არსებით ვგრძნობდი
მის ტანჯვას, მის სულის ძრწოლას. ცხოვრებისაგან მეც ხომ მისებრ
ვიყავ გაძარცული. სახე დანაოკებულს, თმა შევერცხლილს წარ-
სულ-აწმყოზე ფიქრი სრულიად არ მაწუხებდა, ხოლო მყობადში
ერთი რამ-ლა დამშთენოდა: ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელი ქამი—ზამ-
თარი—უნდა ამომეწურა, რომ შემდეგ მსგავსად მრავალთა, არყოფნის
სამთავროში მეც მეპოვა საუკუნოდ განსასვენებელი ბინა...

სევდით დაისრულს არც შემომჩნევია, თუ როგორ გაისმა მახლობელ
ეკლესიის სამრეკლოდან სამგლოვიარო ზარის ხმა!.. ოჰ, ეს გლოვის
ზარი. . . რა ღრმა და უცნაურ განცდით სავსე გრძნობათ ამშლელია
იგი... მე მიყვარს გლოვის ზარი განსაკუთრებით საღამოს ქამს, რო-
დესაც დღე ნელ ნელა ჰქრება და მის ნაცვლად წყვდიადი ეფინება
მიდამოს. მაშინ ჰანგი იგი სავსებით იპყრობს მთელს ჩემს არსებას
და მე ვგრძნობ, თუ როგორ ენათესავება იგი ჩემს ობლად შთე-
ხილს სულს...

გლოვის ზარი ხომ ქვეყნიური, უკანასკნელი საღამია საიმქვეყნოდ
გამზადებულ ადამიანისათვის, რომელსაც მუხთალ წუთისოფლისაგან
მხოლოდ ერთი რამ-ლა მიჰყვება თან: ხუთიოდე ფიცარი, თეთრი
სულარა და გვირგვინი ყოველივე ამის—გაუმძღარი შავი სამარე...
გლოვის ზარი ისევ წკრიალებდა ჰაერში, ხოლო ხმა ტკბილად შეწ-
ყობილი სულთათანა, ძველს ქართულს კილოზე თქმული, წარმოუდ-
გენელის ძალით მიმიწევდა ეკლესიისაკენ, სადაც უნდა შეესვენები-
ნათ მიცვალებულის ცხედარი. ეკლესიის გაღავანი ხალხით იყო გა-
ქედილი. დიდსა და პატარას, ქალსა და კაცს ერთი რამ ჰქონდათ
სამწუხარო: ყველა დასტიროდა ახალგაზრდა ვაჟის უღროოდ სიკვ-
დილს და შებრალებით იხსენიებდენ ახლად დაქვრივებულს...

და კვლავ გიხილე შენ...

თმა გაშლილი, სახე დახოკილი, მძიმე შავებში გახვეული, შენ თავით

განხორციელებული ტანჯვა იყავი. მოულოდნელ უბედურებას სევდიანი დაერძილა სახე შენი, ხოლო ღრმად ჩამჯდარი შენი დიროვანი თვალები—ეს უტყუარი სარკე შენი სპეტაკი სულისა—მდიდრულად შორათულს კუბოს დაქინებით მისჩერებოდნენ და საყვარელ ადამიანის უსულო ცხედრის გარდა ვერას ამჩნევდნენ..

ჩემს უამურად განვლილ დღეთა სელაში მე ვნახე ერთხელ საუცხოოდ აკვეთილი მარმარილოს ქანდაკება: სახელგანთქმულ მოქანდაკეს ახალგაზდა ქალის სახეზე უღრმესი ტანჯვა და მწუხარება საოცარი ხელოვნებით ჰქონდა აღბეჭდილი. და მახსოვს, თუ რა მძაბრი შთაბეჭდილება იქონია მაშინ ქანდაკებამ ჩემზე... უნებურად შევადარე ძვირფას ნაკვეთს უსულოს, მაგრამ მთელი ქვეყნის ტანჯვისა და მწუხარების იდეით განცხოველებულის მარმარილოს და.. მხოლოდ მაშინ მივხვდი, თუ რა დიდი და განუზომელი იყო მწუხარება შენი..

დასრულდა ანდერძის აგება. ცხედარი ნელა ასწიეს და გამოასვენეს ეკლესიიდან. მშობელთა და ჭირისუფალთ კვითინი ლახვრად ხედვბოდა იქ მყოფთა გულს, ხოლო შენ სდუმდი და ხმას არ იღებდი. გლოვა იყო შენს სულში დაბუღებული და, თითქოს გეშინოდა ხმის ამოღებით არ დაგეჩრდილა იგი... და როდესაც სასაფლაოს აღმართს შეუღეკით, ისე საშინლად დაუშვა წვიმამ, რომ წუთის განმავლობაში მთელი ქუჩა მდინარედ იქცა. ყველა იქ მყოფი მიიფანტ-მოიფანტა, ცხედართან დარჩნენ მხოლოდ მახლობელნი ჭირისუფალნი, შენ და... მე, შენგან უცნობი, მაგრამ შენის მწუხარებით გულ-განაწონი ადამიანი...

აჰა, მივალწიეთ კიდევ იმ ადგილს, სადაც უნდა გაწყვეტილიყო საზღუდამოდ შენი და შენი ცხოვრების მაცისკროვნებელ არსების ამ ქვეყნიური კავშირი. აჰა, შავი სამარე, გაუმაძღარი, პირქუში სამარე—საუკუნო განსასვენებელი ბინა იმის, ვის მეოხებითაც შენ პირველად სცან და იგემე სიამენი ამა სოფლისა, დასტკბი ქეშმარიტ ხაყვარულის ძლევაშოსილ განცდით, და საკუთარ ბედნიერებით დამთვრალმა, სულაც არ უწყოდი ამ ქვეყნად გამეფებული ტანჯვა-ვაება... მაგრამ ცხოვრებ-ს ბალნარში ვის მოუკრეფია ვარდი უეკლოდ. და, აკი არ დაგინდო წყეულმა საწუთრომ: მოულოდნელად მოგტაცა ცხოვრების თანამგზავრი, რომელიც შინაარსს აძლევდა მთელს შენს სიცოცხლეს და მით შენს ბედნიერ დღეთა სელასაც საუკუნოდ მოულო ბოლო. ამიერიდან ბედნიერება-სიყვარულის ნაცკლად სევდა და მწუხარება მოჰყვებდნენ იერს შენი სიცოცხლის სავალს გზას და ასე იქნებოდა მანამ, ვიდრე არ დადგებოდა ჟამი შენი ქვეყნიური აღსა-

სრულისა და ტანჯული სული შენი არ ჰპოვებდა ბინას, სადაც „არ არს არცა ურვა არცა მწუხარება...“

სულ განაბული ვიდექ შენს წინაშე და თვალს არ გაშორებდი: მე-შინოდა, არ გამომპაროდა შენი სახის თვით უმცირესი მოძრაობა. შენ კი კვლავ სდუმდი, ხმას არ იღებდი... მხოლოდ მაშინ, როდესაც ასწიეს კუბო და სამარას პირად დაასვენეს, საშინელი კივილი აღმოგზნდა გულის სიღრმიდან და მოწყვეტით დაეკონე საყვარელ სატრფუას გაცივებულს მკერდს. დიდი ხნის დაგუბებულმა გრძნობამ ეხლა ჰპოვა გამოსავალი, უცებ გადმოხეთქა. და მთელი სხეული შენი ისე კრთოდა და კანკალებდა, ვით ქარისაგან წაღებული მხოლოდ ვერხვის ფოთოლი...

და, როდესაც ძალდატანებით მოგწყვეტეს კუბოს: მე, შენი მწუხარებით დამწვარმა, ვერ დავთმე და ისევ მოგიახლოვდი შენ, ჩემგან უცნაურს პირობებში ოდესღაც ნახულს, ჩემს გულში მშვენიერებისა და სიყვარულის ხატებათ ჩაქსოვილს...

ჩემად, ხმის ამოუღებლად გამოგიწოდე ხელი. შენ თითქოს იგრძენი შენსავით ობოლ ნათესავ სულის მოახლოვება და გამოწვდილი ხელი ნდობით ჩამომართვი. და, ჰოი განგებავ, რა მალე გალღვა ის გაუგებრობის ყინული, რომლითაც მოცული იყო ჩვენი წინანდელი ორგზობითი შეხვედრა. საკმარისი იყო ჩვენი მთრთოლვარე ხელები მხოლოდ წუთით შეხებოდნენ ერთმანეთს, რომ წარსულში არსებულს ყოველივე გაუგებრობას ერთბაშათ ბოლო მოღებოდა და ნაცვლად უხილავი მაგრამ მრავალ მეტყველი სიმი გაბმულიყო ჩვენს შორის... ამიერიდან ჩვენ გვესმოდა ერთმანეთის გულას ნადები... ფარული აზრები...

ვაი, რომ სიკვდილ-სიცოცხლის საზღვარზე შევიძლეთ მხოლოდ ერთმანეთის შეცნობა!..

მწუხარება ჰქსოვდა ჩვენი სულის შემაერთებელს ძაფს და იგივე გაიღო ხიდათ აქამდე ჩვენს შორის არსებულს გაუგებრობის უფსკრულზე, რომლის ამოვსებაც ვერ შესძლო შენში განსახიერებულმა მშვენიერებამ, და ყოვლის შემძლე სიყვარულმა...

მაგრამ გვიანლა იყო...

სახე დანაოქებულს, თმა შევერცხლილს, ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელი ეამი—ხამთარი—უნდა ამომეწურა, რომ შემდეგ არ ყოფნის სამთავროში, მსგავსად შენი მეგობრისა, მეც მეპოვა საუკუნოდ განსასვენებელი ბინა...

მწუხარებამ შეგვეერთა ჩვენ მხოლოდ ერთი წუთით და... სამუდამოდ დაგვაშორა ერთმანეთს...

მხოლოდ თვალებით-ვითხარი უკანასკნელი მშვიდობით და გაგცილდი სამუდამოდ...

უცნაური იყო ჩვენი უკანასკნელი შეხვედრაც, უცნაური...

შვიარალო.

მეასრთხე „სრილომბიტი“

(A mon cher maitre, Monsieur, le protesseur Douis Dolleo).

ახალ-გაზრდა სტუდენტი ლაბორატორიაში მაგიდასთან იჯდა. დილა იყო. ის, დღეს ადრე მოვიდა სამუშაოდ; ამ ორ დღეში გამოცდა უნდა ჩაებარებია და ამიტომ გულმოდგინედ ემზადებოდა. მის წინ, მაგიდაზე რამდენიმე პალეონტოლოგიური ნიმუში, ოდესღაც ყოფილი ცხოველების ნაშთი, ეწყო. ერთი ნიმუში მან ხელში აიღო. ეს იყო ტრილობიტი კიბოს მაგვარი, უძველესი გეოლოგიური ხანის, ცხოველის, მოლურჯო თიხნარ ქვაზე აღნაბეჭდი. „ეს არის ტრილობიტი“, დაიწყო სტუდენტმა და თან რვეულში იხედებოდა, — „ტრილობიტი იმიტომ ჰქვია, რომ სამ ნაწილად, სამ აბორცვალად, იყოფა როგორც სიგრძეზე, ისე განზე. ეს ნაწილებია, სიგრძეზე: თავი, ტანი და ბოლო, ხოლო... ეს, ღმერთიც დასწყევლის! ამის სწავლაც ერთი ხათაბალა კია... რა უხეირო პროგრამაა... მე მომავალ ექიმს, ესენი, აბა რად მეჭირვება; უამისოდ კი კანონით შეუძლებელია, თუ არ დავისწავლე, გამოცდის დროს ჩავიჭრები... ჩვენი პროფესორი სასტიკი კაცია, ყოველგვარ უმეცრების მიმართ შეუბრალებელი... ეს! ერთი ჩქარა მოვრჩებოდე აქაურობას“, ამბობდა გულში ყმაწვნილი კაცი და სიხარულის ნაპერწკლებით თვალები ეწვეებოდა. მან თავისი თავი უკვე ექიმად წარმოიდგინა... და მერე, როგორი ექიმად, ერთ კარგ ექიმად, აი, ის უკვე ექიმია, სოფელში... არა... რატომ, სოფელში კი არა, ქალაქში... პატარა სამაზრო ქალაქში კი არა, დიდ... სატანტო ქალაქში. მას უკვე ბევრი იცნობს, მასთან ბევრი ავად-მყოფი მოდის, ასე გასინჯეთ, შორეული უბნებიდანაც კი მოდიან მასთან, თუმცა ქალაქში ექიმი ქვიშასავით ყრია. მან უკვე რამდენიმე ძლიერ პასუხის საგები „ოპერაცია“ ჩინებულად გააკეთა და დიდი სახელიც მოიხვეჭა... ის უკვე სახელოვანი დოსთაქარია, მას უნივერსიტეტში პროფესორად იწვევენ... კაცი საკმაო ქონების პატრონი უნდა იყოს, რომ ის მოიწვიოს; ას ფრანკზე ნაკლებს მას ვერ შესთავაზებ...

* * *

„ეშმაკს წაუღია, ოცნებამ გამიტაცა“, გამოერკვა ყმაწვილი კაცი და ისევ ტრილობიტს მიუბრუნდა: „თავის შუა მოგრძოდ აბორცვილს გლაბელი ჰქვიან, ის ხშირად დაღარულია განდაგან, ასე გგონია ნაოქებიო... ჰო, მართლაც და ამ ტრილობიტის თავს, რომ დაუკვირდეთ, გასაოცარი რამეა... ერთი შეხვით, რანაირი დანაოქებული შუბლი აქვს, თითქო ფიქრობსო, თითქო აზროვნობსო, ა.ე გონია დიდი რამ ამოცანის ასხნაში იყო გართული და იმის გადაწყვეტის ფიქრებში საუკუნოდ დაუხუჭავს თვალებო... ეებს! ექვსი წელიწადი კიდევ წინ მიდევს გადასაყლაბავი, რამდენი მუშაობა, რამდენი შრომა, რამდენი გამოცდა, რამდენი ძიქვა გაცვდება ამ ხნის განმავლობაში... კარგი ექიმი მაინც გამოვიდოდე ეგ ოხერი... კარგად მოვეწყობოდე, კარგად გავიმართებოდე; ერთი საშუალო, მაგრამ ლამაზი სახლი, კობტა „ოტო“... მდიდარი და ლამაზი ცოლი... ეს ცოლის არჩევაც ხომ დიდი თავის ტეხაა. იქნებ ისეთ ანჩხლს ვისმე წააწყდე, რომ სადოსტაქრო ნესტარის სავარჯიშოდ საკუთარი გულ-მკერდი ავარჩევინოს...

„ვაჰ! ეგ რა მომდის! დღეს სულ ვვოცნეობ“, უკმაყოფილოდ თავის დაქნევით წაიბუტბუტა სტუდენტმა და ისევ ტრილობიტს მიუბრუნდა.

„თავი, ესე იგი, წინა ნაწილი ტრილობიტს ნახევრად მრგვალი აქვს, ცოტათი ფარს წააგავს. წინა კიდევ არ შია აქვს გამოვლებული. ამ არ შიას ლემბი ჰქვიან... დღეს ადრე, რომ მოვედი ლაბორატორიაში ეს სწორედ კარგი ვქენი, ჯერ, სანამ ჩემი ამხანაგები არ მოსულან ტრილობიტები ყველა უნდა გადავსინჯო, თორემ, როცა ყველანი მოგროვდებიან, მაშინ ხომ ერთი ალიაქოთი ატყდება და ბევრს ვერასფერს გავაკეთებ... ტრილობიტები კი არა, მეტი არ იქნება, „ბრაკიობოდებიც“ რომ განვიმეორო...

„ეგ რა მემართება, დღეს ჩემ თავს ვერა ვცნობ, სულ ვოცნებობ“. ჯავრობდა ყმაწვილი კაცი. „არა, ახლა კი ბეჯითად საქმეს უნდა შეუდგე. ტრილობიტს თავის შუა აბორცვილი აქვს, მოგრძო, ამას გლაბელი ჰქვიან, ეს ხომ ვთქვი ერთხელ, აი ესაა, ასე რომ საუცხოოდ დანაოქებულია ტვინივით... ჰაი, ღმერთო! ვითომ ნამდვილად ფიქრობდა რასმე ეს ერთი ბეწო ცხოველი? ესეც ვითომ რასმე სწავლობდა? აბა რას ისწავლიდა ზღვის უფსკრულში... მე კი ნამდვილი საქმიანი სწავლა მაშინ დამეწყება, როცა ადამიანის ანატომიის გაცნობას შევუდგები და მკვდრების გაჭრას დავიწყებ. ცო-

ტა არ იყოს ჭუჭყიანი სამუშაო კია, მაგრამ დიდად საინტერესო სხვა გზა არაა თამამად უნდა მოგვიდოდ ხელი, არ უნდა შემეზიზნოს რამე. ზიზღი რა ექიმის საკადრისია. აკი პროფესორმა გვითხრა: „ბუნებაში არც სუფთა არსებობს რამე და არც უსუფთაო, წმინდა და ჭუჭყიანი ეს მხოლოდ ფილოსოფოსების მიერ გამოგონილია, ბუნებაში ე. ი. სინამდვილეში, მხოლოდ ქიმიური შეცვლა გამოცვლა და კომბინაციაა“.

„ფუ! ეშმაკსაც წაუღია“, ეს მეტის მეტია, ბრაზობდა სტუდენტი. „დღეს მე თითონ ჩემ თავს ვერა ვსცნობ, ამდენი ოცნებაც არ გამოგონია. ვა! შუაგულ სახარაში რომ არა ვარ. ეი, შენ, კაცო? ჩემო თავო, ჯერ იმეცადინე და მერე იოცნებე!—კი ბატონო, თუმცა დაღლილი კი ვარ გულის სიღრმეში რომ ჩავიხედო, წუხელაც ცუდად მეძინა. გლამელის აქეთ აქით ყებება, ყებებს შუა მთავარი ნაწიბური გადის და ყოფს მას ორ ნაწილად: შიგნიდან არის ყბა უძრავი, გარედან მოძრავი. ყბა. ყბის შუა არის აგრეთვე თვალი... ზოგს... არა...აქვს... ზოგს ძლიერ .. ალბათ კარგად... ხე...დავ...და...“

— ჭეშმარიტად, კვერი დაუკრა ტრილობიტმა, ერთიც წამოხტა და ისევ დადუმდა. კვერის ნაოჭები კიდევ უფრო შეიჭმუხა.

ყმაწვილ კაცს ტანში ჟრუანტელმა გაუარა... „შეხეთ, ღმერთო ჩემო, ტრილობიტი ლაპარაკობს“. გაუელვა მას გულის სიღრმეში.

— ეგ რა ფიქრი მოგდის, რატომაც არ უნდა ვილაპარაკო, რატომაც არ უნდა ვიფიქრო და ვიაზროვნო, თამამად განიმეორა ტრილობიტმა და მაგიდაზედ ახტა და დახტა.—განა გიკვირს? შენ ხომ ლაპარაკობ, ფიქრობ და აზროვნობ.

„როგორ არ მიკვირს, მე თუ ვაზროვნობ, მე „ჰომო საპიენსი“ ადამიანი ვარ“, თითქო თავის და უნებურად გაუელვა ფიქრმა სტუდენტს.

— რაო, რა იფიქრე? ჰომო საპიენსი ვარო?, ხა, ხა, ხა, ხა, ხარხარებდა ტრილობიტი და მაგიდაზედ წამ და უწუმ ხტოდა, თითქო ლეკურს უფლისო, „ჰომო საპიენსი, სწორედ დიდი ვინმე ყოფილა“? აქ ტრილობიტი საშინლად გაიბერა, ისე გადიდდა, რომ სტუდენტის პირამდე მოახწია. მერე ისევ დაპატარავდა, შეხტა და შემოტრიალდა. „ღმერთო ჩემო, გულთ-მისანი ყოფილა, ფიქრობდა ყმაწვილი ჯიცი და სულს ძლივს იბრუნებდა.

— რაო? გიკვირს, რომ გულთ-მისანი ვარ, დინჯად წარმოსთქვა ტრილობიტმა, თითქო კარგად მომზადებული პროფესორი თავისს კურსს შესავალს უკეთებდნო. არა ჩემო ბატონო, აქ საკვირველი არა არის რა. თქვენ შვილოსან, ადამიანებს, „ჰომო საპიენსებს“ დაცინვით ხაზი გაუსვა ამ სიტყვას ტრილობიტმა, „სულ ტყუილად, გა-

დაქარბებულად მოგწონთ თავი, სულ ტყუილად იბერებით, ძველი ტიკქორასავით. ყველაფერი კარგი, გონიერი და მაღალმართალი თქვენ საკუთარ საქმედ და ნამოქმედარად მიგაჩნიათ. მეტყველება კი თქვენ დამახასიათებელ თვისებად გაქვთ წარმოადგენილი. რა ყო-ყოჩობაა, რა ტყუილია, რა უმეცრებაა!*

* * *

— აკი, ადამიანი ბუნების გვირგვინიაო, გაუელვა თავში ყმაწვილ ჯაცს. ოდესღაც გიმნაზიის რეტორიკის კლასში ყოფნის დროს ამონაკითხი ფრაზა მოაგონდა და მაშინათვე შეეცადა ფიქრი შეეჩე-რებინა, ტრილობიტი უკვე მიუხედა.

— ბუნების გვირგვინი, ე. ი. დამავვირგვინებელი! ისევე დინჯად სრულებით უკომენტარიოდ გააგრძელა ტრილობიტმა. — ბუნების დავ-ვირგვინებაზე რა მოგახსენო და ბუნების დანგრევაზე რომ ყოჩაღე-ბი ხართ, ეს კი ცხადზე უცხადესია. თქვენი საქმე, ჩემო ბატონო, სხვა არა არის რა, თუ არ ბუნების მშვენიერი ნამოქმედების დაქ-ცევა და დანგრევა. სჩეხავთ, უწყალოდ და უაზროდ ანადგურებთ თვალ წარმტაც ფიქვენარ-წამენარ-იფნარებს; ამტვრევთ და ამსხვრევთ ახოვანად ზე ატყორცნილ კლდეებს, სდევნით და ხოცავთ მაგ კლდე-ებზედ ამაყად მოსიარულე ჯვირნებს და ჯიხვებს.. დაობრებული და განადგურებული ტყე-კლდეების მასალას მიათრევთ და შეხანხლავთ რაღაც ტლანქ ხუხულაკებს, რომელსაც სახლებს და სასახლეებს უწო-დებთ და იქ ნახევარ სიბნელეში, მტვერში და სინესტეში ყოფნით იფუჭებთ, უიმისოდაც ბუნებით დაზიანებულ ფილტვებს. რომ უდ-როოდ ჩაბარდეთ პატრონს. ქვეყნის ყველა ცხოველი, ყველა მცენა-რე და სხვა სიმდიდრე თქვენ საკუთრებათ მიგაჩნიათ. მერე რატომ, შვილოსან, რომელი კანონის ძალით; თქვენც ისეთივე ცხოველები ხართ, ისეთივე ბუნების შვილნი როგორც სხვები. ეს საყოველთაო დარბევის უპირატესობა კი ვინ მოგანიჭათ“. დალაზვრა ღმერთმა, აკი ჩვენ მივალწიეთ გონიერების უმაღლეს საფეხურამდე... შევიგნეთ თითქმის ძმობა, ერთობა, თავისუფლება“... მაინც არ ასვენებდა ფიქ-რი სტუდენტს, თუმცა გაბედულად პირდაპირ წამოძახებდას ტრილო-ბიტის წინააღმდეგ ჯერ კიდევ ველარ ბედავდა.

ტრილობიტი კი მის გულზე ისე კითხულობდა, როგორც გამოცდი-ლი დიაკვანი დავითნს. ახალგაზრდამ მოფიქრებაც ვერ მოასწრო, ხოლო ტრილობიტი უკვე სხაპა-სხუბით, თუმცა გულდამშვიდებულად პასუხს აძლევდა.

— სიყვარული, ძმობა, ერთობა, დავისუფლება? დასცინა ტრილო-

ბიტმა. — მე კი ჩემ თავს ნებას მივცემდი მომეხსენებინა პირიქით, სიძულვილი, გაუტანლობა, ეგოიზმი და მონობა, საცოდავი მონობა, აი რა არის ბატონო თქვენში ნამდვილად გამეფებული. ბუნებას ყუ-რი გამოუქედეთ ამდენი სიყვარულის ქადაგებით, სინამდვილეში კი ხოცავთ და ქლეტავთ უმოწყალოდ ერთმანეთს. რისთვის? ხან ღვთის, ხან მეფეების, ხან თავისუფლების სახელით, მაგრამ სახელი რაც გინდ ის დაირქვი, სისხლი კი იღვრება. მკვლევლობა ყოველთვის მკვლევლობაა, სახრჩობელა ყოველთვის სახრჩობელაა, ბრძოლის ველი ყოველთვის ბრძოლის ველია, საზიზღარი და თქვენ გარდა ყოველი ცოცხალი არსებისთვის დასაგმობი. სულ ერთია, თუ რა იყო ამ ვერაგობის გამომწვევი მიზეზი, შედეგი მაინც საშინელებაა.

თქვენი თავი თავისუფლად მიგაჩნიათ. რა სიბეცეა, უბედურნო, იმა-საც კი ვერ ამხნევთ, რომ თავისუფალი კი არაა, უძლიერნი, თქვენი-ვე მეზობლის მონები, ყმები ბატონდებით. შენ უკვე მისდევ თვალ ახ-ვეულად, ბრმად, შენს მეზობელს მოუფიქრებლად იწყობ შენს ცხოვ-რებას ასე როგორც შენი თანამეჭობე, რაგინდ მანებებელი და უხერ-ხული იყოს იგი. სხვა ნაირად რომ მოიქცე გეშინია, ჩემზე ცუდად იფიქრებენო, ცუდს იტყვიანო: გულში კი ფიქრობ, თავს იტყუებ, მე აღამიანი ვარ თავისუფალი მოქალაქეო, ხა, ხა, ხა, თავისუფალი მო-ქალაქე? აჯავრებდა ტრილობიტი და პირფართედ იცინოდა.

„ჰაი, ეშმაქსა, რამსიდიდე პირი ჰქონია, ჩვენთვის კი პროფესორს ტრილობიტის პირზე არა უთქვამს რა“ ხეირიანად ვერც კი გაუელ-ვა თავში სტუდენტს, რომ ტრილობიტი უკვე პასუხს აძლევდა.

— სტყუი, ბატონო, როგორ არ უთქვამს ძალიან კარგათაც გითხრათ ბ-მა პროფესორმა, დაფაზედაც დაგიხატათ, მაგრამ შენ იმდღეს უნი-ვერსიტეტში არც შეგიხედნია, პარკში ვილაც კობტა კაბიანს და ლა-მაზ, სირჯიფანა წინდებიანს უკან დასდევდი. პირი კი მაქვს, მაგრამ არა თქვენსავით გაუმაძღარი, ნაზად დაუმატა ტრილობიტმა.

* * *

— ღმერთო, ღმერთ! კანკალებდი სტუდენტი, მას უკვე ცივ ოფლს ასხამდა

„ღმერთი? აი სწორედ სიტყვაზე, ყველაზე უფრო სასაცილოა იმ უბე-დური თქვენი ღმერთის მდგომარეობა, გააგრძელა ტრილობიტმა.— ვაი, მისი ბრალი! მუხლს იყრით მის წინაშე და ევედრებით, კარის კაცებს ირჩევთ რომ ღმერთან საქმე გაჩარხოს, ქრთამს აძლევთ და ფეშქაშები მიგაქვთ, მერე რისთვის, რასა სთხოვთ? იმას რომ ისეთი-ვე ცხოველი, თქვენი სასიკადალო, ჰომო საპიენსი“ დასაჯოს, წააგე-

ბინოს საქმე თქვენდა სასარგებლოდ, ყოველი მისი ქონება თქვენზედ
 გადმოიტანოს. მაგრამ იმავე დროს ის თქვენ-მიერ ათვალისწინებულ
 ლი „ჰომოც“ ფიზიკადაა, ისიც მუხლს იყრის და ღვთის ქურუმთან
 ქრთამს ამზადებს, რაც შეიძლება მჭერმეტყველურად გამოხატოს.
 ღვთის წინაშე შენი დაქცევის, დამცირების, ხოლო მისი აშენება —
 ამაღლების დასადისი, და ასე იქცევით, შვილო, არა ერთი და ორი.
 ათი და ასი. ათასი და ორი ათასი, არამედ ასობით მილიონები. ის
 კი ერთი, გესმის კარგათ ერთად ერთია, ვის გაუგონოს, ვის დაუგე-
 როს ვის გაამარჯვებინოს. სწორედ რომ საშინელებაა მისი მდგომა-
 რეობა. მე ის სწორედ რომ მეცოდება, მას სრულებით საბუთი არა
 აქვს, რომ ვისმე დაემდუროს თქვენთაგანს. თუ იტალიელებმა წ-
 პეტრეს დიდებული ტაძარი აღუშენეს, გერმანელებიც არ დამსხდა-
 რან გულ-ხელ დაკრეფილნი, მათ იმავე ღვთის სადიდებლათ კოლნის
 ტაძარი, არა ნაკლებ დიდებული აუგიათ; თუმცა ფრანგებს უღვთოუ-
 მს ეძახიან, არც იმათ დაუფიწყნიათ ღმერთი რადგან პარიზის ღვთის-
 შობლის ტაძარი თავს არსად არ დამალავს, ან თქვენი წმი-
 და გუდული, ვითომ რა ცუდია. წარმოიდგინეთ ქართველებსაც
 ერთ-ერთ პატარა ერს წინა აზიაში, მიუხედავად იმისა რომ ისინი
 მუდამ სხვისი უხეში უღლის სატარებლად გახლავთ გაჩენილი, მაინც
 საღდაც მოუძებნიათ დრო, მოუკრეფიათ მხნეობა და მცხეთის ტაძ-
 არი აუგიათ. მინგრეულ ქოხმახებს შორის კი არა, სადაც ახლა სდვას,
 „ბულგარ ანსპაკზე“ რომ გამოჰიშო, მასაც კი დაამშვენებდა. სხვა რამდენ-
 ნი ასი და ათასი გინდა ჩამოგითვალო. ის კი, ღმერთი, ერთია, რა ქნას, ვი-
 სი მხარი დაიჭიროს, ვისკენ უფრო გადაიხაროს; ყველა კი, ერთი მეო-
 რის დაქცევა-დარბევას სთხოვს. აი, ასეთია შვილოსან, თქვენი ლო-
 ლიკა, რაც ყველა ცოცხალ არსების ლოლიკაზე უფრო შეგნებულ და
 უფრო მაღალი გგონიათ. მე კი მაგისტანა ლოლიკას გზახედ რომ მე-
 ნახა არ ავიღებდი. საცოდავ ლანგულას მუდამ ზღვის ძირში მიკრულს
 და უტვინოს, იმასაც არა აქვს ასეთი სუსტი ლოლიკა.

* * *

— ეს მეტის მეტი შეურაცხყოფაა, ბატონო ტრილობიტო, როგორც
 იყო მოიკრიბა მოქალაქობრივი მხნეობა სტუდენტმა.
 — ოო! მაღლობა მომიხსენებია, ახლა მეძახით ბატონ ტრილობიტს,
 როცა მეტყველება დავიწყე და გულთმისნობა გამოვიჩინე, ჩქარა მოუჭ-
 რა ტრილობიტმა. — წინეთ კი, შე კაიკაცო ზიზლით და სრულებით
 უბოდიშოდ ხელში მათამაშებდი, როგორც უბრალო ლურჯი ქვის ნა-
 ქერს, რა ხანია თქვენი ლაბორატორიის ბიჭი ლუიაც შეურაცხყოფაა

ბიყენებს და არც ერთი თქვენთაგანი არ გამოიმჭომაგებია, რომ მისთვის ეთქვა; „ამხანაგო ლუი, ისიც კმარა, რომ ჩვენ სტუდენტებს უკმეხად გვექცევი“ აი, იმ დღესაც პროფესორმა უბრძანა: ლუი, ამ ტრილობიტს ტუალეტი სჭირია, მეტად გაჭუჭყიანებულია ამდენი ხელდახელტარებითო, ქლორის წყალ-ჟანგში გარეცხე და გაასუფთავეო. ჯერ უნდა მოგახსენო, რომ „ტუალეტის“ გაგონებაზე მე სულ მურივიტ ვავშავდი. ე ი თქვენ ებურად, „ჰომურა“-დ, რომ ვსთქვა თვაგწითლდი და ეს სრულებით საკვირველი არაა, რადგან გამოვტყდები, რომ იმ დროს, როცა მე ზღვის უფსკრულებში დავცურავდი დედრობითი სქესისა ვიყავი, ერთი საუკეთესო ქალიშვილის სახელი მქონდა გავარდნილი ტრილობიტთა შორის. რამდენი ღირსეული და გულადი „Paradoxides“-ები შეჯახებიან ერთმანეთს ჩემი გულისათვის და თავიანთი გრძელი ყბის წვერები აუთამაშებიან. მგონი ნახევარზე მეტი ჩემი გულისთვის მიაწყდა ერთმანეთს. და აი, ამისთანა ღირსშესანიშნავ ტრილობიტს იმ ტლანკმა ხელი მომავლო და ბუზლუნით წლით სავსე კასრში გადამისროლა. „მე ხომ ამ ქვის ნატეხის მონად გაფჩენილვარ, ზუტბუტებდა ის უხეში ლუი, „რაც მე ეს მირეცხია. ბოლო არ უჩანს; გაიქონება მარა იქნება, მიღეთის ხალხი მას ხელში ატრიალებს. ლმერთო, რა დღეს მოვესწარი მე, ყოფილი პოლიციელი; ბევრი ხანი არაა მას აქეთ, რაც მე თავზე ორმაგად ბრტყელი სირმა მოვლებული ქუდი მეხურა და ახლა კი ტრილობიტის მეტუალეტე ვაგზდი. ჟანგი? ჟანგი კი არა. არ უნდა, ფერუმარილი? „ტუალეტი“? „პორტდანა-მირურის „კოკოტი“ ხომ არ არის“, ასე მამცირობდა ის უხეში და თან მისი დასიებული, ნაპრალებიანი ხელებით მრეცხდა. და ასეთ უხერხულ მდგომარეობაში ვგრძნობდი თავს მე ტრილობიტთა შორის თვალ წარმტაცი ქალწული.

* * *

— მაშ ქალიშვილო ტრილობიტო, მზიარულად და თვალების ანთებული ბრიალით, გააწყვეტინა სტუდენტმა და თითონაც ვერ გაეგო, თუ ასეთი სიმხნევე საიდან მოდიოდა.

— ჰო, ახლა შენც არმიყობა დამიწყე, ნახად წარმოსთქვა ტრილობიტმა და მართლაც გაშავდა, მერე განათლდა. სტუდენტი დააჩერდა. ეს ტრილობიტი სრულებით არ იყო, მის წინ მშვენიერი, კობტად გამოწყობილი ქალიშვილი იდგა. აი სწორედ ის, რომელსაც იმ დღეს იმდენი დრო და გაკვეთილაც გააცდინა, მაგრამ მისი ყურადღების ღირსი მაინც ვერ შეიქმნა. ახლა კი ქალწული პირდაპირ სახეში შესცქეროდა თავისი ღიდრონი ნაცრის ფერი თვალებით. ლმობიერად

ეთამაშებოდა „შენ დღეს, ჩემო სულიკოვ, ბევრი იმეცადინე, სიცო-
ლით უთხრა ქალმა და წამწამები აათამაშა, ტრილობიტებიც გაიმე-
რე და ბრაკოოპოდებიც. უჰ! რამდენი იმეცადინე, შენ კი თავს შე-
მოგველე უეჭველია გამოცდაში გაიმარჯვებ და ბოლოს დიდი ექიმი
გამოხვალ. ფულს ბევრს იშოვნი ავადმყოფების მორჩენით ე. ი. მა-
თი საიქიოს დანიშნულ დროზე ადრე გამგზავრებით და იმ მობოქილ
ფულით მე ბრილიანტებს მიყიდი და ცოლად შემირთავ, რომ იცოდე
მერე რა ბედნიერად ვიცხოვრებთ? შენ შემცდარი ხარ, ამას წინად
რომ გაიფიქრე სააპერაციო ნესტარით თავი არ მოაკვლევინოსო.
არა, ნესტარი რად გავსვაროთ, უბრალო თოკითაც შეიძლება თავის
ჩამოხრჩობა და გარწმუნებ, რომ ეს ძლიერ სუფთა და უტყუარი სა-
შვალეა სასოწარკვეთილთათვის.

ყმაწვილ კაცს თავი ერთობ დაუმიძიდა, სული შეეხუთა, შიშმა აიტა-
ნა, თვალები დახუჭა, ისევ ვალო. მის წინ იგივე ტრილობიტი იდ-
გა თავის წვეტიან „პიგიდიუმზე“ დამდგარი და მრისხანედ უყუ-
რებდა.

— ქალბატონო—ტრილობიტო, ზრდილობიანად მიმართა სტუდენტმა.
— რას მიბრძანებთ... ვიცი, რაც გინდა მთხოვოთ, მე ხომ გულთ-
მისანი ვარ.—გამოცდამდე, ჩემო ბატონო, ერთი დღეა დარჩა, თქვენ-
კი ჯერ არაფერი გაგიკეთებიათ. „ჩემთვის ტრილობიტის დარქმევა
არ კმარა. პროფესორი ამას არ დაგჯერდებათ, უფრო მეტი წვრილ-
მანები უნდა იცოდე ჩემზე. „ეს რომელი ტრილობიტიაო“, პროფე-
სორი რომ გეტყვის, შენი ამბავი რომ ვიცი „ფაკოსა“-დ მომნათლავ,
ნამდვილად კი მე დაღმანაია ვარ, ქვედა სალუზიანისა. ყვე-
ლა ეს თქვენ „ჰომო“-ების მიერ შოგონილი სახელებია, თორემ
ნამდვილ ჩემ სახელს თავისს დღეში ვერ გაიგებთ, რადგან ჩემი სა-
ხელწოდება და დაბადების აღწერა გენეზისის ფიქალზეა აღბეჭდილი
და ქვეყნის შუაგულის უფსკრულისაკენა გადასროლილი. მას შემ-
დეგ სწორედ ას ოცდა რვა მილიონი ოთხას სამოცდა ხუთი ათასი,
შვიდას ოცდა რვა წელიწადი შვიდი თვე, სამი დღე, ცხრა საათი და
რვა წუთია, ხოლო დანარჩენი. რამდენი წუთი გაიარს კიდევ ჩვენ
მუსიაფში, ის შენ თვითონ გამოიანგარიშე, საათი ხომ გაქვს, და
მიუმატე.

— ქალბატონო ტრილობიტო, ხვეწნით ამბობდა სტუდენტი, მაგრამ
აქ ტრილობიტი ახტა და დახტა, ისე მაღლა ხტებოდა რომ ყმაწვილ
კაცს თითქმის ცერამდე სწვდებოდა.

ამავე დროს საშინელი ჭექა და ქუხილი მოისმოდა.

- ხა, ხა, ხა, ისმოდა საერთო ხარხარი. „კაცნო, თავი დაანებეთ
აძინოს, რას დაეძებთ“.
- ხა, ხა, ხა, ტუჩებს, როგორ აცმაკუნებს თითქოს ლოცულობსო,
ისმოდა ხმა.
- ალბათ ესიზმრება რაღაცა...
- ხა, ხა, ხა, ხა...
- „ოჰ! გააზმორა ტრილობიტთან მოსაუბრე სტუდენტს და თვალები
ოღნავ გააჭყიტა. „დასწყევლოს ღმერთმა, ტრილობიტი ლაპარა-
ობდა... წაიბუტბუტა მან ჯერ კიდევ ძილისაგან გამოურკვეველმა.“
- ტრილობიტი ლაპარაკობდაო?, ხა, ხა, ხა, ხა... იცინოდენ სტუ-
დენტები.
- პატიოსანი სიტყვა, ცხადი იყო მგონია, ღმერთმანი!

ქ. აბაშიძე

„მარსი მარალი“

„ყველა დაშრება, ყველა გაქრება, გზას გადასცდება სატურნი, მარსი. მოკვდება ღმერთი, მოკვდება ჭია და შეიცვლება უაზრო ფარსი. მზე დაღეული დღეების ტრიალს წაუვა ფერი და შინაარსი. გარდაუვალი დარჩება მხოლოდ მარადი გარსი, „მარადი გარსი“.
ეს არის მთავარი აზრი, კონსტანტინე გამსახურდიას ახალი პოემის. და განა მარტო გამსახურდიას პოემის? გარდაუვალი კლდესავით არის აღმართული ეს საკითხი მთელი კაცობრიობის წინაშე. ყოველივე წარმავალია, ამ ქვეყნად. „ყველა დაშრება, ყველა გაქრება, გზას გადასცდება სატურნი მარსი“ უაზრო და უთავბოლო ფარსად გადაიქცევა ყოველივე გარშემო. დაეკაგება შინაარსი მზე დაღეულ დღეებს. გარდაუვალი დარჩება მხოლოდ გარსი მარადი. დიას! მართალია პოეტი. ყველაფერს ამ ქვეყნად სიკვდილის დალი ასვია. ყოველივე გარშემო წუთიერი და ტრადიკული იერიითაა დაშტამპული.

სიკვდილ—სიცოცხლის საკითხი, იმდენადვე ძველი საკითხია, როგორც თვით ადამიანის არსებობა ამ ქვეყნად. ამ საიდულოების გარშემო ტრიალბედა კაცობრიობა. ყოველი საუკუნე, ყოველი ხანა, უუძველესიკ კი ამ საკითხის ვადჭრას ლამობდა. წყურვილი ძებნისა, გრძნობა მარადისობისა და ამოებისა ყოველ უამს თან დასდევდა ადამიანის დანაღლიანებულ გოლსა და სულს. ვერ გაეგო თუ საიდან წარმოსდგა სიცოცხლე და რა არის სიკვდილი. სად არის დასაწყისი და დასასრული სიცოცხლისა. დასტიროდნენ თავისი გონების უძლურებას, დასტიროდნენ იმას, რომ ვერ დაეძლიათ თავისი უძლური გონებით ფიზიკური არსებობის წარმავლობა.

მრავალ საუკუნეთა წინ ქრისტეს დაბადებამდე ანავე პრობლემებს ვამჩნევთ ძველ ინდოეთელთა წმ. უპანიშადებში: აკვირდნებოდნენ სიცოცხლის პრობლემას, სიცოცხლის საიდუმლოებას, ვერ შერიგებოდნენ იმ აზრს, რომ ადამიანის სიცოცხლე წარმავალია, რომ მისი სხეული სიკვდილის შემდგომ მტვრად უნდა იქცეს, გაქარწყლდეს.

ეს წყურვილი ძებნისა, ეს უსაშველო ნაღველი და მწუხარება მოსჩანს ლეთაებრივი პლატონის დიალოგებში.

რა არის ბრამანთა და ბუდას ფილოსოფია, კონფუციუსისა და ლაობის მოძღვრება, ელინთა სიბრძნე, მეთვრამეტე და, მეოცე საუკუნოს ფილოსოფოსთა უძღური ემპირიული საზღვრების გადალახვის სურვილი... საუკუნემ განვლო მას შემდგომ, რაც კანტმა აღნიშნა, რომ არის მცნება, რომელიც ექვემდებარება ჩვენს შეგნებას, შემცნებას; ადამიანს შეუძლიან დასძლიოს, გაიგოს, შეითვისოს ის, რაც ჩვენი შემეცნების ფარგლებშია მოთავსებული, რასაც ჩვენ ვხედავთ, განვიცდით დამოუკიდებლად. მაგრამ იმასთანვე შეუძლია იმისი ცნობა. ვაკება, წარმოდგენა, შეთვისება და სინამდვილეთ აღიარება, რაც ჩვენს შეგნებას აღემატება, ის რაც ტრანსენდენტალურ მხარეს ეკუთვნის, გაუგებრობისა და საიდუმლოების ბურისით არის მოცული და დაფარული.

არის მხარე, რომელიც ექვემდებარება ჩვენს შემეცნებას და არის ღამითი მხარეები ბუნების მეტყველებისა, სადაც ჩვენი შემეცნება უძღურია. და ამ აზრის უკუგდება, ემპირულ საზღვრების გადალახვა შეუძლიან მხოლოდ იმას, ვინც უმეტეს შემთხვევაში გრძნობას ექვემდებარება.

ამ მხრივ პოეტების და, საზოგადოთ, შემომქმედთა სამეფო ყოველთვის გრძნობათა მხარე იყო.

იქ სადაც ცოდნა, მეცნიერება უძღურია დასძლიოს დაუძლეველი, ახსნას აუსხნელი, პოეტი—შემომქმედი მძლეთა—ძღვით ხდება, გრძნობას ამეტყველებს, ფანტაზიის ფრთას ახხამს და მისი სიტყვა ამ შემთხვევაში უფრო გასაგებია, ვიდრე მეცნიერების ბრძნული მტკიცება.

თანამედროვე ქართველი პოეტები, რომელთაც ღვითთური ცეცხლი უღვივით გულში და თანაც ნაზი გრძნობების მატარებელნი არიან პოეტები, რომელთაც შეუძლიანთ ათვისება საგანთა და მოვლენათა შეგრძნობა, იწვიან იმ საშინელი ცეცხლით, რომელიც მარადისობის ძიებით, მსოფლიო ამოცების გრძნობით გზნისაზღვრება.

კონსტანტინე გამსახურდია თვისი ახალი პოემით „გარსი მარადი“, ისე როგორც გრიგოლ რობაქიძე თავისი „ლონდათი“ ერთსა და იმავე საკითხს დასტრიალებენ თავს, მაგრამ მათი მიდგომა ამ საკითხისადმი ერთი—მეორესაგან დიამეტრალურად განსხვავდება.

თუ გრიგოლი რობაქიძემ მსოფლიოს ბედის ტრიალი ფატალურ შემთხვევაზე დაამყარა, და ამ ფატუმის წინაშე ქედი მოთხარა

კონსტანტინე გამსახურდიამ გაარღვია ეს უცნაური რკალი შეუცნობისა და რწმენას დაეყრდნო, მისტიურად ხელმეორედ შობილ—ზეგვის მოლოდინში.

თუ პირველი სავსეებით დაემორჩილა ბნელი იორაციონალურ ძალებს და მსოფლიოს ბედი აუცილებელ კატასტროფით განსაზღვრა.—უკანასკნელმა იხილა „ღმერთის პირისჩენა“, „ანთებული ღმერთის თვალები“ და იწამა იგი, როგორც „უკანასკნელი სიმართლე“.

პოეტი მოწადინებულია უსაზღვროებას შემოუაროს, შეიცნოს ის, რაც შეუცნობელია და ამ გზით ეზიაროს მარადისობას.

ის, ვინც იხილა „მთა განწმედისა, სინათლე უბესკულებათა, სილატაკე სათნობათა, ჯვარცმულის მეორეჯერ ჯვარცმა“, უსათუოდ „ახალი კაცია“, მაგრამ მან მინც არ იცის საიდან მოვიდა „ბნელი“ რადგან ადამიანის ხსოვნაში იგი მუდამ აქ იყო. რადგან „ბნელი უსაზღვროა, უგარსოა, სრულყოფილი,“ მან იხილა ის, რაც „არავის უნახავს.“ მას ახსოვს ის, „რაც არავის ახსოვს.“ და შეუდგა „ახალი ადამიანი“ თვისი თავის ძებნას. მან გაიარა დაღუპულთა ნაპირები, სადაც მილიონებს გაუვლია, მაგრამ ვერ იპოვა უკანასკნელი სიმართლე, რადგან „სიმართლეს ადამიანი ვერ ზიდავს, სიმართლეს ქვეყანა ვერ აიტანს.“

„უკანასკნელი სიმართლე მეორედ შობის რწმენაშია!“ აი დევიზი კონსტანტინე გამსახურდიას პოემისა.

მისტიკოსების სისუსტე და, თუ გნებავთ ბედნიერებაც, სწორედ ამ რწმენაშია.

კ. გამსახურდიას სწამს, რომ არსებობს „ძალა უსხეულო“. მე როგორც ბარათაშვილს და ვაჟას ესმოდათ ენა და მეტყველება „უასკოთა“. მას სწამს უკვდავება სულისა და სწორედ ამაშია მისი სისუსტე და ძლიერებაც, რადგან პოეტი სრული დარწმუნებულია, რომ მიაგნო, იპოვნა „უკანასკნელი სიმართლე“. საქმეც უკანასკნელ საგნამდე მიღწევია.

ჩვენს უაღრესად მატერიალისტურ ხანაში, როდესაც საზოგადოებას ეროვნული და სოციალური საკითხები უფრო იტაცებენ, როდესაც გარშემო ნაციონალიზაციისა და სოციალიზაციის პრობლემებით არის დატირთვული, ამ გვარი შემოქმედება უსათუოდ შესამჩნევ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს.

კ. გამსახურდიას პოემაში არის შეგრძნობა სამყაროს ტრადიკულობისა, გოეტეს—მსოფლიო ამაოებით გამოწვეული მარადისობის გრძნობა, ნამდვილი პოეტი ყოველთვის ანიშნებს, იგი ყველაფერს არ ამბობს, პოეტურ თქმაში, ბევრი რამ უთქმელი უნდა დარჩეს. კონსტანტინე გამსახურდიას ახალი პოემა „გარსი მარადი“ ისე

როგორც გრიგოლ რობაქიძის „ლონდა“ უსათუოდ ახალი მიჯნის მიღწევას თანამედროვე ქართული პოეზისა, ხდება ხელა-ახალი შეფასება ღირებულებათა. არის ძიება ახალისა და არის ერთგვარი მიღწევაც ამ ძიებაში.

შეიძლება ჩვენთვის ბევრი რამ მიუღებელი იყოს საკითხის ამ გვარი დაყენებაში, ბევსრამეში არ ვეთანხმებოდეთ ავტორს, მაგრამ უარყოფა მისი მნიშვნელობისა შეუძლებელია.

კონსტანტინე გამსახურდიამ თავისი ახალ პოემაში შესძლო ხელოვნურ ფორმებში ჩამოსხმა თვისი რელიგიურ—მისტიურ ზრახვათა და მისწრაფებათა. მან შესძლო ათვისება და განცდა სოციალური რევოლუციისა რევოლიციონურ გზის გარეისად. რელიგიურ—მისტიური შვგომობითა და ამაშია სწორედ მისი გამართლება. (ამ მხრით საყურადღებოა სცენები „საპყრობილე“ და „წალკოტი შვებისა“)

არის მეორე მხარე ამ პოემაში, რომელიც არა ნაკლებ საინტერესოა ჩვენთვის.

თანამედროვე თეატრი, მსოფლიო მავტაბით აღებული—კრიზისის ხანაში იმყოფება, გარდამავალ პერიოდს განიცდის. დრამატიულ ხელოვნობის განახლებისათვის მისი, განვითარებისათვის იღწვიან. არის ტენდენცია ბერძნულ ტრადიციისაკენ მიბრუნებისა, ძველ ნაცად საშუალებათა ხელახალი გამოყენება, მუსიკისა და პლასტიკის საშუალებით დრამატიულ ნაწარმოების განცხოველება—აი ის გზები და მიზნები, რომელთა საშუალებით თანამედროვე მწერალნი მოწადინებულნი არიან თავი დაახწიონ იმ ბუნებრივ განსაცდელს, რომელიც გამზადებული აქვს დრამატიულ ხელოვნებას.

კონსტანტინე გამსახურდიას მიტერია ამ მხრივ თანამედროვეობით არის გამსჭვალული, თანამედროების სულით სულდგმულობს.

ავტორი მიმართავს იმ საშუალებებს, რომელნიც უსათუოდ დამახასიათებელი არიან ამ მხრით: მუსიკა, პლასტიკა, სინათლის ეფექტები დრამატიულ ნაწარმოებში სანახაობას აძლიერებენ, შინაარს აფაქიზებენ, სურათს აცხოველებენ. კ. გამსახურდიამ იცის ყოველივე ეს და იყენებს ამ საშუალებებს თავის პოემის შინაარსის გასაძირიებლად.

ამ გვარია მოკლეთ ას შთაბეჭდილებანი, რომელნიც ჩვენ განვიცადეთ „მარადი გარსის“ გაცნობის დროს. ვნახოთ კ. მარჯანიშვილის ჯადოსნური ძალა რას შეჰმატებს მას.

გარსი მარადიდან იწყება ახალი მიჯნა, როცა ქართული დრამა ზურგს აქცევს ყოფაცხოვრების მოტივებს და ახალ სიტყვას ზომ ახალი ფორმა უნდა.

1923 წლის თებერვალი.

ვასო ზორბაძე.

მეღვა კარგელი.

შენ დაილოპე, როგორც პილოტი
გადმოვარდნილი დანგრეულ ციდან
მე—განშორების ვწუხარე ლოდი
ძმაო, გულს მაწვეს ამიერიდან!
იყავი ბავშვი შენ ნორჩი სულით...
ერთად ვიჭერდით ჩვენ ოქროს თევზებს..
მომავონდება წმინდა წარსული:
ცელქი ნავარდი ჭალებში, მთებზე!
მსუქან ფიჭვებში ლამაზ ხროებათ
ზურმუხტის ცვრებით თრთოდა ვერანდი..
შენ თურმე საფლავს გაახლოებდა
კოხის ჩხირებით სიკვდილის ლანდი.
პოეზიისგან განწირულები
ველოდით სიკვდილს, ვით სახრჩობელას..
რა სიბმაყით ფეთქდნენ გულები!
როცა ამაოთ ვითხოვდით შველას.
ბუხარში ცეცხლი ჩუმად ჰქრებოდა
რალაცა მისტიურ საშინელებით,—
როს შენი სული გვეთხოვებოდა
სისხლის რწყევით და მწარე ხველებით.
ამ დროს სარკმელის მაღალ თალიდან
გადაგეფარა ლამის ზეწარი,—
და მეც განწირულ სიბმაყიდან
ავტირდი ჩუმი და უეცარი!

ბათომი.

23. 13 III.

ირაკლი ტატიშვილი

ქრიზა

...მერმე და მერმე, როს მიიძინებს სიკვლელ და უმართებ-
ლობა თავს წამოყოფს, წარმოვშვებ ჩემსავე თავს. კე-
თილთა ფარად, ბოროტთა თრჯუნვად და სიკვლელის
სამკვიდროდ წარმოვიშვებთ ქვეყანაზე. — ბ ა ვ ა დ გ ი ტ ა
IV, § 7. 8. Trad. M. E. Burnouf.

ინდოეთი მზისა და მთვარის სინტეზია: ბრწყინვალე მზის პირმშო
არიელთა რასა, ჩაქსოვილი ღამის გუშაგის, მთვარის შავკანიან შთა-
მომავლობაში. ორი კულტი მზისა და მთვარის. თეთრკანიანი რასა,
რომელსაც ახასიათებს მაღალი ზნეობა, მეტაფიზიკური აღმატრენა
ერთღვთაების იდეა, ქალის პატივისცემა, წინაპართა კულტი, დემო-
კრატიულ-პატრიარქალურ წესწყობილება—თავანსა სცემს მამა-მზეს.
შავკანიანი ბუნების ბრმა ძალთა მონაა, ემსახურება კერპებს, მისი, სუ-
ლი შავი მაგიის საპყარია, მისი ენერგია ვნებიანი, მაგრამ გამანად-
გურებელი, მისი იდეალი: ტირანია და პოლიგამია, იგი დედა-მთვა-
რის ნაშობია.

საშინელი იყო მზისა და მთვარის—**პანდავას და კურავას** დინას-
ტიათა შორის ბრძოლა. ერთ დროს კურავას დინასტია სძლევს პან-
დავას სამეფო სახლს. მისი გვარეულობა თავს შეათარებს დაბუთულ
ტყეებს და ხის კანში გახვეული, გლახაკის კვერთხით ხელში მოუ-
სვენრად დაძრწის.

მაგრამ ნუ თუ ბნელეთი გაიმარჯვებს და სამუდამოდ მოსპობს ნა-
თელს? ნუ თუ უკუნეთი ღამის ქმნილება—რაკმა დაამარცხებს ბრწყინ-
ვალე დევას? ნუ თუ ტირანია შემუსრავს მზისარჩეულთ და ბოროტ
ვნებათა ქარიშხალი მიწის პირიდგან ალგვის წინაპართა წმინდა ცეც-
ხლის საკურთხეველს?

ინდოეთს ჯერ კიდევ არ დაუმთავრებია თავისი რელიგიოზური ევო-
ლიუტია. მის გაუვალ და იღუმალი ტყეებიდგან გამოვია მშვიდობის-
ყოფელი მარტვილი და შეარიგებს ორ მოსისხლე მტერს დაჩრდი-
ლული დღის კავშირით.

უხსოვარ დროიდგან ინდოეთის ტყეებში, მის მთებში, მდინარეთა

და წმიდა ტბათა სიახლოვით იღვწოდნენ მეუღაბნოვენი. მათ—ძველ ბრძენთა (რიში) სულიერ შემკვიდრეთ—ხელთ ჰქონდათ უძველეს წერილთა ვედას ახსნა-განმარტების საიდუმლოება და შავი მაგიის გასაღები.

ბედნიერი იყო ყველა ვინც მათს ლოცვა-კურთხევას მიიღებდა, ხოლო წყველა-კრულვა ეწეოდა მათ შემგინებელთ მესამე ხორცშესხმამდე. მეფენი და ძლიერნი თრთოდნენ მათი შიშით. მათი ეშინოდათ თვით ღმერთებსაც კი. ესეთი იყო მათი ზნეობრივი და სულიერი ძლიერება... კრიშნა მათ რიცხეთაგანია. ბრაჰმანიზმის პირველი მესია, რომელიც მზიდან მთვარისკენ პირველ ცისარტყელას გადასტყორცნის.

I.

სამი ათასი წლის წინედ ქრისტეს მოვლენამდე ინდოეთში გაიმარჯვა მთვარის დინასტიამ და მასთან ერთად ქვეყანაზე დამყარდა შური და ბოროტება. ჩრდილოეთით, ერთ ვეებერთელა მდინარის ნაპირზე გაშენებული იყო ასკარიანი და ასციხოვანი ქალაქი **მადურა**, რომელსაც ამშვენებდა ათი ტაძარი და ათი სასახლე. აქ მეფობდა ძლიერებით გაუმადლარი **კანჯა**. განიზრახა მთელი ინდოეთის დაპყრობა და ამ მიზნით დახმარება სთხოვა ყვითელ კანიანთა მეფეს **კალაიენს**, ბოროტს, სიკვდილის ღმერთის მსახურს, ჯადოქარს და ღამის ავსულთა მეგობარს. **კალაიენმა** აღუთქვა **კანჯას**, ყოველგვარი დახმარება იმ პირობით, თუ მის ქალს—ნიზუმბას ცოლად შეირთავდა.—

მომხიბლავი იყო და ამაყი კალაიენის ასული, სახით მრისხანე მთავარის მოლურჯო სხივებით მოკაზმულ ღრუბელს წააგავდა, რომელზედაც ნავარდობდა მის ორ თვალთა ელვარება და აღისფერად სთოვდა მის ტუჩებზე.

ნიზუმბამ დაიპყრო **კანჯას** გული. ოცნებობდა, რომ ის ტურფა ცოლს ვაჟი-შვილი ეყოლებოდა და შემდეგში სამეფო ტახტს მას დაულოცავდა, მაგრამ **ნიზუმბა** უნაყოფო გამოდგა. ამაო იყო ჯადოქარ მეფის **კალაიანეს** და მოგვთა ლოცვა-ვედრება და მსხვერპლი. ღმერთები არ სწყალობდნენ მადურას დედოფალს. ერთ დღეს **კანჯამ** მოუწოდა ქვეშევრდომთ და უბრძანა ღმერთებისთვის მსხვერპლი შეეწირათ, რათა ამით მოეგო მათი გული და ვაჟი შესძენოდა. ღმერთებმა არ შეიწირეს მსხვერპლი: **ნიზუმბა** უნაყოფო უნდა დარჩენილიყო, შეწუხებული **კანჯა** ჰკითხავდა მოგვებ: „რომელ ჩემს ცოლთაგანს ჩაესახება ქვეყნის მომავალი მბრძანებელი?“

ამ დროს სამსხვერპლო კოცონს მიუახლოვდა მეფის და, ქალწული **დევაკი**. გულმხურვალეთ ევედრებოდა ღმერთებს მოელოთ წყალბზ და ვაჟი-შვილი ებოძებინათ მისი ძმისა და **ნიჟუმბახთვის**. დევაკის დანახვაზე მოგვმა შეჰყვირა: „არც ერთი შენი შვილთაგანი არ იქმნება ქვეყნის ბრძანებელი, მას' შობს შენი და“.

ნიჟუმბახ რისხვას საზღვარი აღარა ჰქონდა. გადასწყვიტა **დევაკის** მოსპობა. ალერსით და მუქარით გამოსტყუა მეფეს ღვიძლი დის სიკვდილით დასჯის განაჩენი. მაგრამ განგება იფარავდა **დევაკის**. ღმერთებმა სიზმარში აუწყეს მოგვს **კანჯას** გადაწყვეტილება. გაფრთხილებულმა **დევაკიმ** ღამით დასტოვა სასახლე; უზენაესი, სხივის სახით წინ უძღოდა მას; გაარღვია ქალაქის კედელი, მცველთა შეუმჩნეველად გაიყვანა გარედ და გზას დააყენა.

მთელი დღე ინტიალა **დევაკიმ** უგზო-უტკლოდ. საღამო ჟამს მიუახლოვდა ერთს ტბას და გაღმა მეუღაბნოეთა სავანე დაინახა. ნაპირთან ნავი ტივტივებდა, შიგ იჯდა მოხუცი მეუღაბნოე და თითქოს მის მოსვლას ელოდებოდა. ანიშნა **დევაკის** ნავში ჩამჯდარიყო. რამდენიმე წუთის შემდეგ ნავი მეუღაბნოეთა მამა-მთავრის, ღვთაებრივ **ვაზიხტას**, სადგომს მიადგა. „დევაკი, ბრწყინვალე კანჯას დაო, — მიესალმა ჟამმოქმული მოხუცი **დევაკის** — კეთილ იყოს შენი მოვლენა ჩვენს შორის. უზენაესი **მაჰადევას** წყალობით დაგიტოვებია სოფლის სიმწარე ზეციერი სიტკბოებისთვის. შენ იმყოფები წმინდა **რიშათა** მფარველობის ქვეშ. ესენი არიან საკუთარ გრძობათა მთურგვენელნი კმაყოფილნი ბედისა და ზეციერი გზის მაძიებელნი. დიდი ხანია გელოდებით, როგორც მწუხრი — ცისკარს. ჩვენ ვართ **დევას** თვალნი, რომელნიც სჭვრეტენ ქვეყანას, ჩვენ განდევნილნი უღრან ტყეებში. აღამიანნი ვენ გვხედავენ, მაგრამ ჩვენ ვხედავთ მათ და მათ ყოფა-ცხოვრებას. ამოგირჩიეთ ხსნის იდეალად. დედაკაცში უნდა ჩაისახოს ღვთაებრივი ბრწყინვალების სხივი და ამ სხივმა მიიღოს სახე აღამიანისა“. ამ დროს მეუღაბნოენი სალოცავად გამოვლენ. **ვაზიხტა** უბრძანებს მათ მუხლი მოიდრიკონ **დევაკის** წინაშე და წარმოსთქვამს: „ესე იქმნება დედა ჩვენი, მისგან იშვების სული განახლებისა“. მიუბრუნდება ქალწულს და და ეტყვის: „წა, ასულო, მეუღაბნოენი მიგაცილებენ მახლობელ ტბაზე, სადაც სინანულის ქვეშ მყოფნი დანი სცხოვრობენ, დარჩები მათთან და საიდუმლოება შესრულდება“.

დევაკი სცხოვრობდა განდევილ დათა შორის... მათი სავანის მახლობლად ამართული იყო ძველის-ძველი ხე და ამ ხეს „ცხოვრების ხე“ ეწოდებოდა. აქ ჩრდილ ქვეშ ოცნებით გატაკებულ **დევაკის**

ხშირად ესმოდა იდუმალი ხმა. „დიდება დევაკის, მოვა გვირგვინით შემკული, დიდი სულისგან გამოსული ფლუიდი და მისი ბრწყინვალეობა ჩააქრობს ვარსკვლავებს; მოვა და ცხოვრება სთურგნავს სიკვდილს და ყველა არსთა სისხლი განახლდება; მოვა თაფლზე და ამრიტაზედ უტკბესი, უნიშნო ბატკანზე და ქალწულის ბაგეზედ უმანკოესი, მოვა და ყველა გულნი სიყვარულით აღივსებიან. დიდება, დიდება დევაკის“.

ერთ დღეს განცხრომით აღივსო დევაკის არსება... უეცრად მოესმა ციური მუსიკის ხმა. ათრთოლებულმა ქალწულმა იხილა გააობილი ცა და სხივოსან არსთა გუნდნი... თვით მზეთა-მზე, მაჰადევა, ღვთაებრივის ნათელით შემოსილი, დაეშვა დევაკისკენ, რომელმაც ამ დროს დაჰკარგა გრძობა და... უსაზღვრო ბედნიერებაში შთასახა ძე ღვთისა...

შეიდი თვის შემდეგ ვაზიხტამ მოუწოდა დევაკის. „ასრულდა დევათა ნება, უთხრა მან შენ ჰჰობ ძესა და ივი იქმნება მსხელი ქვეყნისა. მაგრამ შენს ძმას კანჯახს კვლავ სწყურას შენი სიკვდილი და ნაყოფის, რომელიც შენ მუცლად იღე... ძმები წაგიყვანენ მეცხვარეებთან, მწვერვალ მერუს ძირში რომ მესახლეობენ... იქა ჰჰობ ძე-ღვთისას და უწოდებ მას სახელად კრიშნას, შეწირულს... წა უშიშრად, ჩვენ შენთანა ვართ“.

II.

მეცხვარეთა პატრიარქის ნანდას ოჯახში დაიბადა კრიშნა. უცნაური იყო მისი ბავშვობა, კრიშნა ყველას უყვარდა, თვით ცხოველთაც-კი. მეცხვარებს ხშირად უნახავთ, როცა ვეფხვებთან ლალობდა... ხანდახან ყველას გაურბოდა და დაღუმებული, უძრავი თითქოს თავის სულს ესაუბრებოდა.

ხუთმეტი წლისა შესრულდა კრიშნა, ოდეს დევაკი კვლავ იხმო მეუღლებანოეთა მამა-მთავარმა. ამოდ უცდიდა კრიშნა დედის დაბრუნებას, ამოდ ეკითხებოდა ნანდას ესწავლებინა მისი გზა. მწუხარებით დათალბული გულით, ალალა-ბედზე ტყე-ღრეში დაეხეტებოდა, მაგრამ შვებას ვერ ჰპოვებდა. ერთხელ თავს წააწყდება მოხუცს, რომელიც ნაცნობად ეჩვენება, თუმცა პირველადა ჰხედავდა.

„რას ეძებ? — ჰკითხა მოხუცმა.

„დედას“.

„აქ აღარ არის“.

„სადა ვპოვებ?“

„მასთან ვინც მარადის უცვლელია“.

„მაგრამ, როგორ ვპოვო იგი“.

“ეძიე“.

„გნახავ ოდესმე შენ?“

„ღახ, ოდეს ვეშაპის ასული ხარის ძეს ბოროტისთვის ამხედრებს, კვლავ მიხილავ მეწამულ ცისკარში. შენ მოჰკლავ ხარს და თავს გაუტრეს ვეშაპს. მაჰადევას ძევ, უწყოდე, მე შენ და მის შორის ერთნი ვართ! ის ეძიე, ეძიე მარად ჟამს“.

ამ სიტყვების შემდეგ, მოხუცი უჩინარი შეიქმნა.

კრიშნა დაუბრუნდა ტოლ-ამხანაგებს. გადასწყვეტა ბოროტების მოსპობა და მასთან შეზრდილ მეცხვარეებთან ერთად ტყე-ტყე დაძრწოდა, ჟღეტდა ადამიანთა მტერს გარეულ ნადირებს და ებრძოდა ხალხის მჩაგვრელებს... ყური მოჰკრა ვეშაპთა ბრძანებელის **კალაიანის** ამბავს და გაემართა საშინელ და უმზგავს ცხოველებთან საბრძოლად. კალაიანის ბრძანებით **კალის** შავ-ბნელით მოცულ ტაძრიდან მძიმედ გამოიზღაზნა უშველებელი ქვეწარმავალი და შეება ყრმა **კრიშნას**, მოჰკლა **კრიშნამ** ვეშაპი. ვეშაპის მოკვეთილმა თავმა ენა ამოიღვა და მიჰმართა **კრიშნას**: „რათ მომკალი მაჰადევას ძევ? გგონია ცოცხალთა ჟღეტით ჰპოვო ჭეშმარიტება? უფუნჯრო, ჭეშმარიტებას ჰპოვებ მხოლოდ მაშინ, ოდეს შენ თვითონ სიკვდილის კარს მიადგები. სიკვდილი სიცოცხლეშია, სიცოცხელი კი სიკვდილში! გემინოდეს ვეშაპის ასულისა და დაღვრილი სისხლისა!!!“

კრიშნა გაიწმიდა განგის ტალღებში ლოცვით და გულის ზრახვით და დაბრუნდა **მერუს** მეცხვარეებთან. აწ გული აღარ ერჩოდა ამასოფლის საგმირო საქმეთათვის, ოცნებობდა ზეციერზე. სულით ღმერთსა სჭვრეტდა და განიცდიდა და ასწავლიდა თავის ტოლებს საღმრთო ჰიმნებს და ცეკვას.

აქ მას შეიყვარებს ორი ქალწული, პატრიარქი **ნანდას** ასულნი, **სარასვატი** და **ნიშდალი**. მაგრამ მარადისობის მესიას მარადისობა უყვარს და გაურბის მიწიერ გრძნობას, აწ დროა დასტოვოს **კრიშნამ** მეგობარნი და ჰყოს ნება თვის მომავლინებელისა... კრიშნა მართოდ-მართო გაჰყვება მწვერვალ **მერუს** გზას...

III.

კანჯამ შეიტყო, რომ მისმა დამ, **დევაკიმ**, მედაუბნოეთ შეათარა თავი. ამოდ გზავნიდა ჯარებს და ჯაშუშებს მის აღმოსაჩენად: **დევაკი** კვალ-წმიდათ ჩაიყლაპა, და განრისხებული მეფე განდევილებზე ამოიყრიდა ჯავრს და სდევნიდა მათ. მოხუცი ბრმა **ვაზინტა** გაემგზავრა მეფის სამხილებლად. გზას უჩვევებდა შველი, რომელმაც სა-

სახლის კარამდე მიიყვანა. მოხუცმა აუწყა მეფეს, რომ **დევაკის** შვილი ცოცხალია, რომ მისი და მისი ცოლის, **ნიჟუმბას**, განკითხვის დღე ახლოვდებოდა. სიძულელით აღვსილმა მეფემ და დედოფალმა განიზრახეს **ვაზიხტასთვის** ბოლო მოეღოთ. **კანჯამ** შეიტყო **კრიშნას** საარაკო ამბავი. გადასწყვიტა სასახლეში მოეწვია და შეექმნა თავის იარაღად მკუთაბნოეთა მამა-მთავრის საწინააღმდეგო ბრძოლაში. არ იცოდა, რომ **კრიშნა** დევაკის შვილი იყო. **ნანდას** მიერ ნახმობი **კრიშნა** გაემგზავრა ქალაქ მადურასკენ. მეფეს მოეწონა ახალგაზრდა გმირი და ჩააბარა თავის საბრძანებლის მოურაობა. **ნიჟუმბა** ვნებით აენთო გმირის დანახვაზე; საიდუმლოდ უხმო თავის საწოლში, სადაც თითქმის შიშველი, ჯადოქრულად გადახალისებული, გაყმაწვილებული დედოფალი ესიყვარულა მისთვის უცნობ ძე-ღეთისას და აღუთქვამდა ქვეყნიურ დიდებას და მეფის გვირგვინს „მოკალ მეფე—ეხვეწებოდა სურვილით აღტყინებული **ნიჟუმბა** კაბუტს—და თვით შეიქმენ ბატონი“... **კრიშნამ** უარპყო მაცდური დედაკაცის აღერსი და განრისხებულმა დასწყევლა იგი.

ველარ ისვენებდა მეფე. დღე-და-ღამე თვალწინ უდგა ბრმა მოხუცი **ვაზიხტა** და ესმოდა მისი წყევლა-კრულვა. მოუწოდა **კრიშნას** და უბრძანა საბრძოლველად მომზადებულიყო.

მეფე, მისი დიდი მოურავი და მთხრობელი მიუახლოვდნენ წმინდა განდევლის ტყეს... ცა მოქურუმდა, საშინელი ქარიშხალი მილიონ ავსულთა ყმულით თავს დაატყდა ტყეს, ლერწამივით ზნექდა მრავალ საუკუნეთა მიერ ნაზარდ ბოაბაბებს და თვით **ინდრა** *) ელვის ისრებით და ჭექა-ქუხილით წინ ეღობებოდა უკეთური მეფის ბოროტ-განზრახვას.

აგერ მოხუცი **ვაზიხტას** ქონი. გრძნობს ჯალათის მოახლოვებას და მშვიდობით აღვსილი უცდის აღსასრულს. კრიშნა მიუახლოვდება რა ნეტარ **ვაზიხტას**, მოწიწებით მუხლს მოიდრეკს, დაავიწყდება მეფეც და მისი განზრახვაც. ბრმა მოხუცი მას თითქოს ხედავსო, ფეხზე წამოდგება, სალოცავს და წარმოსთქვამს საიდუმლო სიტყვას **აუმ** **) უკან ჩამორჩენილი **კანჯა** მოუთმენლად უცდის **კრიშნას**. ბოლოს თვითონ გაეშურება განდევლის ქონისკენ და დაინახავს მოხუცის წინაშე მიწაზედ განრთხმულ კაბუტს **ვაზიხტა** მიაპყრობს მას თავის უსინათლო თვალებს და ეტყვის: „სალამი მეფეს, ჩემი სიკვდილი განვიზრახავს და ამით მანთავისუფლებ სხეულის მონობისგან. გსურს

*) წვიმის და ელვის ღმერთი.
**) სამება.

შეიტყო დევაკის ძის ვინაობა?—მას ჩემს წინ მუხლმოდრეკილსა ჰხედავ, ეს არის შენი საკუთარი მოურავი კრიშნა, რომელიც ტახტიდან ჩამოგაგდებს... გეშინოდეს, წყეულო, და ნულარ ელი ხსნას!...

კანწამ შეილდი მოიმარჯვა. კრიშნასთვის დამიზნებული ისარი **ვაზიხტას** მოხვდა გულში. მოხუცი არც-კი გაინძრა, მაგრამ ჭაბუკმა ერთი საშინლად შეჰყვირა სიმწრისგან, რადგანაც ამ დროს მთელი ქვეყნიერების ტკივილები განიცადა... „ნუ სწუხარ,—წაილულულა მომაკვდავმა მოხუცმა—მკვლელობა ამაოებაა, ისარი სულს ვერ მისწვდება და მსხვერპლი მუდამ გამარჯვებულა. გიხაროდეს, კრიშნა! აღსრულდა! პირი ვიქციე მისკენ, ვინც მარადის უცვლელია. ბრაჰმა, მიიბარე სული ჩემი. შენ კი, **მის** მიერ რჩეულო, ქვეყნის მსხსელო, აღსდექ! კრიშნა, კრიშნა!“

კრიშნა წამოდგა და ხელი ხმაღს იკრა, რომ მეფისთვის ბოლო მოელო, მაგრამ **კანწა** უკვე ლტოლვილიყო...

ამ დროს ბრწყინვალე სხივმა გააპო შავი ღრუბელი და ამ სხივით მოსილი **კრიშნა** უგრძნობელი ძირს დაეცა. მისი სული შეერთო გარდაცვლილ მოხუცის სულის და ამაღლდა **დევათა** მეშვიდე ცად... ეხლა კრიშნამ იხილა საყვარელი დედა, უთვალავ წმიდათა შორის, უბიწო ქალწული, რომელმაც შეილი გულში ჩაიკრა... **კრიშნამ** იგრძნო, რომ ის იყო ძე ღვთისა, ყველა არსთა ღვთაებრივი სული, შემოქმედი სიტყვა... ამგვარად განიცადა ქეშმარიტება, სცნო თავისი დანიშნულება და კვლავ დაუბრუნდება სულით სხეულს.

IV.

კრიშნა მეუღაბნოეთ ნეტარ **ვაზიხტას** მემკვიდრეთ აირჩსეს. **კრიშნა** შეილდის წლით შორდება თავის ახალ სამწყსოს და მწვერვალ **მერუხე** ლოცვით, გულის-ზრახვით და მარხულობით ატარებს დროს, ემზადება ადამიანთა სამსახურისთვის.

შემდეგ **კრიშნა** მოუწოდებს მოწაფეთ და ვადასცემს მათ სულის არსებობის საიდუმლოებას. სხეული მომაკვდავია, ხოლო სული, რომელიც მას ამოძრავებს უხილავი, უხრწნელი და უკვდავი, როგორც თვით მის შორის ჩასახული ღმერთი. მიწიერი ადამიანი სამება: ინტელექტი, სული და ხორცი. სულის და ინტელექტის კავშირით ადამიანი აღწევს **სატვას**—სიბრძნეს და მშვიდობას. სული, მერყევი ინტელექტისა და სხეულის შორის, ვნებათა მონაა და საგნიდგან სავანში გადადის საბინადროთ. თუ სული დაემორჩილება სხეულს, მას სიბნელე და ჟამიერი სიკვდილი ელის. სიკვდილის შემდეგ ბრძნის სული რამოდენიმე საუკუნე დაბინავდება ზეცას და იკვებებს აუწერელ

ბედნიერებას, ხოლო შემდეგ კვლავ ბრუნდება დედა-მიწაზე, ხორცს
 ისხამს და ხელახლად იწყებს ცხოვრებას... მაგრამ ნუ თუ ბოლო
 არ მოეღება ასეთ უკუ-ბრუნვას თვით ბრძენთა და კეთილთათვის? —
 ამისთვის საჭიროა მის სულით სუნთქვა, ვინც ბრძენთათვისაც-კი
 მოუნდომელია. ეს ღმერთი ყოველივე ჩვენთაგანშია, მაგრამ ყველა
 ვერ ჰპოვებს მას. გულში ჩაეკლათ ყველა სურვილები, მსხვერპლად
 შევწიროთ უზენაესს ჩვენი ვნებანი და საქმენი და მხოლოდ მაშინ
 ვპოვებთ ღმერთს, ვიგრძნობთ ღვთაებრივ ბედნიერებას. ჩვენი სული
 თავისუფალი შეიქმნება სიკვდილისა, უკუბრუნვისა და სიბერისგან
 და შესვავს უკვდავების წყაროს.

მოწაფეთ სთხოვეს **კრიშნას** მათთვის **მაჰადევა** ეჩვენებინა. კრიშნამ
 დაიწყო მისი აღწერა. **მაჰადევა** ყველა არსით სუნთქავს ათასგვარ
 ფორმით, იცვლება და მარადის იგივეა, ყველგან და არსად არის.
 მის შორის არის მოფავესებული სამყარო. ბაასის დროს კრიშნას
 თვალთაგან გამოჰკრთა კვაროსტანი შუქი. მოწაფეთ ვერ გაუძღეს
 ამ შუქის სიციხველეს და პირქვე დაემხვნენ. ისმინეთ რას გაუწ-
 ყებთ ჩემის პირით **მაჰადევა**—განაგრძო **კრიშნამ**—მე და თქვენ
 მრავალჯერ დავიბადეთ ამ ქვეყნად. მე მახსოვს ყოველი ჩემი ხორცთ-
 შესხმა, თქვენ კი თქვენი არ გახსოვთ. ყოველთვის, როს მიიძინებს
 სიქველე და უმართებლობა თავს წამოჰყუფს წარმოვშვებ ჩემსავე
 თავს. კეთილთა ფარად, ბოროტთა თრგუნვად და სიქველის სამ-
 კვიდროდ წარმოვიშვებ მე ქვეყანაზე. ყოველი, რომელი შეიგნებს
 ჩემს ღვთაებრივ ჭეშმარიტებას, ამ ქვეყნად აღარ დაბრუნდება და
 ჩემს შორის დამკვიდრება“. მოწაფეთ შეჰყვირეს: შენა ხარ ძე **მაჰა-
 დევასი**, შენა ხარ ჭეშმარიტება, შენა ხარ ჩვენი მეუფე! **კრიშნა** უბა-
 სუხებს: აქამდე ბრამანი იყავით; გუწყეთ დიდი საიდუმლოება; თქვენ
 ხართ ჩემს მიერ რჩეულნი და განსჯერიტეთ მიზანი; ბრბო კი გზის
 მხოლოდ ერთს ბოლოს ხედავს. ენლა წავიდეთ და ვასწავლოთ ხალხს
 გზა ხსნისა და სიმართლისა...

ანგვარად მოამზადა რა მოწაფენი **მერუს** მთაზე, **კრიშნა** მათთან
 ერთად დაეშვა ბარად. დადიოდა დაბა-სოფლად და ასწავლიდა ხალხს
 ჭეშმარიტების გზას. შეიყვარეთ თქვენი მოყვასი, იყავით მოწყალე
 და სამართლიანი, ბოროტისთვის სიკეთე მიუზღეთ—ასეთია **კრიშნას**
 ქადაგების მთავარი დებულება. სათნო აღამიანი—მიმართავდა **კრი-
 შნა** ხალხს—უნდა ბოროტის ხელით მოკვდეს, როგორც სანდალის
 ხე, რომელიც ასრულებს თვით მის მკრელ ცულს; ჯილდოს ღირსია
 არა ის, ვინც კეთილთა შორის სცხოვრობს, არამედ ის, ვისაც უკე-

თურნი არ ეზიზღება და სცდილობს მათ ხსნას, თვით ვიწნუ *) რამ-

დენჯერმე განკაცდა ჩვეყნად ურჯულოთა მოსაქცევად. ურწმუნონი სთხოვდნენ კრიშნას განემარტა ღვთის ბუნება. ადამიანის მეცინერება ამოაო—უპასუხებდა მოციქული. გლაზაკნი სულით და გულით უყვარს ღმერთს და სწყალობს მათ, მაგრამ როგორც ზღვარდაუდებელს შეუძლიან განუსაზღვრელის გაგება, აგრეთვე მხოლოდ ღმერთს ძალუძს ღვთაების შემცნება“.

ერთ დღეს კრიშნა საზეიმოდ იყო მიწვეული. მოვიდა ორი დედაკაცი და დაჟინებით მოითხოვდა მოციქულის ნახვას. **ნიშდალი** და **სარასვატი** შორიდან მოსულიყვნენ მის სანახავად... მოხუცი **ნანდას** სიკვდილის შემდეგ **სარასვატი** გათხოვდა, მაგრამ ქმარს მალე მოსწყინდა მისი ალერსი და ერთ ვაჭარს მიჰყიდა. **სარასვატი**მ მიატოვა ქმარი და გარყვნილებაში ეძებდა თავდავიწყებას. ხოლო **ნიშდალი** ქალწულად დარჩა და კვლავინდებურად **კრიშნაზედ** ოცნებობდა... დები შეიყვანეს სადარბაზო ოთახში. ორივე ძირს დაემხვენ და მოციქულს ფეხებზე ეამბორნენ, **სარასვატი**მ აღიარა თავისი შეცდოლება და სთხოვდა შენდობას, ხოლო **ნიშდალი** მიესალმა **მაჰადევას** ძის სახელით... დამსწრეთ ჩოჩქოლი შეუდგათ. უკვირდათ, რომ **კრიშნამ** ხელი არა ჰკრა უღირს მხევალთ—ნუ უშლით, დეე გული მოიჯგრონ; ესენი უფრო ღირსეულნი არიან, ვიდრე თქვენ. ერთი რწმენითა სავსე, მეორე კი სიყვარულით. ცოდვილი **სარასვატი** ამიერიდგან შენდობილია, რადგან მე მიწამა. **ნიშდალის** თავის ღუმლით უმეტესად უყვარს ჭეშმარიტება, ვიდრე თქვენ, თქვენის ყვირილით და აურზაურით. იცოდთ, რომ ჩემი ბრწყინვალე დედა **მაჰადევას** მზის შორის, მას საუკუნო სიყვარულის საიდუმლოებას ასწავლის, მაშან როდესაც თქვენ ჩაფლული ვიქმნებით დაბალი ცხოვრების უკუნეთში... ამ დღიდგან დები აღარ შორდებოდნენ მოციქულს.

V.

კანზა კვლავ მეფობდა, მაგრამ მის მიერ მოკლული **ვაზიხტას** აჩრდილი სიცოცხლეს უმწარებდა. ასრულდა მოხუცებულნი მარტვილის წინასწარმეტყველება. მისი დისწულის გავლენა დღითი-დღე იზრდებოდა და დღეს თუ ხვალ მას **მადურას** მცხოვრებნიც კარს გაუღებდნენ. **ნიხუმბას** შთაგონებით **კანზამ** ჯარი გაგზავნა **კრიშნას** შესაპყრობად, მაგრამ მის წინააღმდეგ გაგზავნილთ თავყანი სცეს **დევაკის** ძეს და მასთან დარჩნენ. შემდეგ მიფემ **კრიშნას** მოკვლა დი-

*) ვიწნუ ინდოეთის სამების მეორე პირია. კრიშნას სახით მან მერვედ შეისხა ხორცი.

დებულბეს დაავალა, ამითაც ვერ მოახერხეს ბრძანების ასრულება და უკან დაბრუნდნენ—ამგვარი იყო **კრიშნას** მომხიბლავი გავლენა... ერთ დღეს სახეიმოდ მორთულმა **მადურამ** სასიხარულო კიყინით მართლაც კარი გაუღო დიდებით და მშვიდობით მომავალ მოციქულს. დიდებულთა და ხალხის სურვილის თანახმად **კრიშნამ** აკურთხა მეფედ თავისი მოწაფე **არჯუნა**, მზის გვარეულობის შთამომავალი და მისცა მრჩევლებად ბრაჰმანები რომელნიც შეადგენდნენ უმაღლეს საბჭოს და რომელსაც თვით **კრიშნა** თავმჯდომარეობდა. ახალი სარწმუნოების გამარჯვებისათვის საჭიროა სულიერი ტრიუმფი და მსხვეპლი, რომელიც მის საძირკველად დაედება. მტერთა ისარი გულს გაუგმარავს საზვარაკო კრავს და ამით თვით დამარცხება. ეს სამსხვერპლო კრავი არის **კრიშნა**, რომელიც გრძნობს ჟამის მოწვევის, სტოვებს ქალაქს **დვირაკს**, რომელიც თვითონ ააშენა და გაამაგრა და თავს აფარებს ერთს განმარტოვებულ სავანეს... აგერ გამოჩნდნენ **კანზას** მიერ გამოგზავნილი. **კრიშნა** ხის ქვეშ ლოცულობს; ამოდ ემუდარება მოციქულს **სარასვატის** მტერს თავი მოარიდოს; იგი გატაცებულია ზეცასთან საუბართ. რა არის სიცოცხლე მისთვის, ვინც იგემებს ღმერთთან გაიგივებას, ვისაც სიყვარულის ფიალა ქვეყანაზე ზევით აღუმართნია?!... მოსულნი, მოციქულის დანახვაზე, ჯერ შეკრთებიან, შემდეგ დაუწყებენ ლანძღვინებას და ქვების სროლას... კრიშნა უმოძრაოა, ვით ღუმილი... მიუახლოვდებიან, ხელს სტაცებენ და ხეს მიაკრავენ; განზე გადგებიან. მოხვდა **კრიშნას** პირველი ისარი და წარმოსთქვა: „**ვაზინტა** მზის შვილებმა გაიმარჯვეს“ მეორედ: „ბრწყინვალებით შემოსილო დედაო, დაუმკვიდრე ჩემთან ერთად შენის ნათელი ყველას, ვინც მე შემეყვარა! უკანასკნელა სიტყვა იყო: „**მაჰადევა!**“ და ხორცთმესხმულმა **ვიშნუმ** განუტევა სული.

ასტყლა ქარიშხალი და ნამქერი, ცას შავი გადაეკრა... შეშინებული მკვლევები უკუიქცენენ... კრიშნას გვამი, ჩვეულების თანახმად, მოწაფეებმა კოცონზე დასწვეს; **სარასვატი** და **ნიშდალი** ცეცხლში გადავარდნენ, რათა არ დაშორებოდნენ მოძღვარს და მასწავლებელს. და მართლაც იქ მყოფთ დაინახეს, როგორ ამალდა ზეცათ ღვთაებრივი **კრიშნა**, მისთვის თავდადებულ დებთან ხელჩაკიდებული... ამის შემდეგ ინდოეთის მომეტებულმა ნაწილმა აღიარა **ვიშნუს** კულტი. ამან შეარია მზისა და მთავარის თავყვანიმცემელი **ბრაჰმა** *)

*) მამა-ღმერთი. სარწმუნოებაში.

საუკუნეთ განვლეს, ინდოეთს თავს ათასი ქარიშხალი ატყდება **კრიშნას** მოძღვარება ძლიერი და მედგრად ებძვის მულალთა, მუსულმანთა და ინგლისელთა გავლენას. ბრაჰმანები ერთგულათ ინახავენ კულტის დოქტრონას და მის ტრადიციებს; იგი ცოცხალია ხალხურს პოეზიაში და მრავალ ფილოსოფიურ სისტემაში. დღესაც მილიონობით ხალხი ადიდებს **ვიშნუს**, რომელიც **კრიშნას** სახით მოევლინა ნატურალისტურ კულტში ჩაფლულს ინდოეთს; მან განაახლა არიელთა პრიმიტივი იდეა **ლოგოსის** განკაცებისა და **სამების** დონქტრინით და ურყევლ ჰყო იგი საკუთარი მსხვერპლის საძირკვლით ათას ეამთა განმომავლობაში.

კრიშნას მოძღვრება უნივერსალური მოძღვარებაა. შეიცავს რელიგიის და საკრალური ფილოსოიის ორს უმთავრეს პრინციპს—სულის უკვდავების და ლოგოსის განკაცების იდეას, რომელიც კაცობრიობას პირველად ინდოეთის მოციქულის პირით ეუწყა და ამიერიდგან არაოდეს დაავიწყდება. ყოველთვის, როცა კაცობრიობა იგრძნობს დაცემას, მას მოევლინება მხსნელი—ძე ღვთისა დი დაუბრუნებს უკეთურ შვილს მოწყალე მამა—ღმერთს. ყველას ერთი და იგივე მზე ათბობს—ასულდგმულებს და ყველა ტაძარში დაიდგამს საკურთხეველს: სპარსეთში **შიტრა**; ეგვიპტეში—**ჰორუსი** ელადაში **აპოლონი** და **დიონისე**; იუდეაში **ქრისტე**—ინდოეთში არიელთა მიერ ნანახი სიზმრის განმეორება; სხვა და სხვა წახნაებიდან, მაგრამ ერთი და იგივე მაცხოვარი მზისკემ მიმართული თვალი; ერთი და იგივე ხორც შესწმული, კაცსა და ღმერთს შორის ზავის განმატკიცებელი **ხიტყვა**, რომელიც ნუგეშსა სცემს ტანჯულსა და დავრდომილ კაცობრიობას!

ლოგოსის სამშობლო ინდოეთია. „პირველად იყო ხიტყვა“—ეს აბრამის და იაკობის შთამამავლობას არ ეკუთვნის. იგი პირველად ითქვა ინდოეთში.

ტფილისი

მარტი 1923 წ.

მ. გ. ფონ-ვეჟენდონა

სულთა მიგრაცია

ელადა მიჯნავს აღმოსავლეთს და დასავლეთს და თავისი ისტორიის დასაბამიდანვე მჭიდრო კავშირი და მრავალგვარი ურთიერთობა ჰქონია აღმოსავლეთის ქვეყნებთან. დაახლოებით მეექვსე საუკუნის დამლევს თრაქეთით შემოტანილ დიონისეს კულტისა და ორფიული მისტიკის სახით საბერძნეთში თავი იჩინა სულთა მიგრაციის იდეამ, რომელიც პირველი შეხედულებით არსებითად ეწინააღმდეგება ბერძნის ბუნებას. უნდა ვიფიქროთ, რომ ორფიზმი და პითაგორეზმი დიდხანს იყო ერთმანეთის ზეგავლენის ქვეშ. პითაგორას და ორფევს ერთმანეთთან სულის პირველ ყოფილი ცოდვის რწმენა აკავშირებს. ღვთაების წიაღში აღმოცენილი სული სხეულის საპყარია და მხოლოდ განწმენდის საშუალებით კვლავ იხილავს ღვთაებრივ სამშობლოს. ეს განწმენდა მოხდება განმეორებითი დაბადების გზით, ან ხიკვილის შემდეგ საიქიოს ტანჯვის განცდით. ორფიელები, მათი ოცნებით სავსე, ფანტასტიურ და პესიმისტურ შეხედულების თანახმად, სულს საიქიოთ სამშობლოს უბრუნებენ, რადგანაც ამ ქვეყნად არსებობა თვისი უწმინდურებისა და მწუხარების გამო—ტანჯვაა. ტურისში აღმოაჩინეს პატარა ოქროს ფიცარი ზეწარწერით, რომელიც ეკუთვნის მეოთხე ან მესამე საუკუნეს ქ. წ. აქ, სხეულით თავისუფალი სული, არსებობისგან ხსნის მაძიებელი ინდოელივით, აცხადებს; „**რკალს ვარდევ მე, რკალს ტანჯვისას და მწუხარებისას.**“—მათემატიკურად მოაზროვნე პითაგორას კი უზენაეს მიზანს ჰარმონიაში ეძებს, რომელიც შეიცავს აგრეთვე ადამიანის გახელმეორებულ დაბადებათა ციკლს. პითაგორას უმთავრესად ექსტაზის კი არ ეძებს, როგორც ორფელნი, არამედ რიცხვს, მტკიცე მათემატიკურ კანონებთან შეთანახმებულს. ადვილი არ არის პითაგორასა და ორფელთა შორის განსხვავების აღმოჩენა, რადგანაც ერთი მეორეშია შეჭრილი. დიოგენ ლაერტელი (I, 118, VIII, 40), პირველს მოძღარებას სულთა მიგრაციის შესახებ მიაწერს ფერეკიდესს, რომელიც ითვლება მრავალ ორფეულ ნაწარმოების ავტორად. სულთა მიგრაციის დოქტრინა ფრიად გავცელებულია. მას ვხედავთ

არა მარტო ორფეველთა და პითაგორეელთა, არამედ მრავალ პრიმიტიულ ხალხთა შორისაც. მაგ. გრენლანდეთა, ზულუსთა, ბორნეოს-დაიკთა, ცენტრალურ აფრიკის მცხოვრებთა და განსაკუთრებით დასავლეთ აფრიკელ მანდოგელთა და სხვათა შორის. აქ არსებობს რწმენა, რომ ადამიანის სიკიდილის შემდეგ სული ცხოველის ან ტოტემის სახეს მიიღებს. ზულუსებს მაგ. სწამთ, რომ სული გველის სხეულში გადავა. ყველა ამათ აკლიათ საიქიო ჯილდოს და განწმენდის ეთიურ—ექსხატოლოგიური იდეა. ეს პრიმიტივი ხალხები მთელს ბუნებას სულს ჩაუდგმენ. ამიტომ აქ მხოლოდ ანიმიზმისა და არა სულთა მიგრაციის შესახებ შეგვიძლიან ვილაპარაკოთ. დასავლეთი აფრიკის ამ იდეათ ხშირად ეგვიპტეს უკავშირებენ. ლეო ფრობენიუსის აზრით („Und Afrika sprach“) უკვე მეექვსე საუკუნეში ქ. წ. ფარაონთა სამეფოსა და ხსენებულ ქვეყნების შორის სხვა და სხვა სახის ურთიერთობა სწარმოებდა. პომპეუსმა¹ მელა, მართალია ბუნდოვანად მაგრამ მაინც სულთა მიგრაციის მოძღვრებას თრატელთა და სკვითების მიაწერს. ასეთი აზრი მისაღებია, თუ მხედველობაში ვივილებთ, რომ მეტაპსიხიზმის მოძღვარება საბერძნეთში ორფიზმის საშუალებით აღმოცენდა, მართალია ჰეროდოტე მისი არსებობის შესახებ სკვითთა შორის არაფერს ლაპარაკობს. ეს მოძღვრება სხვა ერებსაც ჰქონდათ მიღებული, მაგ. გალიის დრუიდებს (ცეზარი VI. I.) სიმართლეს არ უნდა უყოს მოკლებული დიოდორის შეხედულება, რომელიც კელტებში გარცელებული მოძღვრებას პითაგორას მიაკუთნებს. ქრისტიანული დროს ირლანდელი ლეგენდებიდან სჩანს, რომ ირლანდელთ სწამდათ სულთა მიგრაცია, როგორც გამონაკლისი დიდ გმირთათვის. სკანდინავის ლიტერატურაშიაც მოიპოვება ამისი დამატკიცებელი საბუთები. ჰეროდოტე მას ეგვიპტელთ მიაკუთნებს და მოგვითხრობს, რომ მათი რწმენით, სული სიკიდილის შემდეგ გადადის რომელიმე ცხოველის სხეულში, ასეთ მდგომარეობაში ვანიცდის მრავალ ცვალებადებას, და 3000 წლის შემდეგ კვლავ ადამიანად მოველენიბა ქვეყანას. მისი აზრით ეს რწმენა აქ გაავცელეს ბერძნებმა, რომელნიც ჰეროდოტეს კარგად სცნობია, მაგრამ არ ასახელებს. ზოგიერთის შეხედულებით ჰეროდოტე გულისხმობდა ფერეკიდებს და პითაგორას, ზოგიერთნი კი ასახელებენ ემპედოკლეს, რომელიც ჰეროდოტეს დროს სცნოვობდა, ეგვიპტელ წყაროთა შესწავლა, გვარწმუნებს, რომ მართალია იქ გაგრცელებული იყო საიქიო არსებობის მოძღვრება, მაგრამ არც ერთი ეგვიპტელი საბუთი არ მოგვეპოვება მის დასამტკიცებლად, რომ ვითომ მათ მართლა სწამდათ სულის ხელმეორე შო-

ბა. დოსენი (*Geschichte der Philosophie I., 2 გვ. 285*) ჰტიქრობს, რომ ეგვიპტეში გავცელებული რწმენა მკვდართა მრავალი სახით აღდგომის შესახებ, ჰეროდოტეს შეცდომით სულთა მიგრაციად დაუსახავს. ფლინდერს პეტრის აზრით სულთა მიგრაციის მოძღვრება, აგრეთვე როგორც ასკეტმისამდი მიდრეკილება სპარსეთის ეპოქის დროს, შესაძლებელია ეგვიპტეში შეტანილი ყოფილიყვეს ინდოეთიდან.

მაზდაციტთა გასაოცარი სარეფორმო მოძრაობა სასანიდთა სპარსეთში გვარწმუნებს, რომ მათთაც სცნობიათ სულთა მიგრაციის მოძღვრება. ყოველ შემთხვევაში შახრასტანი დასახავს რა მაზდაციტთ უკიდურეს შიიტებათ, დასძენს, რომ ისინი სხვა ცრუმორწმუნეობასთან ერთად ჰქადაგებდნენ სულთა მიგრაციას (ტანასუხ). ზოლო მის მიერ აღწერილი მოძღვრება არ ჩამოჰგავს სულთა მიგრაციის დოქტრინას, მუსლიმანი ავტორები სულთა მიგრაციის რწმენას არამართლმორწმუნე სექტებს მიაწერენ, ამის გამო მათ მიერ გადმოცემულ ცნობებს უნდა კრიტიკულად შევხედოთ. სულთა მიგრაციის მოძღვრება ქრისტიან ეგნოსტიკათვისაც არ ყოფილა უცხო. მანიქეველთ არ სწამდათ სულთა მიგრაცია, ყოველ შემთხვევაში ამ რელიგიის პრიმიტივი, მანის მიერ გადაცემული ფორმით. მანიქეველებ მიღებული ჰქონდათ მხოლოდ სულის განწმენდის მოძღვრება. სულთა ამ ქვეყნად განმეორებით დაბრუნებისა და მისი სხვა და სხვა ფორმაში არსებობის შესახებ კი მანი არაფერს ამბობს. შესაძლებელია მეტაფსიქოზის მოძღვრება შეჭრილიყოს ამ რელიგიაში შემდეგ მანიქეველთა სექტების ზედგავლენის წყალობით.

ისლამიტ მწვალელებს ღვთაების განკაცების მოძღვრების გარდა აგრეთვე სულთა მიგრაციაც სწამთ. ე. გ. ბრაუნი თავის „სპარსეთის ლიტერატურის ისტორიაში“ ამ დოქტრინას ირანისთვის „ენდემიურად“ დასახავს. შახრასტანი აცხადებს, რომ სულთა მიგრაცია სწამდათ აგრეთვე კერპთაყვანისმცემელ არაბებს. მაგრამ ის, რასაც შახრასტანი მეტაფსიქოზს უწოდებს, სხვა არაფერს წარმოადგენს თუ არა პრიმიტიულ რწმენას სულის ცხოველებში დაბინავების შესახებ, რადგანაც ასახელებს ფრინველ ჰამას, რომლის საბითაჲც სული სხეულსა სტოვებს და ასი წლის შემდეგ საფლავზე მოფრინდება.

ინდოეთი ამ დოქტრინის კლასიკური ქვეყანაა. ინდოელთ მათი სპეკულატიური აზროვნების დასაბამიდანვე სწამდათ, რომ ადამიანის სულმა, მისი ნამოქმედარის მიხედვით უნდა განვლოს უკუქცევის ეტაპები, ვიდრე არსებობას და აღწევდეს თავს და ხსნას ელირსებო-

დეს. ასეთ შეხედულებას უკვე მჭიდრო ნიადაგი ჰქონდა მოპოვებული მიჰავირას და ბუდას დროს.

ამ ეამად ვედას უფრო ძველს დროს მიაწერენ, ვიდრე წარსულში ვარაუდობდნენ. ისეთი მკვლევარიც კი, როგორც არის ბონის მეცნიერი იაკობი, რომელიც დიდის უნდობლობით ეპყრობა ინდოეთის მეცნიერთა ნაწილობრივ ასტრონომიულ ანგარიშზედ დამყარებულ აზრს, ვედას გაცილებით ძველს ეპოქას მიაწერს ვიდრე 2000 წელს ქ. წ., იდოეთისა და დასავლეთის შორის შესაძლებელია ძველთავე არსებულიყვეს მისვლა-მოსვლა სპარსეთით და არაბეთით. სამხრეთ არაბეთის კულტურული ცენტრების ნაშთებიც მოწმობენ ამას. ურთიერთობა ინდოეთისა და დასავლეთის შორის უფრო უნდა გაძლიერებულაყო ელინთაეპოქაში სახელდობრ საბერძეთ-ბაქტრის და საბერძენეთ-ინდოეთის სახელმწიფოთა გზით. სულთა მიგრაციის დოქტრინის გავრცელებას ინდოეთში უკავშირებენ საარაქო ბრძენის იანვალკიას სახელს, ხოლოთ მისი წარმოშობის შესახებ მრავალი აზრი იქნა გამოთქმული, როგორც პირველყოფილი ტექსტები მოწმობენ, ინდოელთ სწამდათ, რომ სული, ადამიანის ხორციელი სიკვდილის შემდეგ ხუთ ფაზას განივლის—ხეცა, ჰაერი, სივრცე, დედა-მიწა, მამა და დედა—და კვლავ მიწიერ არსებობას უბრუნდება. „მამათა გზა“, როგორც სჩანს, „დემერთა გზის“ ანტიტეზი ყოფილა (პიტრიანა და დევიანა). ვინტერმიცი სულთა მიგრაციაში განდევილთა ატმანის დოქტრინის მთავარ დოგმას ხედავს და დაუპირისპირებს მას სამხედრო კასტის—ბრამანთა სამსხვერპლო რიცხვს.

წარმოსდგა თუ არა სულთა მიგრაციის მოძღვრება დემონთა დოქტრინისგან, რომლითაც გარდაცვალებულის სულს შეუძლიან სხვა და ფორმა მიიღოს და კეთილ თუ ბოროტ ქმნილებად მოველინოს ქვეყანას, ძნელი გამოსაცნობია. უნდა ვიფიქროთ, რომ აქ საქმე გვაქვს იმ თეოპანისტურ მოძღვრებასთან, რომლის მიმდევარიც ყველგან ღმერთსა ხედავდნენ და თვით ცხოველებსა და მცენარეებს სულს უდგავდნენ. თუ რანაირად შეურიგდა უპანიშადთა ღრმა ფილოსოფია და ატმან—ბრამანთა მოძღვრება ქვეყნიერებისადმი მტრულად განწყობილ და პესიმისტურ სულთა მიგრაციის დოქტრინას, ჯერ ამოცანადაა დარჩენილი.

სულთა მიგრაციის იდეა სრულიად ეთანხმება პითაგორელთა რიცხვებზე და კანონებზე დამყარებულ არსებულის უკუბრუნვის მოძღვრებას. ძნელი წარმოსადგენია, რომ აქ პალინგენეზის და მეტაპსიქოზის შერევას ჰქონოდეს ალაგი. სულთა მიგრაციის მალიარებელთა რწმენით, ადამიანთა სულები ერთი და იმავე სახით არ

ბრუნდებიან ამ ქვეყნად, პალინგენეზის მოძღვრების თანახმად კი სული არ ჰვარგავს თავის ნივთიერ ინდივიდუალობას. პითაგორელნი ჰფიქრობდნენ, რომ ციკლიური წლისა და დაბადებათა რკალის შორის ერთგვარი კავშირის არსებობს. ძველი საბერძნეთის ფილოსოფია საზოგადოთ მოკლებული „ხსნის“ დოგმას. ინდოელს სურს თავი დაახწიოს კაუხალობის სფეროს, პითაგორელთათვის კი ამ ქვეყნის ჰარმონია უზენაესი მიზანია. პირველად პესიმისტურმა მოტივებმა, რომელიც ყრულ ისმის ორფიზმის დოგმაში, თავი იჩინა პლატოს ნაწერებში (ფედონ, 81 e, ფედროს 249 b, 617 q—620 q), სადაც პლატო ლაპარაკობს სულთა მიგრაციის შესახებ. ხოლო გამოურკვეველია ამას თავისით მოგვითხრობს, თუ არსებულ მითებს გადმოგვცემენ, როგორც მაგ. პაფლოგონელ არმენიოსის ძის შესახებ, რომელშიაც კლიმენტი ალექსანდრიელი ზარატუსტრას ამოი-ცნობს.

ტიმეოსში 41 d. პლატო ლაპარაკობს, რომ სულთა რიცხვი კარსკვლავთა რაოდენობას უდრის. სულთა მიგრაციის შესახებ ლაპარაკობს პლოტინუს (ენეადენ III 2, 13, III, 4, 2, IV, 3, 24). პითაგორას სულთა მიგრაციას დაუსრულებელ უკუბრუნვის რკალში, ემპედოკლეს დაუკავშირებს სიყვარულისა და სიძულვილის ცვალებადობას. მაგრამ ბერძენი აქაც სააქაო ნიადაგზე რჩება. სურათი რომელსაც იგი გვიჩვენებს, ეს იმ ბედის ბორძალია, რომელთანაც ყველაფერი ბრუნავს და წინანდელ სახეს ღებულობს.

წინა აზიის ერთა შორის გავრცელებული დოქტრინა უფრო პითაგორას ზეგავლენას უნდა მიეწეროს, ვიდრე ინდოეთს. შაჰრასტანი მოგვითხრობს, რომ საბიელთა ერთი სექტა (ხარბანიჯა) ჰქადაგებდა სულთა მოგზაურობას და რომ აქედგან წარმოსდგა სულთა მიგრაციის და ღვთაებრივი განკაცების ცრუ მოძღვრება. ცნობილია რომ მუსლიმანთა მიერ კერბათაყვანისცემლად წოდებულ საბიელთ მრავალი ნეოპლატონური და ნეოპითაგორული აზრი შეითვისეს. ამ საბიელთ უნდა ჰკულისხმობდეს ყურანის XXIII 37, 38 სურა, მაგრამ არა მგონია, რომ აქედგან შეიძლებოდეს რამე დასკვნის გამოტანა მეტა-პსიხოზის შესახებ.

გნოსტიკების სულთა მიგრაციის დოქტრინა დაკავშირებულია უმთარესად, სვიმონ მოგვის სახელთან. კარპოკრატთანელთ (4 საუკ. ქ. წ.) სწამთ თვით მალალ სფეროთათვის მომწიფებულ სულთა განმეორებითი ხორცშესხმა. სისტის სოფიას სცნობია მეტენსომატოზის (იხშიტ 308), ებრაელთაც ჰქონიათ სულთა მიგრაციის დოქტრინა. იგი პირველად თავს იჩენს ზოხარის ლიტერატურაში (მე 8 და მე 9

საუკუნე) გილგულის სახელწოდებით, რაც ბერძენთა ბედის ბორბალს ანუ პრუნვას უდრის. უნდა ვითქვოდეთ, რომ ეს მოძღვრება დროს წარმოიშვა, როგორც გნოსტიციზმი. პილოს შეხედულება უფრო პლატონის მითების გავლენას უნდა მივაწეროთ, ვიდრე ებრაელთა საიდუმლო მოძღვრებას. სამარტიკელთ სწამდათ ხორცშესხმის დოგმა, რომელთაც ადამისა, სიფისა, აბრამისა, ნოესა და მოსეს სახით ერთი და იგივე ძალა ამოქმედებდა. მაგრამ ამას საერთო არა აქვს განწმენდის იდეასთან დაკავშირებულ მეტაპსიქოზის მოძღვრებასთან. ღმერთის მრავალი გზითი მანიფესტაციის იდეა დიდ როლს თამაშობდა საზოგადოდ აღმოსავლეთში და განსაკუთრებით კი შიიტთა მოძღვრებაში, რომელთაც იმამთა დაბრუნება სწამთ. ძველს დროში ფილოსოფია და რელიგია ერთმანეთშია გადარეული და ფრიად საძნელია ამ ორი ელემენტის ცალკალკე გამოყოფა. გარდა ამისა აქ ყოველი დოქტრინა შეზღუდულია ვიწრო, ეროვნული საზღვრებით. ინდოელისთვის ქვეყნიერება მხოლოდ ინდოეთია. ისეთი უცნაური საკითხის კვლევა—ძიება, როგორც არის სულთა მიგრაციის მოძღვრება, გვარწმუნებს, რომ ამგვარ იდეათ შესაძლებელია ფეხი მოეკიდათ მრავალ ერთა შორის სრულიად ერთმანეთისდგან დამოუკიდებლად. ამგვარივე ზოგადი მოვლენაა მისტიკა, რომელიც არ შეიძლება მიეწეროს ერთ რომელიმე ერს თუ პიროვნებას და ყველგან ადამიანის სულში ჰპოვებს თავის ნიადაგს. პითაგორელთა უკუბრუნვის დოქტრინა გადახლართულია ოფერელთა სულის განწმენდის იდეასთან. ინდოეთში კი საიქიო იამას სამეფოში სულთა ცხოვრების მოძღვრება, შეიცვალა მეტაპსიქოზის დოქტრინით.

პროფ. ბრ. ზ. წაკეთელი.

ქროლკ.))

რასაკვირველია, რეალიზმი არ იყო მთლად უცხო ანტიური პოეზი-
ისათვის. მაგრამ ეს რეალიზმი, თუ მხედველობაში სოფრონეს არ
მივიღებთ, სინამდვილის ინტერესებიდან არ გამომდინარეობდა და
მუდამ ან იდეალიზაციას, ან კარიკატურას შეიცავდა. ანტიურობის
წარმომადგენელი თითქოს ვერ ჰბედავდნენ მის იმდენად დაწურვას,
რამდენადაც ამას საჭიროება მოითხოვდა. ისინი მასში მუდამ ურე-
დნენ უცხო სახეებს. ყველაზე უწინ **ვერიპიღემ** დაუახლოვა პოეზია
ცხოვრებას: მან, ასე ვსთქვათ, განაადამიანა დრამა და დასახშ ახ-
ლი გზა, რომელიც შემდეგ მენანდრემ გააღრმავა თავისი ყოფა-
ცხოვრების კომედიებით *)

ერთი სიტყვით რეალიზმისათვის სათანადო ნიადაგის მოსამზადე-
ლი მუშაობა დიდხანს გრძელდებოდა, რაიცა თავის მხრივ საზოგა-
დოებას თანდათანობით ამზადებდა მის შესათვისებლად. ამგვარად
ელინურ პოეზიის აყვავების დროს რეალიზმის ნიადაგი უკვე მზად
იყო და მის საბოლოოდ გამოქვეყნებას ორი პოეტი შეუდგა:
თეოკრიტე, სენტიმენტალური რეალიზმის წარმომადგენელი და
ჰეროდა, ნამდვილი რეალისტი.

თეოკრიტეს ნაწარმოებთა შორის ცენტრალური ადგილი მის „იდი-
ლიებს“ უჭირავს, რომელნიც ორ ჯგუფად განიყოფიან: პირველს
ბუკოლიური ხასიათის სცენები ეკუთვნის და მეორეს მიმები. გან-
სხვავება მათ შორის იმაში მდგომარეობს, რომ მიმმა სიმღერა არ
იცის, მაშინ როდესაც ბუკოლიური სცენა უამისოდ წარმოუდგენე-
ლია. მთელი მისი სიმძიმის ცენტრი სიმღერაშია და იგი შეიცავს
მთავარ ინტერესს. მაგრამ ჩვენ ახლა თეოკრიტეს ბუკოლიური სცე-
ნები კი არ გავანტერესებს, არამედ მისი მიმები. ჩვენ ამ მიმებს
მიმართავთ, რომ მათი თავისებურობის გამორკვევის შემდეგ ჰერო-
დასა და მისი შემოქმედების განხილვას შეუდგეთ.

*) Церетели. Новые комедии менаандуры, 7 ст.

4) (გაგრძელება, იხ. ილიონი № 2).

თეოკრიტე, როგორც ჰეროდა და, როგორც საერთოდ ყოველი ელინის ტურის პოეტი, თავის შემოქმედების საფუძველში არ იყო დამოუკიდებელი: ის მთლად ანტიურობას და ბუკოლიკას ემყარებოდა და მიმის სანიმუშად სდევრონე ჰყავდა სახეში. მაგრამ თუ თეოკრიტე ზოგიერთ სიუჟეტების არჩევანში და დორიული დიალექტის შენარჩუნებაში სოფრონეს მისდევდა, სამაგიეროდ იგი დაჰშორდა მას იმით რომ თავის თხზულებებს დაქტილური ჰექზამეტრის ფორმაში სწერდა, მაშინ როდესაც სოფრონე სილაბიუილილი პროზით სწერდა. ვარდა ამისა მან სოფრონეს უხეში რეალიზმი დაარბილა, მოაშორა მისი უხეშობა და სენტიმენტალიზმის საგრძნობი ნაკადი შეურია. მაგალითისათვის ავიღოთ თეოკრიტეს მიმი „ჯადოსნები“. მისი შინაოსი სულ უბრალოა. ქალი, რომელიც დასტოვა სატრფომ გადასწყვეტს მიმართოს ჯადოსნობას, რათა როგორმე დაიბრუნოს იგი. მოახლის თანხლებით გადის იგი ღამე ქალაქს გარეთ და აქჰელენესადმი მცირე მიმრთვის შემდეგ შეუდგება შელოცვას. ერთი შელოცვა სცვლის მეორეს, ერთი ჯადოსნობა ადგილს უთმობს მეორეს და მუდამ ყოველ განსაზღვრულ დროის შემდეგ გაისმის ერთი და იგივე დაჟინებით განმეორებული მიმღერება:

იინგს, დამიბრუნე ჩემი საყვარელი ქმარი!..

სიმეთა, ასე ჰქვია ქალს, სცილილობს მთელი თავის არსებით შესცურდეს ამ ჯადოსნურ აქტში, მაგრამ ეს მის ძალას აღემატება მისი სულის ტრადიკული მდგომარეობა ისევ და ისევ აღმოხეტქს ავიწყდება ჯადოსნობის წესი და თავის დარდს უბრუნდება: აი ზღვაც დაწყნარდა, დაწყნარდა ქარიც, მხოლოდ ჩემს გულში სევდა არ წყნარდება არც ერთი წამით. მაგრამ ის მაშვინვე ერკვევა, უბრუნდება შელოცვას და მას ისევ ვმინვა აღმოდება:

ზოროტო ეროს რისთვის მომეკარ ქაობის წურბელასავით და მთლად ამომწოვე გულიდან აღისფერი სისხლი!

მაგრამ აი შელოცვაც გათავდა, მხევალი, რომელიც ეხმარებოდა გავზავნილია უკანასკნელ ჯადოსნ შესასრულებლად და სიმეთა რჩება მარტო.

ახლა სულ მარტოდ შეენიღმა ვით გამოვიტირო სიყვარული რითი დავიწყო ამბავი ან ვინ მომიძღვნა ეს წამება?..

მთავარი მიზეზი, რომელმაც აიძულა ჯადოსნობისათვის მიემართა იპყრობს მის სულს. მას უნდა გონებით მაინც ერთხელ კიდევ განიცადოს ის ბედნიერება, რომელიც მას სიყვარულმა მისცა და

აი ის ცივ ბუნების წინაშე იგონებს იგი ყველა იმ შორეულ, ნეტარ წუთებს, რომელმაც იგი ამ მდგომარეობამდის მიიყვანა. სიმეთა უბრალო მონოლოგი უნებლიედ ჰხდებოდა მკითხველის გულს, აქედან ჩვენ ვტყობილობთ, რომ სიმეთა ღარიბი ქალიშვილია და სცხოვრობს ერთი მხევლის ანაბარა ქალაქის განაპირას. ერთხელ ის ერთ ნაცნობ მოხუც ქალთან ერთად წასულა სახალხო სეირნობაზე, გზაში შეხვედრია მისი მომავალ სატრფო. სიმეთას შეუყვარდა იგი, რამდენიმე ხანს ებრძოლა ამ გრძნობას, მაგრამ ბოლოს გამოსავალი რომ ვერ ნახა და დარწმუნდა, რომ იმას ვერავითარი მკითხვები ვერ უშველიან თავისი შელოცვებით ის ჰგზავნის მხევალს დელფისთან, ახალგაზდა გოლიათთან, რომელიც მის გულს დაუფულა. ვაჟი მოხიბლული ასეთი მსუბუქი გამარჯვებით, მიდის ქალთან და მიჰმართავს სიტყვებით, რომელსაც სიმეთა ისეთი განსაკუთრებული სინაზით იმეორებს. ამ სიტყვებიდან სჩანს, რომ ჩვენ წინ სდგას მარად ახალგაზდა ტიპი ქალების გულის დამპყრობელისა. და ეს სიტყვები როგორათაც ის არ უნდა იყოს ნათქვამი, სჩანს რომ უსულოა, მაგრამ ის ლამაზია, ის ეაღერსება ქალის გრძნობას თავის ნიუანსებით და თითქოს აჯადოვებს ადამიანს თავის გარეგან მომხიბლველობით. ამ სიტყვების მოსმენის შემდეგ ჩვენთვის უკვე გასაგები ხდება თუ რას უნდა მოველოდეთ ამ კაცისაგან და არც გვიკვირს, რომ სიმეთა მისგან დაფიწყებული და მიტოვებულია. თვითონ სიმეთაც წარსულის მოგონების დროს, თითქოს ჰგრძნობს, რომ ყველაფერი გათავებულია და რომ ეს შელოცვებიც ყოვლად უსარგებლოა, მაგრამ მას არ შეუძლია თავი დააღწიოს იმ ძლიერ გრძნობას. მას ეტყები აღრჩობენ, იგი მზად არის დელფის მოკვლისათვისაც. შემდეგ მას ისევ ის მძიმე ფიქრები იპყრობენ რომ ბედნიერება საბუდამოდ დაკარგულია. ის თითქოს პირველად ჰგრძნობს, რომ სულ მარტოა, რომ ღმერთები შორს არიან, რომ ბუნებას ადამიანის ნაღველთან საქმე არა აქვს და ერთ გვარ საბოლოო აკორდათ გაისმის სიმეთას უკანასკნელი სიტყვები, სიტყვები ბრძოლაში დაღლილ ადამიანისა:

გარეკე ჩქარა ოკეანესკენ ქალღმერთო ცხენები,
მე კი ჩემს ტანჯვას ვატარებ გულით, როგორც მიტარებია.
გიხაროდეს ბრწყინვალე სიღიწავ, გიხაროდეთ ვარსკვლავნო.
იდუმალ ღამის ეტლს რომ მისდევთ!..
პიესის მოკლე გარჩევიდან, როგორი ზერელეც არ უნდა იყოს იგი, სჩანს რომ თეოკრიტეს დიდ ნიქს არ შეეძლო შეზღუდულიყო მიმიურიპოეზიის ვიწრო ფარგლებით, მისთვის ცოტას ნიშნავდა ფოტო-

რონესაგან აგრეთვე ფაბულასაც, რასაც მისი პირველ და მეოთხე მიმი გვიმოწმებს. ბოლოს იგი იმავე სოფრონესაგან სწავლობს ზუსტ და სწორ დაკვირვებას და ითვისებს მისგან ბუნებრივსა და უბრალო სტილს. ჰიბონანქტესა და სოფრონეს გარდა ჰეროდოტეზე გავლენა იქიონია აგრეთვე ბერძნულმა კომედიათ. უმთავრესად ახალმა თავის წარმომადგენლის მენანდრეს სახით. ერთი სიტყვით, ჰეროდამ, როგორც ნამდვილმა ჰელენისტურმა პოეტმა, ზედმიწევნით შეისწავლა მთელი წინამორბედი ლიტერატურა. ე. ი. სახეობანი, რომელიც მას შემდეგში გამოადგებოდა. ამგვარად ჩვენ შეგვიძლია მას განსაზღვრულ საზღვრებში ვუწოდოთ „სწავლული“ პოეტი, ფუტკარი, რომელიც ყველგან ჰკრფის საჭირო მასალას და შემდეგ თავისებურად გადაამუშავებს.

მაგრამ ჰეროდა არ იქნებოდა ქეშმარიტი პოეტი, რომ, გარდა ამგვარ დამყარებისა წინამორბედებზე, შემოქმედებაში არ შეეტანა თავისებური, ორიგინალური და ახალი სახეები. მართალია, ჰეროდამ ზედმიწევნით შეისწავლა ძველი ხელოვანნი, მაგრამ მათს მონურ მიბაძვისაგან შორს იყო. გამოსავალი წერტილი მის შემოქმედებისა იყო მისი თანადროული ცხოვრება, რომლის გამოხატუვასაც ის მის მიერ გამომუშავებულ მანერით სცდილობდა: როგორც ქეშმარიტი „მიმოლოგი“, იგი არ სწერდა წინასწარ დასახულ მიზნით და დიდაკტიურ, სატირიულ ტენდენციებით. იგი სცდილობდა ის გადაეღო ზუსტად, რასაც ჰხედავდა და ესმოდა იმ წრეებში. რომელიც მან აირჩია თავის დაკვირვების საგნად. ასეთი ხალხი ჰეროდასათვის იყო ის, ასე ვსთქვათ, „პატარა ადამიანები“, რომელთა ინტერესი არ სცილდება ჩვეულებრივ ფარგლებს. მათი ცხოვრება და ზნე-ჩვეულებანი. მათი სიტყვები და მოქმედებანი, მათი სიხარული და მწუხარება ჰპოვებდა ჰეროდაში სწორსა და ნამდვილს ამსახველს. მიმის კანონის-და თანახმად, იგი სრულიადაც არ სცდილობდა ღრმად შეჭრილიყო თავის გმირთა ფსიხოლოგიაში: მისთვის სრულიად საკმარისი იყო უბრალო მომენტალური სურათები, იმისდა დამოუკიდებლად—კარგს თუ ცუდს მხარეს გამოჰხატავდნენ ისინი. ამიტომაც ჰეროდას ყველა სცენები ავტორის სრულ მოუდგომლობას ამჟღავნებენ. ის არ იტანჯება თავის პერსონაჟებისათვის, მას არ აშფოთებს მათი ბედი, არ ჰხარობს ნათი სიხარულით. როგორც ფოტოგრაფი ჰქმნის იგი თავის სურათებს და შემდეგ გამოაქვეყნებს, თითქოს ყველას მოუწოდებს, შეხედონ თუ რა ხდება და როგორ სცხოვრობენ ხალხის ცხოვრების სხვადასხვა კუნტულში. ავიღოთ თუნდ პირველი მიმი „შუამავალი“. საშუალო შეძლების

ოჯახი. ქმარი სახლში არ არის, იგი სავაჭროდ გაემგზავრა ეგვიპტეში, სახლში დარჩა მისი მეუღლე **მეტრიხა** და ფრაკიელი მხევალდი. მეტრიხა თავის საქმეებითა და ქმარზედ ფიქრით არის გართული. სტუმრებისათვის არ სცხელა. მაგრამ აი სტუმრები ახლოს არიან: მოდის დედაბერი ჰილდიდე, მან შეიტყო, რომ მეტრიხა მარტოა და შემოიარა. შორიდან იწყებს იგი ლაპარაკს, ხან იმაზე, ხან ამაზე და ნელნელა გადადის თავის სტუმრობის ნამდვილ მიზანზე, ნელა ნამდვილი შუამავლის ხერხით უქებს იგი მეტრიხას ერთ ყმაწვილ კაცს, მას თითქმის არც ერთი ღირსება არ აკლია; ლამაზია, მდიდარი, განთქმული მოქიდავე და მორიდებული და მორცხვი, როგოც ქალიშვილი. ასეთ ვაჟთან ჰილდიდეს აზრით, ცოდვა არ არის. ქმარს რომ უღალტოს ქალმა, მით უფრო, რომ ერთი ცოდვა სათვალავში მოსატანიც არ არის. მაგრამ ტყუილ-შბრალოდ ენაწყლიანობს ჰილდიდე. მეტრიხა მას სიტყვას აწყვეტინებს და თავხედ წინადებაზე უარს აცხადებს. შემდეგ ყველაფერს ხუმრობად აქცევს და სმის მოყვარულ დედაბერს ერთი ჭიქა ღვინით გაუმასპინძლებდა. ჰელდიდე კი მიდის იმ იმედით, რომ ორ სხვა კლიენტან მაინც უფრო ბედიანი იქნება.

ჰელდიდას პარალელად ივარგებს საროსკიპო სახლის პატრონი **ბატარი**, **მეორე** მიმის მომქმედი პირი. მოქმედების ადგილი სასამართლოა, რომელიც **ბატარი** ბრალდებულად გამოდის **არტიმე-თალესის** წინააღმდეგ. ეს უკანასკნელი ღამით შევარდნილა ბატარის დაწესებულებაში, ცეცხლი კინალამ გაუჩენია, პატრონი უცემია და ერთი ქალთაგანი ძალით წაუყვანია და გაუპატიურებია. ყველაფერ ამას ბატარი ამბობს თავის სიტყვაში, რაიცა საუცხოვო პაროდიაა ჩვეულებრივ ჰიპერიდისებურ სასამართლოს სიტყვისა. კაცი აღტაცებაში შეიძლება მოვიდეს იმ ხელოვნებათა და ოსტატობით, რომელითაც ჰეროდამ ხაზი გაუსვა ორ კონტრასტს: სიტყვის მაღალ პათოსსა და მოლაპარაკის გულახდილ თავხედობასა და სიმდაბლეს. შეიძლება ბატარის ტიპი ახალი არ იყოს, მისით არაერთხელ უსარგებლია კომედიას — მაგრამ იგი სულ ახალი ინტერპრეტაციითაა არის ახალი, ხალხური ენის ოსტატური მოხმარებით და ბოლოს იგი ახალია ექსპრესობიაა სიცხოველის თვალსაზრისითაც. ტყუილად კი არ გახდა იგი შემდეგ ძველ ქვეყნის ლიტერატურაში საყოველთაოდ ცნობილ ტიპად!

მაგრამ აი, მოქმედებაგადატანილია სულ სხვა ადგილას მესამე მიმში ჩვენ ვხედავთ სკოლას და მის გამგეს. ლამრისკეს, ეს უკანასკნელი „მოჩხუბარ ორბილიუს“ გაგონებთ, რომელიც ღრმა სიბე-

რემ დისაც კი ვერ დავიწყა ჰორაკიუსმაძი. ამ ლაპმპრისესთან შიღის მიმი ნათესავი ქალი მეტროტიმე თავის ვაჟით კოტალათი დედამ ვერ შესძლო შვილის მოჭკვიანება: ბიჭი არ სწავლობს, სულ საეჭვო ბიჭებს ეამხანაგება და ისედაც მშობლების ქონებას ფლანგავს. საჭიროა კჳუის სწავლება და აი იგი ამისთვის მოიყვანეს აქ. მეტროტიმეს დაბეჯიდებით თხოვნისამებრ, რომ რაიმე ზომა მიიღოს ლამპრისამ, იგი საქმის სისრულეში მოიყვანოს მაშინვე შეუდგება. ბიჭი „ზეცად“ აჰყავს და იწყება ირონიულ ნიშნის მოგებით წკეპლვა, რომელიც იქამდის ჰგრძელდება, სანამ კოტალის ზურგი „გველივით არ აუჭრელდება“. მართალია, დედა არ არის ამით დაკმაყოფილებული, მაგრამ ლამპრისე ამშვიდებს, რომ ეს ამ ახლო მომავალში კიდევ დასჯის მის შვილს. მეტროტიმე უკვე დამოკიდებული შიღის სახლში დასჯილ კოტალას თანხლებით. მიმის სიმძირის ცენტრი თვით მეტროტიმეს ხასიათშია, მაგრამ არა ნაკლებ კარგად არის მოხაზული პედანტი მასწავლებელიც თავისი სიღარბაისლით და ირონიით. აგრეთვე საბოლოოდ გაფუჭებული ბიჭის პოტტალის ტიპიც მშვენივრად არის ასახული, ნათლად არის აგრეთვე დახატული ღარიბ ოჯახის მთელი ცხოვრება, სადაც ყველაფერი დედის მხრებს აწევს და თვით ეს უკანასკნელიც გაბოროტებული და შვილზე დამყარებულ იმედებში გაცრუებული, დედაა, რომელმაც თითქმის მთლად დაჰკარგა ადამიანური სახე მუდმივ უბედობისა და გაჭირვების გამო.

თუმცა ღარიბი ცხოვრება მეტად ძმიმეა, მაგრამ მათაც აქვთ ხანდახან სულიერ სიმშვიდისა და მოსვენების წუთები. ამის გამოხატვას უნდება თეოკრიტეს მიმი „სირაკუზელი ქალები“ და ამავე თემას ეხება ჰეროდას მეოთხე მიმიც: „ქალები ასკლეპიას ტაძარში“. ამ მიმს გარდა ამისა აქვს დიდი არქელოგური ინტერსი და მნიშვნელობა. ჩვენ ქუჩულ კოსზე ვართ ასკლეპიას ტაძართან. თენდება ტაძარს უახლოვდება ორი ქალი ერთ მხევლის თანხლებით, ორი მლოცავი მეგობარი ქალი კოკალა და კინნო. ისინი სალოცავად და მამლის მსხვერპლად შესაწირად მოვიდნენ, რათა ავადმყოფობისაგან განიკურნონ. ლოცვით, რომელშიც რიტუალური წესის ზედმიწევნით ასრულება გულუბრყვილობას უერთდება, კოკალა მიჰმართავს ასკლეპიას.

კინნო კი, როგორც უფრო გამოცდილს, ამხანაგს ხელმძღვანელობს. მან კარგად იცის კერძთმსახურების ყველა წესები მთელი თავისი წვრილმანებით და აგრეთვე ყველა ღირს შესანიშნავი წმინდა ადგილები და, როგორც კარგად გამოცდილი გიდი კოკალას ყურადღე-

ვას აქცევს, რომ იხილოს ყველა ღირსშესანიშნავობანი. პირველი
 ყოვლისა მეგობრები ქანდაკებათა, მთელ რიგს ეცნობიან, რომელიც
 მოთავსებულია ტაძრის წინ სამსხვერპლოსთან და, შემდეგ როცა
 ტაძრის შესავალი კარი იღება ესენი ხალხთან ერთად შედიან საკუ-
 რთხვევლის ცელლაში და აღტაცებულნი რჩებიან აპელესის სურათით,
 რომელიც მსხვერპლის მიტანის პროცესიას წარმოადგენს. მათი აღ-
 ტაცება ცხადია, პრიმიტიულია: მათ სწორედ ის მოსწონთ, რაშიც
 მეტი სიცოცხლეა. მოსწონთ ის ხელოვნური ნაწარმოები, რომელიც
 სინამდვილის ილიუზიას იძლევა და თვალს ვერ აშორებენ. ეს კი-
 დევ ცოტა: ისინი მზად არიან ხელი შეახონ ყოველ გამოსახულ
 საგანს, გასინჯონ და ყველასგან მოითხოვენ, რომ მათაც გაიზიარონ
 მათი გულობრყვილო აღტაცება. მაგრამ ყოველივე ეს მათ ხელს არ
 უშლის გზა და გზა მხვევალი ლანძღონ, ცხოვრების სიმძიმეზე რომ
 იწუწუნონ, ერთი სიტყვით არ შეუძლიათ არ გადუხვიონ იმ ჩვეუ-
 ლებრივ უბადრუკ ცხოვებისანგან, რომელშიც ისინი ჩაფლული არიან.
 თითქმის რელიგია და ყველაფერი მასთან დაკავშირებული, მხოლოდ
 რამდენიმე წუთით ალაფრენეს ხოლმე მათ მიწიდან. თეოკრიტეს
 სირაკუზელი ქალები უფრო მგრძნობიარენი და უფრო პოეტური
 არიან, ვიდრე ჰეროდას მლოცველები. სამაგიეროდ ეს უკანასკნელნი
 გაცილებით რეალურნი არიან და უფრო ნამდვილნიც თავისი უბეში
 უშუალობის თვალსაზრისით. მაგრამ გარდა სხვა მხარეებისა კიდევ
 ზემოთ გარჩეული მიმი ძვირფასია აგრეთვე არქეოლოგიურის მხრივ.
 ზემო ხსენებული ხელოვნურ ნაწარმოებითა შესახებ, რომელიც ამ
 მიმში არის მოხსენებული, ვასაკარის სიზუსტით არის აწერილი,
 როგორც ეს კუნძულ კოსზე ასკლეპიის ტაძრის ნანგრევთა მოთხრამ
 დაამტკიცა. Archiv fur Religionswissenschaft X (1907),
 არც ერთი შეცდომა ჰეროდას აწერილებაში არ მოიპოვება,
 ყველაფერი ზედმიწევნით დაწვრილებით არის გადმოცემული და ჩვენ,
 როცა ტაძრის ნანგრევებს უცქერით ადვილი შესაძლებელი ხდება წარ-
 მოვიდგინოთ თუ სად იდგა ქანდაკებები (მათგან მხოლოდ საფუძვლები-
 ლა დარჩა), რომელსაც უცქეროდნენ ჰეროდას მლოცველები. ნათ-
 ლად ერკვევა თუ სად იდგა ის ქვის გველი, რომელის ხახაშიც ისი-
 ნი თავის წვლილს ჩაუშვებდენ, სად იყო მოთავსებული ასკლეპიას
 და მისი ოჯახის ქანდაკებებით მორთული საკურთხეველი, რომლის
 წინაშეც უნდა ელოცა ჰეროდას წარმოდგენის კოკალს. პოეტ-
 რელისტმა არც აქ უღალატა თავის თავს: მან ის დაგვიხატა, რაც
 არა ერთხელ ენახა მას თავისი თვალთ, აგვიწერა ის რითაც თვი-
 თონ არა ერთხელ აღტაცებულა და აღწერილობისათვის არც არა-

ფერი დაუკლია და არც მიუმატებია. მხოლოდ ერთში აქვს შეცდო-
მა. უბრალო ქალისთვის მეტად გადაჭარბებულია ის ქება, რომ
ლითაც იგი აპოლოს მიჰმართავს და მეტად ნათლად არჩევს იგი
პრაქსიტოლების ვაჟებს სხვა ქანდაკებათაგან. პოეტის საკუთარ გან-
წყობილებასა და მიდგომას ხომ არ ამელავენებს ამ ხელოვან-
თამიდი?..

კიდევ უფრო ნაკლებად სასიამოვნო სურათს გვიხატვს მიმი „იქვი-
ანები“. ჩვენ აქ შევდივართ ადამიანის პიროვნების დამონებისა და
დამცირების სამეფოში. პეროდს გმირები მეტად ცუდად ექცევიან თავის
მონებს, ისინი მათში არ ჰხედავენ ადამიანს და ათასგვარ უხეშ სიტ-
ყვებით ლანძღავენ. თვით კეთილშობილი მეტრიხე სხვა სიტყვას
ვერ კპოულობს თავის ფრაკიელ მხეველისათვის, გარდა „გაეთრიე
მონავ“!.. მაგრამ მე ა მიმს ჩვენ კიდევ უფრო ბნელ სამყაროში შეგ-
ყავართ. ჩვენ აქ მოწმე ვხდებით ექვიანობის ველურ სცენისა, რო-
მელსაც მგრძნობიარე და თავშეუკავებელი ქალბატონი **ბიტინე**
უწყობს თავის საყვარელს მონა **გასტრონს**. იგი ექვს იღებს, თით-
ქოს მას სამიჯნურო დამოკიდებულება ჰქონდეს მეზობელ ქალ **ამფი-
ტეახთან** მიუხედავად მუდარისა გამოტყვევისა და პატიების
თხოვნისა, იგი გაბაწრულს ჰგზავნის მას ვილაც ჰერმონთან
ექაჟკუციისათვის. ერთი წუთის შემდეგ იგი მას უკანვე აბრუნებს,
მაგრამ საპატიებლად კი არა, არამედ იმიტომ რომ სამარცხვინო
დალი დააკრას. და მხოლოდ მოახლე კიდილას თხოვნა, რომელსაც
დიდი გავლენა აქვს ქალბატონზე იხსნის გასტრონს სასჯელისაგან
ბიტინა აპატიებს მას. ბიტინა მიმის ცენტრალური ფიგურაა. მისი
თავგასულობა, ცინიზმი, უხეშობა და შეუკავებლობა ჰეროდას მშვე-
ნიერად აქვს დახატული. ეს ტიპია საბოლოოდ დაცემულ ქალბატო-
ნისა. არა ნაკლები ოსტატურად არის დახატული მის ირგვლივ
მყოფნი: შიშისაგან აცახცახებული მსახურნი, უარყოფილი საყვარე-
ლი, მოპყრობა მისდამი მონობაში თანამოზიარე ამხანაგებისა, ყვე-
ლაფერი ეს ისეთ საძაგელ ხასიათს ატარებს, რომ სუნთქვა
შეგეკვრებათ. ირგვლივ საშინელი უკუნეთია და ხსნა არსაიდან სჩანს.
მაგრამ ის, რასაც მე-ბ-ე მიმი „გულახდილი ბასი“ გამოხატავს კი-
დევ უარესია თავის საშინელებით. აქ მობასე ქალბატონები პროტო-
ტიპები არიან მოპასანის „la petite baronne“ la petite marquise“ის
პერსონაჟებისა. მაგრამ ესენი გაცილებით უბრალო არიან თავის
გაბრწინილებაში, ვიდრე მოპასანის გმირები. მათზე შეიძლება ითქ-
ვას რომ მათ გასამართლებლად არის „leur andeur

დასაწყისში „dans la dépravation“ *) მაგრამ თუ ამ ბაასის შინა-
 არს გვერდს აუვლით, დანარჩენი წვრილმანები ამ მიმისა-
 ლირსია ყურადღებისა და აღნიშვნისა. ისინი ზედმიწევნით გვიხატა-
 ვენ ალექსანდრიის გარყვნილ საზოგადოებას, განსაკუთრებით ქალ-
 თა წრეს, რომელიც არათრის წინაშე არ ჩერდება, ოღონდ კი თავ-
 შეუკავებელი მგრძობიარება დაიკმაყოფილონ. მეორეს მხრივ ამ
 საზოგადოების გარეგნული ბრიწყინვალება, რაიცა გამოიხატება
 სტუმრის მიღების ცოდნაში და ძალდაუტანებელი „causerie“ იის წარ-
 მოებაში და რომელიც სრულიად არ უარყოფს მაშინდელ ქალბატო-
 ნების მოუხეშავობას, რითაც ისინი თავს ატყუებოდნენ თავის მოა-
 ხლებებს. ბოლოს ეს მონებიც გონება ბნელნი და დამფთხალნი და
 ამასთანავე ზარმაცნი და მოუხერხებელნი არიან, მათ არათფერი არ
 აინტერესებთ ვარდა ჭამისა, უბადრუკ სიცრუისა.

მაგრამ სურათი ისევ იცვლება. იმ სახლიდან სადაც „ინტიმური“ საუ-
 ბარია მხატვარის გადაწყვერთ მეწაღე კერდონეს სამუშაო ოთახში,
 მუშა ხალხის წრეში. და აი ამ სახელოსნოში სწარმოებს მოქმედება,
 ერთ კერდონის მუშტარ ქალს მეტროს მოჰყავს მასთან ორი ამხანა-
 ვი. მათ ფეხსაცმელის ყიდვა უნდათ: მოხერხებული და ცბიერი
 კერდონი, რომელსაც მოხდენილი სიტყვა მუდამ მზად აქვს, წმინდა
 ნოქრულ მოხერხებით ართობს თავის სტუმრებს. ის აოცებს მათ სხვადა-
 სხვა საქონლით ხან აქებს საქონელს, ხან სჩივის ცხოვრების სიდუხჭირე-
 ზე, თან ქათინაურებს ეუბნება და საშინელ ძვირ ფასებს აპარებს. ბოლოს
 იგი დიდი ცდის შემდეგ მიზანს აღწევს. ფეხსაცმელი ნაყიდი, მისივე
 გამოთქმით „თევზი ბადეს მოჰყვა“. მხოლოდ მეტროს მადლობა
 უნდა გადაუხადოს. კერდონი მას ცალკე გაიწვევს და სთხოვს რამ-
 დენიმე დღის შემდეგ შემოვიდეს ფეხსამოსისათვის და თან კი
 თავის თავს ეუბნება გულში: „მეწაღევ, თუ თავში ჭკუა გაქვს, რაც
 გათბობს ის შენი ხელით გააკეთე“.

ჰეროდას მიმების გარკვევა უკვე გათავებულია, მათი თავისებურება
 საკმაო თვალსაჩინოდ არის წარმოდგენილი. ჩვენ ახლა უკვე ვიცით,
 თუ რას წარმოადგენენ ჰეროდას გმირები. ისინი არ სცილდებიან
 ჩვეულებრივ, გარყვნილ და გათახსირებულ ხალხის დონეს.
 მათი ინტერესები მეტად უბრალოა და მათი იდეალები მეტად მიწი-
 ერი. მათი ზრუნვაა მხოლოდ დღევანდელი დღე და მის იქით მათ-
 თვის ჭეშმარიტი ცხოვრება არ არსებობს. არათფელს მალაღს ისინი
 არ ესწრაფიან მთელ პოეზიას მათთვის მხოლოდ უბრალო

*) Dalmeyda, Les mimes d'Nerodas, 23

პრიმიტიულ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაა, ამის იქით რაიმეს დანახვა მათ ძალას აღემატება. ისინი ცხოვრების სიღუბეში ჩაითრიან, ქაოზაში ტრიალებენ და შიგ თავს ისე ჰგრობენ როგორც მშობლიურ, შეჩვეულ სტიქიაში.

ასეთი არიან ჰეროდას ყოფა-ცხოვრების სცენების მოქმედი პირები. უკვე ნათელია, რომ ამ სცენებში არ არის არავითარი ამალგება, არც ფანტაზმის აღმაფრენა, არ არის აგრეთვე რომანტიული ელფერი, რომელიც თეოკრიტეს ემჩნევა: ესენი არიან მეტიდ Terre a Terre. თეოკრიტეს ჰექზამეტრის საწინააღმდეგოდ — დაბეჭდილი ლექსიც კი არ შეიცავს პარამონიას და სილამაზეს. მისი უმთავრესი მიზანია, რაც შეიძლება ზუსტად გამოჰხატოს ჩვეულებრივი სახმარებელი ენა.

მეორე მხრით ჰეროდას მიმებში არ არის არავითარი ცდა თავის გმირების ხასიათში ღრმად ჩაწვდომისა, არც სურვილი გაანათოს ყველაფერი იდეათა სინათლითა და ზნეობრივ იდეალებით. ყველაფერი ეს ჰეროდას მიმებს გარეშე რჩება და მიუწვდომელია მისთვის. სამაგიეროდ მათში არის გარეგან ხასიათის სწორი დაკვირვებანი და ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება თითქოს შემთხვევითი, მაგრამ ნამდვილად კი აუცილებელი დეტალები აღებულ პირის დასახატავად, რომელნიც ერთად შეკრებილნი თანდათანობით გარკვეულობით ჰხატავენ ამა თუ იმ სცენის პერსონაჟს. ბოლოს ჰეროდას მიმებს არ ემჩნევა, როგორც ეს ზემოთ ვსთქვით არც ფანტასტიკა და არც იდეალიზაციასკენ მისწრაფება. ავტორი, როგორც რელიზმის წარმომადგენელი გაუბრუნდა ამას და არ მალავს არც ერთ ნაკვს თავის გმირებისას, არც ერთ უხემ წვრილმან მათი ყოფა-ცხოვრებისას. ის იმას გადმოგვცემს, რასაც ჰხედავს, არც ხაზს უსვამს და არც ასხვავებებს და ბოლოს შედეგად იღებს ყოფა-ცხოვრების პატარა-პატარა მომენტალური ფოტოგრაფიებს და მის თანამედროვე „საშუალო“ და „დაბალ“ კლასის სულის კვეთებას. და თუ ჰეროდას მიმების საერთო ხასიათი მის პირად აღმოჩენათ არ ჩაითვლება, ვინაიდან ის ძველ ნიმუშებს ჰბაძავს, დაკვირვება და ცოდნა, რეალურ წვრილმანებს შეჯგუფებისა კი მის ნიქს უნდა მივაწეროთ, თუ სიტყვას არ გავაგრძელებთ მის მიერ სალაპარაკო ენის ხმარებაზე, რომელიც საგვს იყო აფორიზმებით და მოსწრებულ თქმებით.

ამ გვართ ჰეროდას სახით ჩვენ წინ სდგას საინტერესო რეალისტი-მწერალი, რომელიც იძლევა, იქნებ მცირე და ზერელე, მაგრამ ამასთანავე ცოცხალ ცხოვრების სურათებს, რომელშიც ისევე როგორც უნიკლერის „ფერხულში“ ჩივილის ჩვენ წინ გადახლართუ-

ლი ჯაჭვი მუდამ ყმაწვილი ტიპები და ეს ტიპები არსებობდნენ ძველ დროში და ახლაც გვხვდებიან ყოველ ნაბიჯზე. შეაცვალ მხოლოდ მათი გარეგანი სახეობა და არა არსი: ის იმყოფება და იქნება მუდამ უცვლელად.

დავგრა კიდევ ერთი კითხვა რისთვის იწერებოდა ჰეროდას მიმები, უბრალო საკითხავად, თუ სცენისათვის? მეცნიერებაში, არ არსებობს ამის შესახებ შეთანხმებული აზრი. მეცნიერების ნაწილი აქამდის იმ შეხედულებისა არის, რომ ჰეროდას მიმების დანიშნულება სახალხოდ წაკითხვა იყო, სადაც ისინი დიდს ალტაცებას გამოიწვევდნენ თავისი ძალითა და ბრწყინვალე გადმოცემით. მაგრამ ამ შეხედულებას ძლიერ სუსტი საფუძველი აქვს. თითქმის ერთად ერთი მე-8 მიმი არ შეეფერება სცენას თავის განსაკუთრებულ მიზნის გამო და ნაწილობრივ აგრეთვე იმ ფორმის გამო, რომელიც მას ბოლოში ეძლევა, ეს უფრო პოეტის „აღსარება“ ვიდრე თეატრისათვის დაწერილი ყოფა-ცხოვების სცენა. სამაგიეროდ დანარჩენი მიმები სავსებით უდგება სცენიურ „მინიატიურათა“ ტიპს. საქმარისია მოვიგონოთ მათი შინაარსი, რომელიც ბევრს ჰქარავს უბრალო წაკითხვაში (მაგ. მე-3 და მე-7 მიმი) და წინააღმდეგ ბევრს იგებს თუ თეატრში შესაფერი მოწყობილებაში გადავიტანეთ და თუ სცენებს შესაფერ ამსრულებლებს მივცემთ. მხოლოდ მაშინ გამოჩნდება სავსებით მათი ღირსება-ნაკლულოვნებანი. შემდეგ ამისა არ უნდა ვიფიქროთ, რომ თითქოს სცენების დგმა შეერთებულ იყოს რაიმე ფორმალურ დაბრკოლებასთან. ორი, სამი მსახიობი, რომელთა შორის მოქმედების სიმძიმე მხოლოდ ერთს აწევს და მთლად პრიმიტიული დეკორაციები: დანაკლისს მაყურებლის ფანტაზია შეავსებს. დაბოლოს საჭიროება არ მოითხოვს მოქმედების ადგილის გამოცვლას, ყველაფერი ეს სავსებით ეთანხმება რომელიმე „Variete“-ს ტიპის პატარა თეატრის ძალებს. არ სცენების მინიატიურობა და აბრკოლებდა მათ დასადგმელად: რადგან ადვილად შეიძლება მათი წყვილად შეერთება, ერთი მეორის მიყოლებით წარმოდგენა, მით უმეტეს, რომ ზოგი მათგანი თითქოს ახლო დამოკიდებულებაში არიან ერთმანეთთან (შეად., მაგ., მე-4 და მე-7 მიმი: პირველში ლაპარაკია მეწალე კერდონზე, მეორეში კი იგი თვითონ გამოდის მთელ თავის თვისებების ბრწყინვალეობით.) ერთი სიტყვით არ არის არავითარი საფუძველი, რომელიც ხელს უშლიდეს იმ ფიქრს, რომ ჰეროდას მიმები ისევე, როგორც სხვა მიმები სცენაზე არ იდგმებოდა. ისინი სავსებით უდგებოდნენ ამ მიზანს და შესანიშნავად შეეძლო მიეზიდა საზოგადოება ამ მიმებით, სხვა და სხვა ჰელენისტურ „კაბარეტს“!

ბიზნეს-გრაფია.

„გალაკტიონ ტაბიძის ჟურნალი“ № 5 „ასპირი“ № 3 კრებული კო-
ლხეთი № 1 ვაზეი „რუბიკონი“. მე საერთოდ გვიან ვიცი პასუ-
ხის გაცემა, კარგი იქნებოდა ზოგიერთი კრიტიკოსებიც გაიგებდნენ,
რომ ექსპრომტად ნათქვამ უაზრობას ხშირად ნაგვიანევად ნათქვამი
სიმაართლე სჯობია. განსვენებულ არჩილ ჯორჯაძეს ერთ ადგილას
შეუდარებლად აქვს დახასიათებული ქართველი ინტელიგენტის ტი-
პი: ზერელე, ტრაბახა, დიულეტანტი, „აქაც არის, იქაც არის“, მდივა-
ნი, წვერი ან თავჯდომარე ყველა საქველმოქმედო საზოგადოებათა,
იდელეებისთვის მძიმე ლაშქრობას ვერ გადაიტანს, ცოლს რომ შეირ-
თავს იდეალებს ფეხებზე დაიკიდებს და სხვა. ამ დახასიათებას მე
მიუმატებდი: მისი გული დახურულია სხვისი სიყვარულისა და სი-
ტყვისათვის. ეზარება სიღრმეები და უფსკრულები, რადგან მეორე
დიმენსიის გრძნობაზე მწყრადად არის. ამ დახასიათებას ცხადია
ბევრი რამ მიემატება. კიდევ ერთი: — ქართველი ინტელიგენტს აბსო-
ლუტურად აკლია სხვისი სიტყვისა და საქმის პატივისცემის და
ანგარიშის გაწევის უნარი. ყველაფერზე უფრო სამწუხარო ის არის,
რომ საქართველოში იშვიათად ნახავთ დიდს, და მოსიყვარულე
გულს სხვისი სიყვარულისა და პატივისცემის მთიებით გამთბარს.
ასეთი დიდი გული ახლო წარსულში ნეტარ ხსენებულ კიტა აბაში-
ძეს არჩილ ჯორჯაძეს და ჩვენს საყვარელს, მარადის დაუფიწყარ
სამსონ ფირცხალავას ჰქონდათ ლიტერატურაში. ეს დიდი მოსიყვა-
რულე გულია ლიტერატურის და პოეზიის უდიდესი მეცენანტი, რა-
დგან პოეზია კეთილი საწყისია, იგი სიყვარულის სტიქიონის ერთი
ელემენტია. ალტრუისტი არ გახლავართ, მაგრამ ავლნიშნავ: ის
ადამიანი ვერაოდეს ვერაფერს შეჰქნის, რომელიც თავის თავს
მუდამ მრავლობითი რიცხვში არ გულისხმობს. ეს დიდი გული
წარსულშიაც არ ყოფილა ჩვენს მწერლობაში, ამიტომ რამდენი
ქართველი პოეტი დაჰლუპა მარტოობამ და ღვარძლმა. ნ. ბარათა-
შვილი, ალ. ყაზბეგი, გრ. აბაშ ძე. რამდენს სრულიად გააგდებია კა-
ლამი ხელიდან!

კულტურის ემანაცია მხოლოდ ისეთი ადამიანის შუბლზე გადმოვა,
რომელიც ისეთივე უშურო, ღია თვალებით შეჰყურებს სამყაროსა

და ადამიანებს, როგორც ჩვენი ზეციერი დედა—მზე. პატარა, ღვარძლით დაკოჟრილი გულის მატარებელი ადამიანები მხოლოდ შურის ნაპერწკლებით ანთებული ირვეიან სინათლის გარშემო. პოეზიისა და კულტურის მაღალი წიგნი მუდამ ბეჭდითა შვიდითა დაბეჭდული წიგნი დარჩება მათთვის.

მეორე დიდი უბედობა რომელიც უცილოდ უნდა ეწვიოს საქართველოს მიწაზე ყოველ ახალის მთქმელსა და გამკეთებელს ეს ის არის, რომ ყველაზე უწინ ისეთები ავიტეხენ ბრძოლას, რომელნიც ბრძოლად არა ჰღირან. ეს ბრძოლა რატქმა უნდა ყოველთვის პიროვნულ სიმპატიას ანტიპატიითა გამოწვეული.

სხვანაირი „გამომხაურება“ საქართველოში იშვიათია; არსებითად კი ეს გამომხაურება ჰქმნის ლიტერატურისა და პოეზიის იმპულსს. გამომხაურება აკრძობინებს მწერალს რომ, ის კაცთა შორის იღწვის და იბრძვის და არა უდაბნოში! სადაც ამ გამომხაურების, ნომინალური გავების სურვილიც აღარ არის, იქ უეჭველი უდაბნოა. საქართველოში ბევრ პოეტსაც არ უნდა იმის გავება რომ მწერლისთვის, პოეტისათვის შეუფერებელია წვრიშალი ინტრიგა. ეს წარსულის პარტიული კინკლაობიდან გადმოვიდა ლიტერატურაში.

„გალაკტიონ ტაბიძის ჟურნალში“ მოთავსებულია 1922 წლის ლიტ. კრიტიკის მიმოხილვა მირზახანის პსევდონიმით. ეს დამახასიათებელი მოვლენაა, როცა კალმოსანი ისეთ საგნებზე იძლევა თავის შთაბეჭდილებას რაზედაც მას დაახლოებითი წარმოდგენაც არა აქვს. შთაბეჭდილების, გადომცემის უფლება ლიტერატურაში ისეთ ადამიანსა აქვს, რომლის შთაბეჭდილებაც რაიმე ხალს შეიცავს თავის თავად. სხვათა შორის ჩემზე ასეთ რეცენზიას იძლევა ავტორი: „ლომისის № 1-ში ჩვენ გვხდება კ. გამსახურდიას იმპრესიონიზმი და ექსპრესიონიზმი.“

ბ. მირზახან კრიტიკული წერილების წერის პრეტენზია ჰქონია, მაგრამ ამ წერილზე იგი ვერაფერს ამბობს ვერც დადებით და ვერც უორყოფითად. მე არ შეგეებები რა თქმა უნდა ჩემი წერილის ლირსებას, მაგრამ ექსპრესიონიზმი, რომელსაც საქართველოში მე შეგვებე პირველად, ეს ისეთი გრანდიოზული მოვლენაა ევროპის უახლეს ლიტერატურაში, რომ კრიტიკოსს მართებდა თუ ჩემ წერილს ანგარიშს არ გაუწევდა, თვითონ მინც ეთქვა რამე. მაგრამ თქმა არც ისე ადვილია, როგორც სხვისი სიტყვის იგნორაცია.

დავყვეთ ქვეით: ბ. მირზახანა გამოარკვია რომ მე მთელი წელიწადი ვმუშაობდი ხელოვანთა სასახლეში და პოეტური წვით „ვიწოდი,“ მაგრამ აი თვალი გადაავლეთ მისი მთელი წლის ნამუშევარს და

დარწმუნდებით, რომ სამწუხაროდ ამ ხნის განმომავლობაში ყველა-
ზე დიდი დამარცხება და ყველაზე უფრო დროს დაკარგვია ქ. გამოსათავის
სახედიას რგებია წილად“..

ამის მიზეზები შირბანის აზრით ის ყოფილა რომ მე თურმე მხოლოდ
ჩემი სახელის პოპულარიზაციისთვის ვმუშაობდი.

ერთი რომ ჯერ ვერაფერ იტყვის მე დამარცხდით თუ არა, რადგან
მე ჯერ ლიტერატურული ბრძოლა და მუშაობა არ დამისრულებია.
მაგრამ გასული წლის განმავლობაში. ხელოვნების სასახლეში მე
ნაწილობრივი დამარცხება ვიკემე, ამის მიზეზი ის კი არ არის რომ
მე მხოლოდ სახელის მოსახვეჭად ვმუშაობდი. ეს სურვილი ყოველ
მწერალსა აქვს და იგი არც ისე გასაკიცია, რადგან სახელის მოხვე-
ჭა შოთასაც უდიდესს მოსახვეჭელად ჰქონდა მიჩნეული. არამედ
ამის მიზეზი ის გახლავთ რომ საქართველო ჯერაც ისეთი უდაბ-
ნოა, ჯერაც ისეთი ჭაობია ბანალობისა და რუტინის, რომელშიც მე
და ჩემი ლიტერატურული მეგობრები ალბად მრავალ დამარცხებას ვიგე-
მებთ კიდევ, იმისთვის რომ ერთხელ ძლიერად გავიმარჯვოთ. ამის
მიზეზი ის გახლავთ, რომ საქართველოში არშინ მაღალანის კულტი
იძლევა ჯერ სრულ რეზონანს, რომ საქართველოში სწორედ ის დი-
დი და მოსიყვარულე გული არ არის, რომელიც შორეული ციალით
გაგათბობს და გაგახნევებს, თუ გინდ იგი შენი იდეური მოწინა-
აღმდეგეც იყოს.

ის დიდი გული, რომელსაც დიდი რადიუსი აქვს პოლიუსიდან პო-
ლიუსზე გადასაწვდენი, რომელსაც დიდი მოთმინება აქვს ახალი და
უცნობი იდეების მოსასმენად.

ჯერ არც ისე ადვილია ნამდვილი გამარჯვება, ამისთვის ჯერ მრავალი
ჭაობია ამოსაშრობი, თაობების მუშაობაა საჭირო იმ რუტინის
უგემურობის, კლოუნობის, ესთეტიური შაბლონების და სულ მდაბა-
ლი ინტრიგანობის აღსაგველად, რომელიც სააუკუნოებით დაღე-
კილია ქართული სულის ფსკერზე. მთელი თაობებია საჭირო ქარ-
თული ინტელექტუალური სტომაქის და მასში დაგუბებული ბალ-
ასტის გასაწმენდად. საქართველოში არ არსებობს არავითარი, ერთ
წრეში, ერთ ადგილას შედედებული აზრი, ერთი ფუნდამენტი რო-
მელსაც შეიძლება დაემყაროს ახლის მთქმელი; ჩვენში მწერალი მუ-
დამ კითხველის და მსმენელის მდაბალსა და შაბლონურ გემოვნე-
ბის და აზროვნების დონემდის უნდა ჩამოქვეითებული იყო, რომ
მათი ყურადღება მიექცია, ამიტომაც ჩვენი ახლო წარსულის უდიდე-
სი პოეტში (გარდა ვაჟასი და ნიკო ბარათაშვილისა) მკითხველს
საზოგადოების ავტორიტეტით არიან შექმნილი. მხოლოდ ნიკო

ბარათაშვილი და ვაჟა ილია ქავჭავაძემ აიყვანა თავიანთ სიმალეზე სხვა ქვეყნებში აკადემიების, ლიტერატორების აუტორიტეტი გახლავთ ის იერარქიული კიბე, რომელზედაც პოეტები, მწერლები, მოაზროვნენი ადიან და მწვერვალებს აღწევენ. საქართველოში ეს დღემდისაც შეუძლებელია, რადგან ჩვენში სწორედ ის დიდი მოსიყვარულე გული არ არის, სხვისი პატივისცემისა და თაყვანისცემისა მთიებით გამთბარი, რადგან საქართველი ჯერაც უდაბნოა! მირბახი ბრძანებს: „შეცდომა გამსახურდიასი ის არის, რომ იგი ეტანება უცხოეთის ლიტერატურას, ყველაფერს გერმანული საზომით ზომავს, რაც სრულებით არ ეგუება ქართულ კულტურის ბუნებას, ვინაიდან ქართული კულტურა როგორც არასდროს, დღეს ლამობს თავისი საკუთარი სახით აღდგომას. შემდეგ იგი აღნიშნავს, რომ მთელი ჩემი წერილები „ყალბი ეროვნული ფერებითაა შეღებილი“, რომ მათში უცხოეთის ქარი ჰქრის“.

რაც შეეხება ყალბ ეროვნულ ფერებს, ეს გემონების საქმეა, მე ახალი საქართველოს ფერები ცოტა სხვანაირად მაქვს წარმოდგენილი, ვიდრე იმ ხალხს, რომელსაც ფრიად ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ ფერადების მოძღვრებზე.

ახლა ვკითხოთ ჩემ კრიტიკოსს, რა მიზეზებითაა ქართული ლიტერატურის კრიზისი გამოწვეული? ჩვენ არ ვიცით როგორ ესმის ეს მირბახს, (მისი წერილიდან არა სჩანს და არც სხვაგან გავგვიდა მისი აზრები) ჩვენთვის ცხადია: ქართული ლიტერატურა იდეურად ჩამორჩენილია, ლიტერატურა რომელიც თანადროულობას ვერ გაუსწორებს ნაბიჯს, იგი უნაყოფო კალმის წრიბინია.

ქართველობის წინაშე დღეს რადიკალური პრობლემა სდვას: მოდერნიზაცია. მე 14 საუკუნის ქართული ლიტერატურა სრულიად ჩამორჩენილი იყო თავის დროს, იმ პრინციპულმა იდეებმა რომელიც ილია ქავჭავაძემ, ნ. ნიკოლაძემ და მათმა ლიტერატურულმა მარჯაფებმა ჩამოიტანეს რუსეთიდან, ქართული სულისა და კულტურის რენესანსი ვერ გამოიწვიეს. ამის შედეგები ჩვენ დრომდისაც აღწევენ. მომავალი ისტორიკოსი ქართული ლიტერატურისა აღნიშნავს ალბად, რომ მე სწორედ ქართული ლიტერატურის ამ აქილევსის ქუსლს მივაადექი. მე არ ვუაზროვებ რომ ჩემზე ადრე ვრ. რომაქიძემ აიღო ეს გეზი, მაგრამ იგი მერეეკოვსკისა და ვ. ივანოვის ზედგავლენით სულ სხვა პოლიუსში გადავიდა. მხოლოდ 1921 წელს დაუბრუნდა იგი ამ ხაზს.

მე თავიდანვე დახავლეთის კულტურის აპოლოგეტი ვიყავი, პოეზიაშიც პირველმა მიუთითე ურბანისტურ გზებზე. (1918 წ.)

რადგამ მსჯეროდა და მჯერა, რომ თანადროული კულტურა უცხო
 ლოდ ურბანისტული უნდა იყოს. დღეს პროვინციული კულტურა
 ჩამორჩენილი კულტურაა. ქართულმა კულტურამ სწორედ ის ხაზი
 უნდა აიღოს, რომელსაც წინდევდა საბერძნეთით, რომით და იტა-
 ლიის რენესანსის სანიშნოებით აღორძინებული დასავლეთის კულ-
 ტურა. დღეს დღეობით კი, ქვეყანაზე თუმცა მრავალი კულტურ-
 რანი არსებობენ, მაგრამ ერთადერთი ხწორი გეზი დასავლეთის
 კულტურაა აქვს აღებული, მ-ს გარეშე ყველაფერი წარსულს,
 ეთნოგრაფიას და მსოფლიო პროვინციას ეკუთვნის.

მე არ ვუარყოფ რომ მე ამ „უცხო ქარის“ მთესველი ვარ. ახლა
 ვნახოთ რამდენად უცხოა ჩემი იდეები ქართული სულისა და კულ-
 ტურისათვის.

უწინარეს ყოვლისა, ყველამ უნდა იცოდეს რომ არც ერთი ეროვნე-
 ბის მწერალს არა აქვს მარტოდენ „ნაციონალური“ იდეები; პლა-
 ტონს, ქსენოფონს, ევრიპიდეს, ინდოელებისა და ეგვიპტელებისა-
 გან ჰქონდათ იდეები ნასესხები, დანტეს, გოეტეს, გეორგეს, ბერძნე-
 ბისაგან, და სხვა. მე ქრისტიანული მისტიციზმის იდეოლოგიას ვადე-
 ქი დღემდის საქართველოში (ჩემ წერილებში: გოეტე, ილია ჭავჭა-
 ვაძე, დანტე, ნიცშე და სხვა.)

დასავლეთის კულტურა ამ გზით მიდის დღესაც. ქართული კულ-
 ტურაც ამ იდეურ ფონზე გაიშალა და სწორედ აქ არის ის მარკვა-
 ლი, რომელიც ჩვენ ორგანიულად გვაკავშირებს დასავლეთის კულ-
 ტურასთან. მე 19 საუკ, ქართული კულტურა ასცდა ამ გეზს, დღეს
 ჩვენ სწორ გზაზე ვლამობთ გამოსვლას.

ახლა ვიკითხოთ ვინ ყოფილა ქართული კულტურის მკვლევრით
 აღდგომის მნათე? 1920—21—22 წლებში ხელოვანთა სასახლეში,
 და კონსერვატ. დარბაზში წარმოსთქმულ სიტყვებში მე შევეხე:
 შპენგლერს, ნიცშეს, გოეტეს, დანტეს, სტეფან გეორგეს, ვაჟა ფშა-
 ველას, დ. ყიფიანს, აკაკი წერეთელს და სხვა. ამ სიტყვებში მოცე-
 მულიყო მთელი თანამედროვე ლიტერატურის ესთეტიკის და პოე-
 ზიის პრობლემები; სულ სხვაა ყველა მეთანხმებოდა თუ არა პრობ-
 ლემების დასმაში და გარკვევაში, მაგრამი ამ სიტყვებში იმდენი
 მასალა იყო, რომ დღემდის საქართველოში არსებულ ლიტერატურ-
 რულ იდეოლოგიებს რომ მეციხოვნე ჰყოლოდა, ამ იდეების გარშემო
 მთელი ლიტერატურული ომი უნდა გამართულიყო, მაგრამ ჩვენში
 ნამდვილი მეომრები ცოტაა და წვრილი ინტრიგანები კი რამდენიც
 ვნებავთ. ომი ყოველ კაცს არ შეუძლია და ინტრიგანობა ყველას.
 თანაც უნდა ავღნიშნო, რომ მე ამ ხნის განმავლობაში ყოველ,

ზეპირად წარმოსთქმულ სიტყვას ცოტა ხნის შემდეგ ვბეჭდავდი კიდევ
 ვა. უმეტესად ასეთი „იდეური ომი“, ჩემს წინააღმდეგ ყოველთის-
 გამოიხატებოდა პსევდონიმ მოწერილ უმგვანო პამფლეტებში, ამ
 პამფლეტებს მე ყოვეთვის სტილზე ვატყობდი რომ მისი ავტორები
 ისევ ზოგიერთი მწერლები იყვნენ. ბევრი დამეთანხმება რომ ამის-
 თანა ხალხთან ბრძოლა და მათზე გამარჯვებაც ბრძოლად არა
 ღირს.

მირბახი განაგრძობს: „წავიდა ის დრო, როდესაც ქართველ მკით-
 ხელის გემოვნებასა და მოთხოვნილების ანგარიშის გაწევა მაინც
 და მაინც არ მიაჩნდათ დიდ სავალდებულოდ. „(ქართული მირბახს
 ეკუთვნის) და, როდესაც ბ-ნი კ. გამსახურდია კადნიერდება და ამბობს:
 „საქართველოში ჯერ ვერა ვხედავთ ისეთ კონტიგენტს მკითხველე-
 ბისას, რომლის ესთეტიურ გემოვნებას ანგარიში უნდა გაუწიოს
 მწერალმა“ ეს კადნიერბაა.“

განა ჩემი თქმა მართლაც კადნიერებაა?

მადლობა ღმერთს ივ. ჯავახიშვილმა უკვე დამტკიცა რომ ქართული
 მწერლობა უკვე 15 საუკუნეა რაც არსებობს. საქართველოში რომ
 მკითხელების თვალსაჩინო კონტიგენტი არსებობდეს განა, ჩვენი
 ლიტერატურა მეოცე საუკუნეში ერთი ორი ლიტ. გაზებით და
 ჟურნალით უნდა ამოიწურებოდეს? მერე ყოველი მათგანი 1,000
 ცალამდის ვერ ადის. განა საქართველოში 40 ათასი წერაკით-
 ხვის მცოდნე არ მოიძევა? მოიძევა ჭეტიც, მაგრამ ქართველ კაცს,
 ქართველ ინტელიგენტს „ან მასს“ არავითარი კულტურული მოთხო-
 ვნილება არა აქვს. ის თუ კითხულობს შემთხვევით კურიოზულ
 რამეებს თუ წაწყდა, ნამდვილი მკითხველი ჩვენში შეიძლება იმდენი
 იქნეს. რამდენიც ნამდვილი მწერალი, ხოლო ყველამ იცის, რომ
 ნამდვილი მწერალიც ცოტაა ჩვენში. ჩვენ ინტელიგენციას არა აქვს
 ორგანიული სიყვარული ქართული მწერლობისა და ქართული წიგნი-
 სადმი. აიღეთ პრესა. ტფილისში გამოდის ერთი და იმავე პარტიის ორ-
 განო ქართულად და რუსულად. მათი გავრცელების პროპორცია
 დაახლოებით. ასეთია:

15: 150. რატომ? იმიტომ რომ ქართული მკითხველი აბსოლუტურად
 გადაგვარებულია. მე იდეალისტი ვარ და გარეგანი პირობებით ვერა-
 ვინ იმართლებს თავს.

ჩვენ ვიცით მაგალითებიდან რომ, როცა ერი პოლიტიკურ ფრონტზე
 მარცხდება, იგი კულტურულ ფრონტზე მიიბჯენს ყველა თავის სა-
 სიცოცხლო ძალებს. დღეს ჩვენში გააფთრებული მუშაობა უნდა

იყოს. საქართველოში კულტურული „საალყო წესები“ უნდა იყოს გამოცხადებული და კულტურული დიქტატურა.

ჩვენთვის დღეს პირდაპირ არსებობის საკითხია ქართული კულტურის ფრონტის გაძლიერება. დღეს ყოველი ერი ისეთი მძაფრი კიდილისა და ბრძოლის სფეროებში შედის, რომ ვისაც თავის კულტურის დროშის მალა აწევა არ შეუძლია, მას ისე გადალაჯებენ, ისე გასთქვეფავენ, როგორც უბრალო ეთნოგრაფიულ მასალას. ესმის ეს ქართველ ინტელიგენციას? ესმის თუ არა ეს ქართულ საზოგადოებრივ აზრს? მაგრამ სადაა ან ერთა, ან მეორე?

ქართველმა ინტელიგენციამ ამ ორ უკანასკნელ წელს თავის სრული უსუსურება და აბსოლუტური, სულიერი სიკოტრე გამოაშკარავა. ეს ინტელიგენცია ცრუ პატრიოტიზმით გაჟღენთილი, გაქსუებული ადამიანების კრებული აღმოჩნდა. რითი გავს ეს ხალხი იმ ქართველებს, რომელნიც ათასეული წლების განმავლობაში ჯვარისა და მახვილის მბყრობელი ჰკაფავდა ჩვენზე მოიერიშე ბარბაროსების ურდოებს. რითი ჰგავანან ეს უღლეური ეპიგონები თავიანთ წინაპრებს, რომელნიც საქართველოს ციცაბო კლდეებს გულბოყვს შეუნგრევდნენ და უფსკრულების პირზე აგებდნენ ხელოვნებისა და მარადისობის გარდაუვალ ძეგლებს — ქართულ კათედრალებს. სადღაა ის მოსიყვარულე ხელი, რომელიც მღვიმეებში და მონასტრებში ინახავდა და უვლიდა ქართველი მწერლების გულის სისხლით დაწერილ ეტრატებს, ქართული მწერლობის ძეგლებს? განა ყველაფერ ამის შემდეგ კანდიერებად ჩამეთვლება მე იმის მტკიცება, რომ საქართველოში არამც თუ მკითხველი, არამედ მოაზროვნე საზოგადოებაც არ არის. საქართველოში ყველას სძულს აზროვნებაც და კითხვაც, ლაპარაკი ყველაფერს ურჩევნიათ რადგან ლაპარაკი ყველაფერზე შეიძლება.

მე მირბახის წერილს იმიტომ შევეხე ასე დეტალურად, რომ მისმა დამწერმა და მასთან სხვათა გაიგოს; რომ ყველფერზე არ შეიძლება ხელალებით ლაპარაკი.

მირბახზე მეტი მოეთხოვებოდა ჩემს თვალში ბ. ინ:სს (იხ. „ასპიროზი“ № 3. ბათუმი. 1923.) მე ვიცი რომ ამ პსევდონიმს უკან იმალება როგინი ქართველი პუბლიცისტი, რომელიც რამოდენჯერმე გაკვრით შეეხო ჩემ ნაწერებს (ქურნალ კოოპერაც. კავშირში.) და ყოველთვის ზერელედ. საქმე ის კი არ არის რომ იგი ჩემ ნაწერებს შეეხო, არა მანაც ხელალებით მოინდომა მრავალი სერიოზული საკითხის თავზე აჩქარებულად გადასვლა. ეგებ მას დრო არა ჰქონდა, მაგრამ ვისაც საქმაო დრო არა აქვს, მან წერას თავი უნდა დაანებოს, რადგან აწი აღარ შეიძლება სხვათა შორის წერა და სხვათა შორის კითხვა.

თავის ასპიროზულ ფელეტონში იგი ეხება მთელ უახლოეს ქართულ ლიტერატურას.

ბ. მირბახზე ნათქვამის ერთი ნაწილი მასაც შეეხება. ბ. ინასი გაკვრით ეხება თითქმის მთელი ახალი ქართული ლიტერატურის იდეოლოგიას. მაპატიოს ასეთი სიმკაცრე და იგიც ვერ იჩენს მიუდგომლობას, იგიც ისე დილეთანტურად გადადის სალტო მორტალებს როგორც პირველი კრიტიკოსი. თუცა მას მეტი მოეთხოვებოდა ამ შემთხვევაში. მან გამოარკვია რომ საქართველოს ახალ ლიტერატურაში „ვარლამ რუხაძის შკოლა მდკარა ყველაზე უკრო ნათელ გზაზე“. ჩვენ არ ვიცით რა შკოლა აქვს ვარლამ რუხაძეს ქართულ ლიტერატურაში. ან რა იდეოლოგიით გაუმარჯენია მას საქართველოს მწერლობაში. მისი დამსახურება ეს არის, რომ მან ნაწილობრივად აკაკის და ნაწილობრივად ევდოშვილის ჰანგები და იდეები გაავითარა. მაგრამ ქვეყანამ იცის, რომ დღეს აკაკი წერეთლის და ევდოშვილის ჰანგებითა და იდეებით ვერაფერს გავა ფონს, ისე როგორც ილია ჭავჭავაძის და ეგნატე ნინოშვილის იდეების პრიზმა არ გამოადგება ჩვენ სინამდვილეს.

ამისთვის ადამიანმა თვალი უნდა აიხვიოს არა მარტო იმის დასახნავად რაც საქართველოში მოხდა იდეურად უკანასკნელ ათეულ წლებში, არამედ იმაზედაც, რაც ქვეყანამ განიცადა ომამდის და ომის შემდეგ. ბ. ინასს ნიშანში ამოუღია ჩემი წერილი (ლომისში „ახალი სიტყვები“).

ინასს ჰგონია რომ უაძლესი ქართული მწერლობის იდეოლოგები მხოლოდ სიტყვების სინტაქსის და ლექსიკის სხვაობით ცდილობენ ძველი ლიტერატურიდან გამომიჯვნახ.

ასეთივე ძველიდან გამომიჯვნის სურვილია კ. გამსახურდიას „ახალ სიტყვებში“ სწერს ბ. ინასი.

ნუ თუ ლექსიკური სხვაობის მეტი ვერაფერი დაინახა ბ. ინასმა ჩემ პროგრამულ წერილებში: „სტეფან გეორგე“, „იმპრესიონიზმი თუ ექსპრესიონიზმი“, „გოეტე თუ მისტიკოსი“ ბოლოს ჩემს დეკლარაციაში („საქ. სამრეკლო № 1.) ამ დეკლარაციაში კატეგორული იდეური გამომიჯვნა ძველი ქართული ლიტერატურიდან და იქვე ნაჩვენებია ახალი გზები ქართული ლიტერატურისა.

დღეს მთელს ევროპაში ექსპრესიონიზმის იდეოლოგიაა გამეფებული.

განა სერიოზულ მწერალს ეკადრება ასეთი ზერელე აზრების გადასროლა, როგორც ამას ჩადის ბ. ინასი თავის ფელეტონში. მაგრამ საქართველოში ყოველ დარგში, ყოველ საქმეში ერთი დამლუბველი

სენია გამეფებული ძველი „ნათლიძამობა“ და ახალ მოდის „პარტიულობა“ გვაროვნული და ჯგუფური მამულები ლიტერატურის მოვლენების შეფასების დროს ყოველად შეუწყნარებელია. ეს არის თხუხულის მასშტაბი, ეს არის პატარა პროვინციალური აზროვნების კრიტიკიუმი. ლიტერატურას კი თვალშია, გულშია, ფართე და ვრცელი ჰორიზონტები სჭირია, პოეზიას — დიდი და მოსიყვარულე გული.

კ. კაპანელიძე საუცხოვოდ აღნიშნა ქართული ხასიათის ერთი საოცარი თვისება, ეს არის: „უჩემოდ ვინ იმღერა“.

„ზნეთა სჭირთ ესე ქართველთა

დიდთა და გინდა მცირეთა

აზვადებიან იტყვიან:

უჩემოდ ვინ იმღერეთა“ მართლაც

ქართული სულის მანკიერებანი ჯერაც არ არიან სავსებით დახატული, ისტორიულადაც ასე იყო: ყოველი კუთხის ერისთავი „ერისთავთ ერისთავს“ უწოდებდა თავს, ყოველი ქართველი პროვინციის მეფე თავისთავს „მეფეთ მეფეს“ ეძახდა. პოლიტიკაში ასეთი სოლიპსიზმი კიდევ გასაგებია, ხოლო ლიტერატურაში ეს მოვლენა დამლუბველია. მე მგონია მწერალმა მწერალზე ან კარგი უნდა სთქვას, ან სულ არაფერი. თუ ესა თუ ის მწერალი თქვენ იდეურ სამყაროს გარეშე დგას, სჯობია მასზე გაჩუმდეთ; ეს ისეთ შემთხვევაში, როცა თქვენ სუბიექტიური შემოქმედების გარსში ტრიალებთ, ხოლოთ როცა თქვენ ობიექტიური მსაჯულის როლში გადადიხართ აქ „უჩემოდ ვინ იმღერეთობა“ პოტენტოტობაა.

ქუთაისში გამოვიდა ამას წინედ ერთი კრებული — ქუთაისის მხატვრული კავშირისა. სიტყვა „მხატვრული“ სათაურშივე უადგილოდაა ნახმარი. მათ უნდა ეხმარათ ყოველ შემთხვევაში „ხელოვნური“. ამ კრებულში მოთავსებულ ბიბლიოგრაფიის ავტორს ბ. ვ. წერეთელს უნდა მოვახსენოთ, რომ იგი ძლიერ სასტიკად ექცევა უახლეს ქართულ ლიტერატურას. ჩვენი ლიტერატურა „უფსკრულისკენ დაქანებული“ მაშინ იქნებოდა, რომ მასში არ ყოფილიყო განახლებიანკენ მიმართული იმპულსი. დღეს ილია ქაჭკავაძის დროის იდეალებით ჩვენი ლიტერატურა ვერ ისულდგმულებს, ბოლოს: გაზნეთ რუბიკონში მოთავსებულია ვ. გაფრინდაშვილის წერილი რითმა 1922 წ. ჩვენ ვალ. გაფრინდაშვილზე უფრო კარგი აზრის ვიყავით. ამ წერილზე მ. შუამდინარელმა გასცა პასუხი. ჩვენ ვიტყვით მხოლოდ რომ „უჩემოდ ვინ იმღერეთობის“ სენი არც მას აცდენია.

მოკლედ ქართული ლიტერატურის ატმოსფერა ძლიერ მოშხამულია ქართულ ინტელექტუალურ სტომაქში დიდი ბალასტია პოგროვილი ერთსაც და მეორესაც გენერალური განწმენდა ესაჭიროება.

კ. გამსახურდია.

ტფილისი. 1923. 1 აპრილი.

ღ მ ნ ღ კ. ¹⁾

Unb drängt nicht alles
Nach Haupt und Herzen dir
Und veht in ewigem geheimniss
Uusichtbar sichtbar, neber dir
Goethe.

გრიგოლ რობაქიძემ პირველმა დაარღვია საქართველოს პარნასის მყუდროება. პირველმა აახმაურა შემოქმედების ზარი ახალი სიტყვით. მის ხმამ პირველ მკაცრ დიონისად დაიქვრიალა ჩვენი ლიტერატურული კმაყოფილების უდაბნოში....

გრიგოლ რობაქიძეს ჰყავს თავისი თავყანის მცემელნიც და მტრებიც, მასწავლებლისამდი სიყვარულით აღვსილნი ნეოფიტებიც და მეგობრებიც, რომელნიც ეზიარნენ მისი სულის საიდუმლოებას.

განკვეთილ ანგელოზთა შურით წყრომილნი, პოეზიის პენსიონერნი, დღესაც მას უნიადაგო ნოვატორად დასახავენ. ჩდილოეთის ნიჰილიზმით მირონცხებულნი კი მას უკვე მოხუცებულის საპატიო სავარძლისკენ ეპატიებებიან.—ასეთია ცხოვრების ქიმერა, ასეთია ყველა ძლიერის წავარნა ამ ქვეყნის ასპარეზი. სადაც ლიტერატურული ესტეტიკა ჯერ კიდევ აკვანში განისვენებს, სადაც კრიტიკა ვერა გასცილებია პირადი სიმპატია—ანტიპატიის შურის მისრით შეზღუდულ არეს, სადაც პიროვნების დაფასება—პატივისცემა შორეულ ჭამთა არაკად გარდაქმნილა, სადაც ყველა კუთხეში პამპულას ძონძებში გამოწყობილი, ფაფარ აშლილი კანდიერებას თავის ბალაგანი დაუდგავს და უამრავ „საკუთარ ფირმათა“ ჭრელი იარლიკების გამოფენა ადამიანს თავბრუს დაახვევს, სადაც ყველა უსუსურს ბავშვსაც კი წარმოდგენილი აქვს, რომ ზეცას ცეცხლი მოსტაცა, რათა თავის მოძმე უბედურ მომავკდავთ ძვალრბილი გაუთბოს. . რა გასაკვირველია: ჩვენ ქვეყანა ხომ ამირანის ქვეყანაა!?!.

¹⁾ ადგილის უქონლობის გამო იძულებული ვარ მხოლოდ ვაკვრით ვილაპარაკო.

* * *

მაგრამ მით უფო ძვირფასია გრიგოლ რობაქიძე, როგორც პიროვნება, რომ ამ აურზაურში არასოდეს გადაუხვევია იმ გზისთვის, რომელიც მის სულმა განსკვრიტა.

ლონდა მარად ცვლილი და მარად უცვლელი გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედების ახალი ნაკვეთია, ახალი ხიდი, რომელიც ჩვენს თეატრს თავის ბუნებრივ ექსპრესიას, თავის პრიმიტიულ, სამშობლო, მსოფლიურ კერას დაუბრუნებს.

ყოველი დრამა, თუნდაც წმიდა ნატურალისტური, თავის თავად მისტერიაა და კონკრეტულის სიმბოლოს გზით სამარადისო საკითხებით ლაპარაკობს.

მაგრამ ლონდა მართლა მისტერიაა, იმავე მნიშვნელობით, როგორც ეს შეიძლება ითქვას გოეტეს „ფაუსტისა“ და შოუს „კაცისა და ზეკაცის“ შესახებ.

აქაც უზენაესი, მცხოველმყოფელი სადღასაი, ადამიანი და სამყარო.

* * *

საშინელი გვალვა, არე მობურული სვარტის სისხლიანი თალხით, მზე სდგავს და აშრობს მიწის ძუძუებს, სიცხით ირევა სულიერი და უსულო გაკირვება და გოდება. მიწამ შესცოდა და დაარღვია ღვთის კანონი „იტორე მიწავ: რამეთუ აღსასრული შენი მოახლოვებულია“. „შეირყევა მიწა და სიკვდილი მოიციავს ყოველს. რამეთუ სიავემ შეიპრო ქვეყანა. სადღასაი მოითხოვს ადამიანის მსხვერპლს. მაგრამ ადამიანი განა თვით ღმერთი არ არის? „ღმერთია ყოველი და ყოველი ღმერთია“. „არსი ყოველი აცნაურებს ამ საიდუმლოებას“. რასუბნობ ბილწო მემობელი? — „მხოლოდ თავის შეწირვით ძალუძს ადამიანს ზიარ ექმნეს უზენაესს, მხოლოდ მსხვერპლის გაღებით შეირთვის იგი საშოსა ღვთისასა“. მაშინ ღმერთი ჩამოგშვება ქვეყნად „ვითარცა კავშირი უხილავი“, „ვითარცა კავშირი წყალთა შორის გაღობილი“, შეირიგებს და შეირთავს მიწას. „მსხვერპლი სხვა გვარიცაა. წირვა მრავალნაირია“. ამოდ სტდილობს უძლურო ქმნილება „მიწის ჰაჯულს“ თავი დაახწიოს. მისი სისხლიანი თვალი უკუნეთ ბნელს ცხრათვალა მზეებით გაანათებს და ქვეყანას jus laudium, ად მოველინება. ურყეველია მისი განაჩენი. ღმერთისა და კაცთა შორის კავშირი მარად რჩეულთა სისხლით ყოფილა შეზავებული. „სადღასაი ითხოვს რჩეულ მსხვერპლს“. „იტორე მიწავ, რამ

თუ აღსასრული შენი ახლო არის“. უცნაური, უსამშობლო, ტანთე-
თრი, მარადისობის ტალღებით მიწად გამორიყული მშენიერი ლონ-
და აურჩევია სადასაის თავის იდუმალ საზრდოდ. ლონდა შეენიერება
მისთვის უცნობ ღმერთს, საკუთარი სისხლით გააპოხნიერებას მიწას
და გამთელებს კავშირს.

* * *

ლონდა სიცხით გარინდებული ქვეყნიერების მისტერიაა. მზის აღ-
მურის რითმი, პლასტიკა და მუსიკა, რომლის ჰარმონია თვით ყრუთ
და ბრმათ მოხიბლავს და სულში უხილავი ტრალედიით შეიჭრება.
არავითარი პათოსი და ვნებათა სრბოლა, მარტივი სიტყვა და მარ-
ტივი მოქმედება როგორც ზღაპარში. ელადის არხიტექტონიკა, ინ-
დოეთის მისტიკა (მამა-მზე) და ესტეტიური პროცესი საკვირველი
ხელოვნებით არის აქ შედუღებული. მხოლოდ არ შეგვიძლიან არ
უსაყვედუროდ ავტორს, რომ ნან თავისი დიდი ზღაპარი ასეთ
ვიწრო ფარგლებში მოათავსა, რას მას ერთგვარ ეპიზოდურ ხასიათს
აძლევს. რაც შეეხება ლონდას დადგმას, ვგონებ კ. მარჯანიშვილი
იმდენად ძლიერი თეატრალურ ესტეტიკა, რომ მას უკეთეს კრიტიკას
ვერავინ გაუწევს. მან, ვფიქრობ, უკვე სთქვა თავისი სიტყვა...
მუსიკა?!.. მე რომ გრიგოლ რობაქიძის ადგილს ვყოფილიყავი...
მინდა ვსთქვა, რომ მამა-მზის მისტერიის მუსიკა უნდა მამა-კაცს
დაეწერა..

* * *

არ შეგვიძლია ორიოდე სიტყვა კოტე მარჯანიშვილს არ უძღვნათ,
ამ ქეშმარიტ „შტაინახს“ ქართული თეატრისას. მართალია ლონდა
ნაწილობრივ დამარცხდა, მაგრამ ისეთი „დამარცხება“ ყოველთვის
პირველი სურპრიზია ახალის, ჩვენი საზოგადოების გემოვნება ჯერაც
არშინ მალაღანის იქით არ მიდის. კოტე მარჯანიშვილი ისე დაი-
ღუპება როგორც ბევრი მალალი დაღუპულა ამ უგემურობის ჭაობა-
ში, თუ კი მან ამ „გემოვნებას“ ყური ათხოვა. არც მზის დაბნელება,
არც ფუნტე არ ყოფილა მისი სტიქიონი, ამ პიესებით მან კომ-
პრომისები გააკეთა. ეს იყო უცილოდ კომპრომისი მარჯანაშვილის
მხრით. დღემდის არსებულ ქართულ რეპრეტუარში მარჯანაშვილის
შესაფერი ბევრი არაფერია. მაშასადამე მან უნდა გამიწვიოს მთე-
ლი რიგი ახალგაზდებისა, რომელიც მხოლოდ მისი თეატრისათვის
დასწერენ. ჩვენ მეტს ვიტყით, თუ მარჯანიშვილი ქართულ თეატრს
შერჩება, ქართული თეატრი თავის დღევანდელი ეკლექტიური სა-

ხით მას ვერ შერჩება. მან თავისი ახალი თეატრი უნდა შექმნას საქართველოში. ახალი, მარჯანაშვილის თეატრი, რომელიც იქნება ახალი, სულით მაღალი საქართველოს ტრიბუნა. იქ ადგილი არ ექნება „მზის დაბნელებას“, ეთნოგრაფიას, იქ ნამდვილი დედა მზის საბატონო იქნება. დომინიუმი საქართველოს ახალი მზისა. ჩვენ ვიმეორებთ: კ. მარჯანაშვილი უნდა დარწმუნდეს, რომ არც ერთი მიწა ისე მკვიდრი პიედისტალი არ იქნება მისი შემოქმედებისთვის, როგორც მიწა ქართული.

Einsiedler

საშა აბაშელი. „ანთებული ხეივანი“. ტფილისი.

1923.

ფასი 5 შაური.

ჩვენს პოეზიაშიაც იწყება პერიოდი, როცა ლექსები „თვალებით უნდა იკითხო“. დღეს ხმამაღლა არავენ კითხულობს არც ლექსს და არც პროზას. ლექსის მუსიკალური ტემბრი კლებულობს, სამაგიეროდ პოეტი ფერადებით ახდენს ჩვენს თვალებზე ზემოქმედებას. აქედან: პოეზიაში პლასტიური ელემენტი სძლევს მუსიკალურს. საშა აბაშელი თვალსაჩინო ფიგურაა ჩვენ უახლესს პოეზიაში. ლიტ. ისტორიულადაც იგი ფრიად საინტერესო პოეტია, აბაშელის სახით სრული თემატიური რევოლუცია იწყება. მეოცე საუკუნის დასაწყისში ქართულ პოეზიაში უნდა მომხდარიყო ამ მხრივ რადიკალური გადატეხა. თემატიურად მეცხრამეტე საუკუნის ქართული ლიტერატურა ძლიერ ღარიბია. ვარდი, ბულბული, ერი, კლასობრივი და ეროვნული ჩავვრა. ეს იყო მთელი მოტივები იმ დროის პოეზიისა და ლიტერატურის. თითქოს ამ საგნების მეტი სხვა სათქმელი არა იყო რა. ვაჟა განზე დარჩა, რადგან იგი ქართული ლიტერატურის ორგანიზულ განვითარების შედეგი არა ყოფილა. საშა აბაშელის პოეზიაში უკვე ელავენ კოსმიური პრობლემები. პოეზია რუსთაველსაც ესმოდა, მხოლოდ ვითარცა „სიბრძნის ერთი დარგი“. ის მწერალი, რომლის ლექსი ისე არ გამოსახავს სამყაროს, როგორც დილის ცვაბრი, ყაყაჩოს წამწამზე დაკადებული, იგი მწერლად არ ჩაითვლება. აბაშელის პოეზია უაღრესად კოსმოცენტრიულია. ქართული შემოქმედების წინაშე დღეს გენერალური პრობლემაა: გადავლახოთ ვიწრო ეთნიური ფარგლები! ეთნოგრაფიული ფერადებით საშუალო საუკუნის პოეზია თუ დამწვენდებოდა.

ძირს პროვინციალიზმი, ძირს „ეთნოგრაფია“!

ხელოვნებაში ესაა მორიგი ლოზუნგი თანადროულობის. ქართველი შემომქმედი ყოველ წამს უნდა მზად იყოს რომ მის ლექსს, მის რომანს. მის დრამას სხვა კულტურულ ერის შემოქმედებას დაუპირდაპირებენ. ამ შეჯიბრებაში ვინც გაიმარჯვებს, იგი საქართველოს მარადიულ სულ აც ვაამარჯვებებს. აბაშელის მეორე წიგნში მოთავსებული ლექსები უკვე ნაცნობი სიმღერებია ჩვენთვის. პოეტის ალიარებს: „მევე შემძულდა ჩემი ნაწერი და მინდა ჩქარა გამოვეთხოვო“.

როგორი მიაბიტი პოეტური თავმდაბლობაა! ის ადამიანი არასოდეს არ დაბერდება, (არც მისი ნაწერი დაძველდება,) რომელსაც მუდმივი თვითდაძლევის იმპულსი მოეპოვება.

ეს ლექსები მე ერთ საღამოს გადავიკითხე. წიგნმა უდიდესი „ეგზომენი“ დაიჭირა. სპარსულ მოზაიკისავით მოჩითული პოეტური სახეები, არსად გადაჭარბებული ფერადების დამუქება, არსად ბანალობა, არსად გადამღერება.

როგორი ნათელი და კრისტალური პოეტური სახეები, გასაოცარი იდეების სირთულე: მიტომაც არ მოგწყინდებათ ამ ლექსების კითხვა. პოეტს ფრიალ რთული იდეების სამყარო აქვს. მართალია აბაშელის სახეები არ აეკვიატება თქვენს ხსოვნას, როგორც ლექსები გიღო გიზელესი! რაინერ მარია რილკესი, ან ბოდლერის, მაგრამ აბაშელის სახეები ვიზიონერულ ჰალიუციაციებსავით მოქმედებენ, მაგრამ ეს ის ცხადლივი ვიზიონერული გამოცხადებანი გახლავთ, რომელზედაც გოეტეს რტილია გვიამბობა.

არის მომენტი, როცა არ გინდა ადამიანს მძიმე და კოშმარული ვიზიონები, არის წამი, როცა გინდათ პოეზიის მარაო ოდნავის რხევით გეთამაშებოდეს შუბლზე, მაშინ აიღეთ აბაშელის ლექსები. რაც შეეხება გაპოცემის ტექნიკას, ეს წიგნი უკანასკნელი სიტყვაა ქართული გამომკვებლობის. სარჩევს აკლია ლექსების დატა.

მინდოდა პირველი და უკანასკნელი ლექსი გადმომეგჭდა, მაგრამ ვერ მოვტაცე ახლად გამოსულ წიგნს უძვირფასესი სამკაულები.

ზიგფრიდ გუბაძე.

კ. კაპანელი. სული და იდეა. ბათუმი, 1923 წ. აღ. ესაკიას გამოცემა. ამ მოკლე ხანში ბათუმში გამოვიდა კ. კაპანელის წიგნი სული და იდეა. ეს წიგნი ეხება ფილ-სოფიურ და ესთეტიურ საკითხებს. ორი მხრითაა ამ წიგნის გამოსვლა ფრიად საყურადღებო: დღეს წიგნის გამოცემა საერთოდ დიდს სიძნელესთანაა დაკავშირებული. პატარა ბროშურებმა, უდოქტორობამ ესკიზებმა და მინიატიურებმა აგერ ათ წელზე მეტია რბც სერიოზული წიგნის ადგილი დაიკავეს. საქართველოში მოდაში შემოვიდა ამ უკანასკნელ ხანებში „შტეინერ ჰალეების“ სტილი მწერლობაში. დილეტანტ მკითხველსა და დილეტანტ მწერალსაც აკმაყოფილებს ეს საშინელი ალტენბერგისმი ლიტერატურაში კაპანელის წიგნი იშვიათი გამოწვევისაა ამ მხრით. მეორეს მხრით კაპანელის წიგნი უფრო საყურადღებოა, უპირველესი შთაბეჭდილება, რომელსაც სული და იდეას წაკითხვიდან იღებს ადამიანი, ეს არის მისი პრობლემატიურობა. ცხადია ავტორს ეტყობა, რომ იგი კულტურულ პრობლემების ორბიტშია მოქცეული. ღრმა პრობლემებზე ფიქრი არ უყვარს არც ქართველ მკითხველს და არც ქართველ მწერალს. კ. კაპანელის წიგნში ფრინდ ორიგინალური და თავისებური იდეებია გაბნეული. წიგნის პირველი ნახევარი ცოტა არ იყოს ულტრაპარადოქსალური აზრებით დახასიათდება, წიგნის მეორე ნახევარში, იქ სადაც ავტორი ქართული სულისა და კულტურის პრობლემებს ეხება, იგი საკითხებს მუდამ მძაფრი ანალიზით უდგება. მას არ აკლია დაკვირვებულის „აპერსიუს“ უნარი, მჭრელი სარკაზმი და გონება-მახვილობა. მესამე ნაწილში ჩართულია იდილიური ესკიზები, რომელსაც მკითხველი დისონანსი შეაქვს ამ წერილების რკალში. ფრიად საინტერესო ანალოგებია ხსენებში: „პროგრესი და მარადისობის იდეა“, და „ქართული კულტურის სრული“ პირველი ორი ხანა წიგნისა ჩვენ არ გვაინტერესებს, რადგან აქ მოთავსებული წერილები სცილდებიან ლიტერატურურულ-ესთეტიური პრობლემის რკალს. ამ კატეგორიის წერილებში ფრიად მძიმე სტილი აქვს ავტორს. მას უცილოდ ეტყობა ფილოსოფიური ტერმინების ნაძალადევი გადაქართულება. ავტორს უყვარს რთული, ორ სართულიანი სიტყვების ხმარა, მაგ. „ორგანოტროპიული“, „ზიოპსიხიური“ და სხ. შემდეგ გვიკვირს რატომ ქართულად არ იტყვის იგი მცნებას per se: თავისთავად. საერთოდ კი ავტორს დიდი ერუდიცია ეტყობა. ჩვენი მეგობრული რჩევაა—სტილი უფრო ფაქიზათ შეიმუშაოს, მით უმეტეს ზოგიერთ თავებში მას კარგი ენა აქვს. მხოლოდ ნეოლოგიზმებს ხშირად ძლიერ თამამად ხმარობს.

წერილში: „პროგრესი არ არსებობს“ ავტორი საკითხს სათანადოდ ვერ აყენებს, როცა ამბობენ: პროგრესი არ არსებობს, საკითხი ისეა, მაგრამ პროგრესი საიდან სადამდის? რომელ კატეგორიებთან შედარებით? ზოგადად აღებული, პროგრესი მართლად არ არსებობს, რადგან წინსვლა რელატიური მცნებაა და არა აბსოლუტური. ადამიანობის ტენიკის დარგში პროგრესი უცილოდ არსებობს, რადგან ჩვენი ცივილიზაცია უწყველი შედეგია ტენიკურ პროგრესისა. სულსხვა კულტურაში, ლიტერატურაში, პოეზიაში. კულტურის ამ დარგებში „პროგრესის“ საკითხი არც კი დაისმის, რადგან ყოველი ეპოქის ხელოვნება სრულიად დასრულებულია, ყოველი დროის ხელოვნება მუდამ თავის მიზანის ბჭესაა მიმდგარი.

არც იმ უნუგემო პესიმინეში ვეთანხმებით კაპანელს, რომელსაც იჩენს იგი ევროპული ცივილიზაციის მიმართ. ჩვენი თაობის ერთი ნაწილი ჯერაც ვერ განკურნებულა ევროპის ცივილიზაციისა უარყოფისგან, რომელიც ახასიათებდა საერთოთ სლვიანელ მოაზროვნეებს და რუსების უდიდეს „მუჟიკს“ ლეონ ტოლსტოის ცივილიზაციას თავისი დიდი რეზონი აქვს, არ შეიძლება ცივილიზაციის ასე მძაფრად გამოთიშვა სულიერა კულტურიდან. კაპანელი ძალზე ამუქებს ფერადებს როცა იგი ქალაქურ კულტურას ენება, არსებითად კი დღეს კულტურის ავანგარდში დიდი ქალაქი დვას, მის გარეშე ყველაფერი მსოფლიო პროვინციაა.

თქვენ დიდა ქალაქის „ავადმყოფობის“ გეშინიათ? ხომ არ შეიძლება მაქს ნორდაუს ფილისტერულა კრიტიკურიშმი თ მისვლა ამ საკითხთან. დეე კულტურა ავადმყოფობა იყოს, ბარბაროსობა ჯანმთელობაა. უეჭველია რომ ამ ავადმყოფობის გზით თუ გაივლის ადამიანი „მთას განწმედისას,“ მის გადაღმა ილიმებიან პირსისხლიანი ცისკრები ჩვენი მომავლისა.

აგრეთვე აქარბებს კაპანელი „შემთხვევის“ როლს ისტორიაში, ის რაც მოაზროვნეს კაუზალური მიზეზებით ვერ აუხსნია მას მოთავსებული აქვს არაფრის მთქველი სიტყვის „შემთხვევის“ რუბრიკის ქვეშ. ისტორია არც ისეთი უაზრო ფარსია, როგორც ბევრს ჰგონია, ეპოქებს შორის არსებობს შემაერაზებელი მარტკლები; ასე რომ ადამიანობის მოდემის ისტორია არ შეიძლება ბრმად მოარული მათხოვარის სახით წარმოვიდგინოთ, საინტერესოა კაპანელის პოზიცია ქართველი ქალის მიმართ. ბევრი მწარე სიმართლეა კაპანელის სტიქრონებში, რომ ქართველი ქალი ჯერაც უმწეო და უსახო პროტოპლანხაა, ამას ის გარემოობაც ამტკიცებს, რომ ქართულ ლიტერატურაში ქართველი ქალის სახე ჯერაც არ გამოჩენილა.

ერთად ერთი ტიპი ქართველი ქალისა, რომელიც ლიტერატურაში დღემდის განსახიერებულა, ეს არის დ. კლდიაშვილის „ქაროენა“ ქაროენა უკვდავი ტიპია ქართველი ქალისა. ჩვენში რომ რომანი ჯერაც არ დაწერილა, ამის მიზეზიც ქართველი ქალის საოცარი ნახევრად ამაზონური, ნახევრად ქაროენული სახეა. ჩვენ გვინდოდა ამ წიგნიდან საინტერესო ადგილები გადმოგვეტყდა, მაგრამ უადგილობის გამო სხვა ბიბლიოგრაფიულ მასალებთან ერთად მისი გადადებაც მოგვიხდა. ჩვენ მივესალმებით ამ წიგნის გამოსვლას. მის ავტორს ცოდნაცა და გემოვნებაც საკმაოდ ხელს უწყობს, რომ მან მეორე წიგნში უფრო შეტი ყურადღება დიტერატულ-ესთეტიურ პრობლემებს მიაქციოს და სერიოზული ანალიზებით შეეხოს ქართულ ლიტერატურას. რაც შეეხება იმ ექსპეტულ ფილოსოფიურ იდეებს, რომელსაც იგი ეხება თავის წიგნში, ამ პრობლემებს მხოლოდ თეორეტიული ინტერესი თუ ექნება.

დასასრულ საყურადღებოა, რომ საქართველოს პროვინციაში ასე კარგად გამოცემული წიგნი იცემა.

გაზეთი ასპიროზი. კარგი ხანია ბათუმში გამოდის ლიტერატურული გაზეთი ასპიროზი, უკვე მე 4 ნომერი გამოვიდა. გაზეთში თანამშრომლობენ უმეტესად: კ. კაპანელი, თ. სიხარულიძე, გრ. ნუკუბიძე, სასიხარულო მოვლენაა რომ ეს ინალგაზდები დღევანდელ პირობებში ბათუმშიაც კი ახერხებენ კვირეული გაზეთის გამოცემას. იმედია ისინი ყოველდღიურ გაზეთად აქციენ ასპიროზს. პირველ ნომერში საკმაოდ მკვახე ტონი იყო სხვა და სხვა ლიტერატურულ მოწინააღმდეგეთა მიმართ, სასურველია ეს ტონი შერბილდეს, ამის ნიშნები უკვე იყო. დღეს მთელ ქართულ ლიტერატურას ეჭირვება საქმიანი, სერიოზული ტონის აღება. დღე იქნეს კამათი, მაგრამ ლიტერატურულ ეთიკის ფარგლებში. იმედია გაზეთი უფრო მკაფიოდ გამოაშკარავებს მომავალში თავის ლიტერატურულ სახეს.

იოანე მარუშიძე.

რედაქციისაგან.

ჩვენმა ჟურნალმა თავისი დაპირება ვერ შეასრულა იმ ტენიკურ პირობების გამო, რომელიც დღეს წინ ელოდება გამომცემლობის საქმეს. ეს ნომერი დაგვიანებით გამოდის, სამაგიეროდ ჩვეულებრივზე მეტ მასალას შეიცავს.

ამ ნომერში დაბეჭდილი ვ. გორგაძის ლექსი რედაქციამ გვიან მიიღო, ამიტომაც იგი ვერ დაისტამბა სხვა ლექსთა შორის.

ამ ნომერში შემდეგი კორექტურული შეცდომები გაგვებარა:

1) ი. გრიშაშვილის ლექსში მესამე სტრიქონი: „მიყვარს ლექსი
სიცხარე შეიცვალოს: „მიყვარს ლექსის სიცხარე.“

2) კ. გამსახურდიას მისტერიაში მე-12 გვერდზე: „მას ესაზმრება“
შეიცვალოს: „მას ესიზმრება“. იმავე მისტერიაში „სინათლი ჯვარო-
სანი“ შეიცვალოს: „სინათლის ჯვაროსანი“.

პრეზიდიუმი { არჩ. ჯაჯანაშვილი
                  { არისტო ჭუმბაძე
                  მდივანი კ. აბაშიძე

რედაქტორი: კ. გამსახურდია:

შეტრამბაჟე: ა. კალმახვალიძე.

ტფილისი. 1923. I. IV.